

ZÓHÁR

A RAGYOGÁS

KÖNYVE

* * *

Válogatta és fordította:

BÍRÓ DÁNIEL ÉS RÉTI PÉTER

* * *

VÍZÖNTŐ KÖNYVEK

A fordítás alapjául szolgáló művek:

Der Sohar das heilige

*Buch der Kabbala, nach dem Urtext ausgewählt, übertragen und herausgegeben
von Ernst Müller Wien, 1932*

Szefer ha-Zohar, Vilno, 1882,

Le Zohar, traduit par Charles Mapsik, 1: Nerdier, 1981

*The Zohar, translated by Harry Sperling and Maurice Simon 5. London, 1937-
1934*

Szefer ha-Zohar im perus haszulam. 10 kötet évszám nélkül, Jerusalem

©Bíró Dániel és Réti Péter, 1990 Hungarian translation

TARTALOM

<i>ZÓHÁR A RAGYOGÁS KÖNYVE</i>	<u>1</u>
<i>TARTALOM</i>	<u>3</u>
<i>HASONLAT A RÓZSÁRÓL</i>	<u>8</u>
<i>A TÓRA SZAVÁNAK TEREMTŐ EREJE</i>	<u>10</u>
<i>A TÓRA MINT I-TENNÉV, MINT SZABADSÁG, MINT JOBB OLDAL – KORAH VÉTKÉ</i>	<u>12</u>
<i>AZ ALANTI ÉS A FENTI TÓRA</i>	<u>15</u>
<i>A TÓRA ÉS AZ EMBER MEGTEREMTÉSE – A TÓRA REJTVE VAN</i>	<u>16</u>
<i>A TÓRA A SZERETETBEN MEGMUTATKOZIK</i>	<u>19</u>
<i>A TÓRA KÖNTÖSE ÉS A TÓRA LÉNYEGE</i>	<u>22</u>
<i>A KÖZÖSRŐL ÉS AZ EGYESRŐL</i>	<u>24</u>
<i>A KETTŐS BÖLCSESSÉG</i>	<u>26</u>
<i>AZ ÉNRŐL, A SZABADSÁGRÓL ÉS A TÓRÁRÓL</i>	<u>29</u>
<i>A FÉNY, MELY AZ ŐSFORMÁBÓL ERED – A KÖZVETÍTŐ LÉNY</i>	<u>32</u>

<i>AZ ELREJTETT ÖSFÉNY A SZÖVETSÉG SÁTRA SALAMON ÉS HIRAM – A TITKOK FELFEDÉSÉNEK IDŐI</i>	38
<i>BŰNÖS MÓDON KÜLÖNBSÉGET TÁMASZTANAK A FENTIBEN</i>	42
<i>AMI FÉLELMES ÉS AMI TÖKÉLETES – ATYA ÉS FIÚ</i>	44
<i>A JÁMBOROK OLTALMA – A KÉTFÉLE SZIKLA</i>	49
<i>A SZÖVETSÉG SÁTORÁNAK ÉRTELMÉRŐL – AZ ALAPKŐ ÉS AMI KÖRÜLVESZI</i>	52
<i>A VILÁG PILLÉREI – AZ ÉLET FÁJA ÉS A TUDÁS FÁJA</i>	57
<i>AZ I-TENI TÍZ SZEFIRA ÉS AZ ANGYALOK TÍZ RENDJÉNEK ALAKJA ÉS ALAKTALANSÁGA</i>	60
<i>AZ ÍTÉLET ÚTJAI ÉS A SZERETET ÚTJAI</i>	65
<i>A VILÁG ALANYA ÉS TÁRGYA</i>	67
<i>A KÉT ELLENTÉTES SZFÉRA</i>	71
<i>AZ I-TEN-SZEM</i>	73
<i>KOMMENTÁR A TIZENKILENCEDIK ZSOLTÁRHOZ</i>	77
<i>HASONLAT A DIÓRÓL</i>	84
<i>A NAP ÉS A HOLD</i>	86
<i>KÉTFÉLE ÉGI KÜLDÖTT</i>	88

<i>A VILÁG PILLÉREI – AZ ANGYALOK DICSÉRŐ ÉNEKEI ÉJSZAKA S IZRÁEL DICSÉRŐ ÉNEKEI NAPPAL</i>	<i>89</i>
<i>A FÖNTI ÉS ALANTI ÉNEKEK</i>	<i>94</i>
<i>JEL A REGGELI ÉGEN – A HÁROM DICSÉRŐ ÉNEK</i>	<i>98</i>
<i>A TRÓNLÁTOMÁS MAGYARÁZATA – AZ ÖSSZÍNEK SZIVÁRVÁNYA</i>	<i>100</i>
<i>AZ ÉLET MÉRLEGE</i>	<i>103</i>
<i>A TEREMTÉS NAPJAI ÉS AZ ŐSATYÁK</i>	<i>104</i>
<i>FÉNY ÉS SÖTÉTSÉG, NAPPAL ÉS ÉJSZAKA</i>	<i>106</i>
<i>A TEREMTÉS MŰVE: ÉGI SEREGEK, SZÓ ÉS FÉNY – MEGFELELÉSEK A FENTI ÉS AZ ALANTI VILÁG KÖZÖTT</i>	<i>109</i>
<i>A KÉTFÉLE VISZÁLY</i>	<i>111</i>
<i>KÜLÖNVÁLASZTÁS AZ ÉGBEN ÉS A FÖLDÖN</i>	<i>114</i>
<i>AZ EGYSÉG HELYE – A HARMADIK NAP GYÜMÖLCSFÁJA</i>	<i>118</i>
<i>A HETEDIK NAP FOKOZATAI</i>	<i>121</i>
<i>AZ ÉNRŐL – AZ ELSŐ EMBER A TÚLVILÁG KÜSZÖBÉN</i>	<i>123</i>
<i>AZ EMBER, A TEREMTÉS KÖZÉPPONTJA</i>	<i>126</i>
<i>A SEKHINA RÉSZT VESZ A VILÁG MŰVÉBEN – AZ EMBER MEGTEREMTÉSE FÉNYBEN ÉS SÖTÉTSÉGBEN</i>	<i>128</i>

<i>AZ ELSŐ EMBERRŐL</i>	<i>132</i>
<i>A FÖLD ÉS AZ EMBER MEGTEREMTÉSE – A LÉLEK HÁROMRÉTŰ TERMÉSZETE</i>	<i>135</i>
<i>A TESTALAK SZÜLETÉS ELŐTT – A TISZTA ÁLDÁS FOKOZATA</i>	<i>138</i>
<i>A NŐI ŐSPRINCÍPIUMRÓL ÉS A NEMEK EREDENDŐ ÖSSZEFÜGGÉSÉRŐL – A SZEFIGRA FÁRÓL</i>	<i>142</i>
<i>A HÁZASSÁG SZENTSÉGEI</i>	<i>145</i>
<i>UTÓSZÓ</i>	<i>148</i>
<i>A FORDÍTÓK MEGJEGYZÉSE</i>	<i>156</i>

A zsidó hagyomány az ókori Simon ben Johájt tekinti szerzőjének, a tudományos kutatás viszont a középkori Spanyolországban élt Móse de Leon rabbi összeállításának tartja a Ragyogás könyvét. Akár így, akár úgy, az olvasó szemében máig is első-sorban titokzatosnak, misztikusnak ismert kabbalisztikus irodalom e gyöngyszeme hosszú évszázadok szóbeli tanainak foglalata, s ötvözője egyúttal a különféle zsidó Szentírás-magyarázatoknak, valamint a titkos tudásra alapozott, s nem csak a zsidóság köréből származó filozófiai irányzatoknak. A Móse de León hagyatékában fennmaradt ötkötetes, arámi nyelven íródott munka eredendően a Tórához (vagyis Mózes öt könyvéhez) készült kommentár, amely azonban egészen más jellegű teológiai, filozófiai magyarázatokat is tartalmaz. Költői nyelvének nem könnyen értelmezhető fordulatai, de ugyanakkor magával ragadó szépsége már a középkor és a reneszánsz keresztény teológusait és filozófusait is foglalkoztatta, nem beszélve arról, hogy évszázadokon át „izgatta” értő és egyszerűen csak érdeklődő olvasóinak fantáziáját egyaránt.

Jelen kötet az első bővebb, magyar nyelvű mutató a kabbalisztikus irodalom e remekművéből, de egyúttal ígéret is: ígérete annak, hogy annyi más modern nyelvhez hasonlóan a Zóhár hamarosan teljes egészében magyarul is olvasható lesz.

HASONLAT A RÓZSÁRÓL

Szólott Hiszkijja rabbi, s az Írás szavaival kezdte beszédét: Mint rózsa a tövisek között” (Énekek éneke II,2). Kicsoda a „rózsa”? Izráel közössége. És mit jelent: „rózsa a tövisek között”? Ahogyan rózsa van vörös és fehér színű – hasonlóképpen van Izráel közösségében „szigor” és „könyörületesség”. Ahogyan a rózsának tizenhárom levele van, úgy sajátja Izráel közösségének a szeretet tizenhárom attribútuma, melyek mindenfelől körülveszik őt. Hasonlóképpen az Elokim név első megnevezésére tizenhárom szó következik, hogy körülvegyék és oltalmazzák Izráel közösségét – a második megnevezésig. Mi az értelme a második megnevezésnek? Hogy amaz öt csészelevélre utaljon, amelyek a rózsát körülveszik: ezek az üdv öt módját jelentik, és öt kaput alkotnak. Erre utal a mondat: „A hálaadásnak kelyhét veszem” (Zsolt 116,13). Az áldás kelyhe az. S a kelyhet öt ujj öleli körül – ahogyan a rózsa öt erős levélen ül, és ezek öt ujjat formáznak. A rózsa tehát az áldás. És hasonlóképpen öt szó a távolság a második és a harmadik Elokim között. Említetik azután a fény, mely megteremtett és rögtön el is rejtetett, és benne foglaltatik azon szövetségben, amely

¹ A szöveg Isten tizenhárom „tulajdonságára” utal (2 Móz. 34,6-7 szerint).

a rózsába hatolt, és termékeny magot oltott bele. Ezért mondja az Írás: „Fa, amely gyümölcsöt terem, s abban megmarad a mag”. A mag a szövetség jele által tartja fenn magát. Ahogyan a szövetség ősképe magokat hozva termékennyé lesz negyvenkét párosodás által, ugyanúgy lesz termékeny a bevéselt Istennév a teremtés művének negyvenkét jele által.

A TÓRA SZAVÁNAK TEREMTŐ EREJE

I 4b-Sa

Szólott Sim'on rabbi, és az Írás szavaival kezdte beszédét: „Aki adtam az én beszédemet a te szádba” (Jes. 51,16). Mennyit kell az embernek a Tórával fáradoznia – éjjel és nappal –, hogy a Szent, áldott legyen, meghallja azok szavát, akik a Tórával foglalkoznak! Minden szóból pedig, amely megújul azok munkája által, akik a Tórával fáradoznak, ő egy-egy égi csarnokot teremt. Tanultuk: abban az órában, amikor a Tóra valamely szava megújul egy ember szájából, a szó eltávozik, és a Szent, áldott legyen, színe elé áll. S a Szent, áldott legyen, veszi a szót, megcsókolja és megkoronázza hetven faragott és vésett koronával, melyek jelekből állanak. A magasabb bölcsesség szava pedig, mely megújult, eltávozik és a *caddik*, az örök életű, fejénél lakozik, kirepül onnan, hetvenezer világon át repül, és a Napok Öregje (vö. Dániel 7,9) színe elé emelkedik. A Napok Öregjének minden szava pedig bölcsesség szava, mely rejtett, magasabb titkok között lakozik. S a bölcsesség amaz elzárt szava, mely most megújult, fölszállván, összekapcsolódik a Napok Öregjének, ama szavaival, föl-emelkedik, és elszáll Általa, s belép tizenhét rejtett világba, melyeket „Szem nem látott mást, I-ten, te kívüled” (Jes. 64,4). És előjönnek onnan, vándorolnak és jönnek telve és beteljesülve; és ismét a Napok Öregjének színe elé állanak. És ebben a perc-

ben a Napok Öregje megízleli a szót, és több öröme telik benne, mint bármi másban. Ő pedig veszi a szót, s felékesíti háromszázhetvenezer koronával. S a szó lebeg, föl-emelkedik és alászáll, s új égi térré lesz. És így a bölcsesség mindeme szavai egy-egy szilárdan álló térré lesznek a Napok Öregjének színe előtt. Ő pedig „új egeknek” nevezi őket, megújult egeknek, a magasabb bölcsesség titkaiban szilárdan rejtezőknek. De a Tóra összes többi megújult szava is a Szent, áldott legyen, színe előtt fölszáll, és belőlük lesznek az Élők Földjei (Zsolt. 116,9), s aláereszkednek, és a Földben lelnék otthonra, mely megújul, és teljességgel új Földdé lesz a Tóra megújult szava által. Erről mondja az Írás: „Mert mind amaz új egek és az új Föld, melyet én teremtek, megállanak énelöttem...” (Jes. 66,22),...”melyet én teremtek”, nem pedig „melyet én teremtettem” – mert Ő folyton-folyvást teremti azokat a Tóra ama titkaiból és megújulásaiból, s ezért mondja az Írás: „Aki adtam az én beszédemet a te szádba, és az én kezemnek árnyékával oltalmaztalak téged, hogy megplántáljam az egeket – nem pedig az eget – és fundájam a földet” (Jes. 51,16).

A TÓRA MINT I-TENNÉV, MINT SZABADSÁG, MINT JOBB OLDAL

– KORAH VÉTKE

4 Móz. 16,1

III 176a

„Korah pedig az Jichar fija, mely Jichar, a Lévi fíjának, Kehatnak fija vala”. Szólásra emelkedett Abba rabbi, és így kezdte beszédét: „Kívánatosabbak az aranyból, még pedig a sok tiszta aranyból, és édesebbek a méznél, mégpedig a szin méznél...” (Zsolt. 19,11). Mily magasztosak a Tóra szavai, a vágyakozást a magasság felé vezetik, a vágyakozást a Mindenség felé vezetik, mivel ők maguk a Szent Név; aki pedig a Tórával fáradozik, az a Szent Névéért fáradozik. S így mindentől megmenekül, ebben a világban éppúgy, mint az eljövendő világban. Jöjj és lásd: aki a Tóráért fárad, megragadja az Élet Fáját és azzal a Mindenséget – ahogy az Írás mondja a Tóráról: „Életnek fája ez, azoknak, akik magokhoz kapcsolják ötét” (Péld. 3,18).

Mondta Jichák rabbi: aki a Tóráért fáradozik, elnyerte a szabadságot, megszabadul mindentől, megszabadul a haláltól. Ha Izráel a Tórával ékesíti magát, mindentől megmenekül, s nem felejtődik a számkivetésben. S ezt, amint az Írás mondja: „kimetszetett vala a táblákra” (2 Móz. 32,16); „kimetszetett” (*haruth*) helyett így olvasd:

„szabadság” (*héruth*), mert a szabadság a Tórában bennefoglaltatik. A Tóra a jobb oldal hatalma – ezért mondja az Írás: „Az Ő jobbkeze felől tüzes törvény fénylik vala nékik” (5 Móz. 33,2) – így válik teljessé a bal a jobb által. Aki azonban a jobbot ballá teszi és a balt jobbá, az olyan, mintha egy világot pusztítana el. Jöjj és lásd: Áron a jobb, Lévi a bal. Korah azonban össze akarta cserélni a jobbat a ballal – ezért kapta a büntetést. Amiért pedig még gonosz beszédű is volt, mindenben büntetést kapott. Jehuda rabbi mondta: a bal mindig a jobb által válik tökéletessé. Korah pedig össze akarta zavarni a fenti és az alanti világ helyreállításának művét, ezért lett osztályrésze a pusztulás fentről és alantól egyaránt. „És vett Korah...”, Mit vett? Szégyenletes tanácsot vett magának. Mert aki az után jár, ami nem az övé, annak végül azt is el kell veszítenie, ami az övé, mégpedig anélkül, hogy amazzal – ami nem az övé – megszerezne. Korah belépett a viszályba. Miféle viszályba? A viszály: a fenti és az alanti viszálya. Aki pedig viszályt visz a világ helyreállításának művébe, az elpusztul minden világból. A béke elleni viszály: aki pedig viszályt támaszt a béke ellen, az a szent Név ellen támaszt viszályt, mert a szent Név: béke.

Jöjj és lásd! A világnak csak a béke által van szilárdsága és tartama. Amikor a Szent, áldott legyen, a világot megteremtette, az nem tudott megállani, mígnem jött a béke, és az uralkodott rajta. Micsoda ez a béke? A szombat. Az pedig a fenti és alanti harmóniája. Így lett a világnak szilárdsága és tartama, s aki pedig a sabbatot megszegei, az a világból kiirtatik. Így lett Celofhaddal, aki megszegette a sabbatot, „fát szede-

getett”. Micsoda fát? Más fákat (ti. mint az Élet Fája) – ahogyan mondatik: ez a fa hétköznapiok fája volt, mely nem szabad, hogy a szent helyen uralkodjék. Így szegte meg ő a világ békéjét.

Josze rabbi mondta: megíratott: „Nagy békesség vagy a te Tórád szeretőinek” (Zsolt. 119,165). A Tóra a béke, mert megíratott róla: „Minden ő ösvényei békességnek ösvényei” (Péld. 3,17). Korah pedig jött, hogy a fenti és az alanti békéjét megsebezze, ezért lett büntetés az osztályrésze, fentről és alantól.

AZ ALANTI ÉS A FENTI TÓRA

1 Móz. 27,22

I 151a

Amíg a Tóra a világban lakozik, a világnak szilárdsága és tartama van, mert a Tóra az Élet Fája, mely által fennáll a világ. Mindaddig, amíg a Tóra tanulása meg nem szűnik alant, addig fönt sem pusztul el az Élet Fája. Ha pedig alant a Tóra megszakad, akkor az Élet Fája eltűnik a világból. Ameddig tehát a bölcsék örömeiket a Tórában lelik, addig Szamaélnek nincsen hatalma, mert azt mondja az Írás: „E hang Jákob hangja, de a kezek Ézsau kezei”. A felső Tóra az, amely „Jákob hangjának” nevezte-tik. Amíg ez a hang meg nem szakad, addig a szó uralkodik, és hatalma van. Ezért a Tóra tanulmányozásának soha nem szabad megszakadnia.

A TÓRA

ÉS AZ EMBER MEGTEREMTÉSE

– A TÓRA REJTVE VAN

III 35b-36a

Jichák rabbi szólásra emelkedett, s beszédét az Írás szavaival kezdte: „Mikor együtt dicsérik Istent mind a hajnali csillagok s örvendeznek az Istenfiak...” (Jób 38,7). Dicsőség Izraelnek – nekik adta a Szent, áldott legyen, a szent Tórát, amely mindeneknek gyönyöre, gyönyöre a Szentnek; áldott legyen, és az Ő kedves játékszere. Ahogyan az Írás mondja: „Az Ő kedves játékszere vagyok, nap mint nap” (Péld. 8,30). Az egész Tóra egy szent neve a Szentnek, áldott legyen, és a Tórával együtt teremtett. Ahogyan az írás mondja: „És mondotta Isten: »Teremtsünk embert!«” (1 Móz. 1,26). Így szólott a Szent, áldott legyen, a Tórához: embert akarunk teremteni. A Tóra pedig így válaszolt: az ember bünt cselekszik majd a Te színed előtt, és haragra gerjeszt Téged, ha nem leszel hosszantűró iránta. Hogyan is állhat meg hát a világban? Mondotta a Szent, áldott legyen, a Tórának: Én és te, mi a világba helyezük őt, mert nem gúnyból neveznek hosszantűrónek Engem.

Szólott pedig Hijja rabbi: a szóbeli és írott tanítás tartja fenn az embert a világban, amiként az Írás mondja: „A mi képünkre és hasonlatosságunkra” (1 Móz. 1,26). Jichák rabbi pedig e szavakból következtet ugyannerre: „amelyeket cselekedtek vala” (Préd. 2,12). Ugyanez, másfelől, a „kép” és a „hasonlatosság” kettőssége: a „kép” – a férfi-princípium szerint, a „hasonlatosság” – női princípium szerint, s ezért kezdődik a Tóra a kettősség betűjével (a *béth* betűvel).

Jichák rabbi pedig ezt mondotta: miért van az, hogy a *béth* betű nyitott és zárt? Úgy van az, hogy abban az órában, amikor az ember összekapcsolódik a Tórával, a *béth* betű nyitott, hogy befogadja őt, és együtt legyen vele. Ha azonban az ember lehunyja a szemét a Tóra előtt, s más utakra tér, akkor a Tóra el van zárva a „másik oldal” elől. Ezért mondja az Írás: „ha te egy napra elhagysz engem, én két napra hagylak el téged”. Az ember nem találja az ajtót, amíg meg nem tér, hogy összetalálkozzék a Tórával, szemtől szembe – s ettől fogva már nem tudja elfelejteni. Ezért nyílik ki a Tóra az emberfiak előtt, és kiált hozzájuk: „Hozzátok, ó emberfiak, hozzátok kiáltok én” (Péld. 8,4), máshol pedig (a bölcsesség) „a nép között legmagasabb helyen prédikál, a kapuknak bemenetelén, minden városban az ő beszédit szólja” (Péld. 1,21).

Jehuda rabbi mondta: két vonás van a (*béth* betűn), és egy, mely a kettőt összeköti. Mit jelent ez? Egy az Ég helyett áll, egy a Föld helyett, és a Szent, áldott legyen, fogja össze őket. Eleazár rabbi azt mondja: Íme három fönti, szent fényfolyó van

egybevonva itt, ezek alkotják a Tóra egységét, ezek nyitnak utat mindenek számára: út nyílik általuk a hűségnek, ezáltal lesznek háza (*béth*) mindennek, és ezért nevezik: „ház”-nak őket. Ebből az okból kezdődik a Tóra, a „ház” nevével, mert benne lakozik a világ gyógyulása. Ezért: aki a Tóráért fáradozik, az olyan, mintha a szent Névéért fáradozna, s ezért mondják, hogy az egész Tóra *egy* szent, fönti név. S mivel a Tóra egy szent név, a *béth* betűvel kezdődik, amely a szent nevet a hűség három csomójával kötözi.

S gondold meg, aki a Tórával fáradozik, mindenkit kötelék fűz egybe a Szenttel, áldott legyen, ragyog Ő a Tóra szépségével, s könyörület fűzi a fenti világhoz és a lentihez is, a Szent, áldott legyen, jobbát nyújtja neki. S mennyivel inkább igaz ez azokra, akik éjszaka foglalkoznak a Tórával – tudjuk róluk, részük van a *sekhinából*, s egyetlen közösség részévé lesznek. S ha eljön a reggel, a Szent, áldott legyen, a könyörületesség fonálával felékesíti őket, hogy ismerjék őket a Fentiek és az Alantiak. S mind, a hajnalcsillagok – abban az órában, amikor jó Izráel közössége, és mindenki a Tórának szenteli magát – mind eljönnek, hogy megjelenjenek a király előtt, s azután együtt dicsérő éneket zengenek. „Mikor együtt dicsérik Istent, mind a hajnali csillagok és örvendeznek az Istenfiak”.

A TÓRA A SZERETETBEN MEGMUTATKOZIK

II 99a-b

Mily sok ember él zavarodottságban és balgaságban, s nem látja a Tóra igazság-útját! S a Tóra mégis nap mint nap szeretettel szólítja őket, de ők nem fordítják felé arcukat. A Tóra egy szót küld a Tóra-szekrényből; nem enged sokat látni, és rögtön újra elrejtőzik. S ha a Tóra a Tóra-szekrényből fölfed egy szót egy pillanatra, akkor is csak azok számára teszi ezt, akik ismerik és képesek megismerni a szót. Hasonlatos ez a szeretett leányhoz, aki – szép külsejű és kedves alakú – elrejtőzik szobácskájában. Egyetlen barátja van, az emberek nem tudnak róla – titkos barátja. Az nagyon szereti a leányt, a kapuja közelében időzik, tekintete ide-oda jár, mindenre figyel. S a leány, aki tudja, hogy szerelme ott időzik a kapunál – mit tesz a leány? Kinyitja rejtett szobácskájának ajtaját, fölfedi arcát egy pillanatra szerelmese előtt, azután újra elrejtetik. Senki nem látta s nem nézte meg őt, csak a szerelmese, akit minden tagja, a szíve és a lelke öfeléje vonzott. Ő pedig tudja, hogy a leány azért fedte fel magát előtte egy pillanatra, mert szereti.

Ugyanígy a Tóra szava is csak az őt szerető előtt mutatkozik meg. A Tóra tudja, hogy a szívében bölcs ember napról napra ott időzik házának kapujánál. Mit tesz tehát? Szobácskájából fölfedi előtte az arcát, int neki, majd elfordul – ismét elrejtetik.

Senki sem tud a Tóráról, és senki sem nézi meg, csak az, akit minden tagja, a szíve és a lelke feléje vonz. Így tárulkozik fel és így fedi el újra magát a Tóra a barátja előtt, s teszi ezt csak azért, hogy kimutassa szerelmét.

Jöjj és értsd: ilyen a Tóra útja. Előbb, amikor a Tóra fel akar tárulkozni az ember előtt, int neki, hogy megbizonyosodjék, érti-e őt? S ha nem érti, hírnököt küld hozzá, s ezt üzeni neki: „Balga ember!” S megüzeni a balga embernek hogy jöjjön el hozzá, hogy neki (a Tóranak) öröme legyen benne. Ahogyan az Írás mondja: „Valaki tudatlan térjen ide, és valaki értelem nélkül vagyjon, s ő szól hozzá” (ti. a bölcsesség) (Péld. 9,4). Ha pedig azután eljön hozzá, előbb a kifeszített függönyön keresztül beszél vele, a férfi lényének megfelelő szavakat szól mindaddig, amíg egy keveset meg nem ért belőlük – ezt nevezik *drašának*¹. Az meg tovább játszódik vele, rejtélyszavakból való vékony köpenye mögül szól hozzá, ez a *haggada*². Csak ha már meghitt barátja lett, csak akkor mutatkozik meg előtte színről színre, s beszél vele minden rejtett titkairól, minden rejtett útról, mely már az első időktől fogva az ő szívében lakozik. S ha azután az ember teljes lényével a Tóra házastársa lesz, akkor az megnyitja előtte minden titkait, semmit nem tart távol tőle, és semmit nem rejt előle. Így

¹ Az Írás értelmezésének egyik módja, a keresztény exegetika allegorikus „morális értelem” fogalmának felel meg.

² Az „anagogikus” értelem megfelelője.

szól hozzá: nézd a szót, melyet halk jelként mutattam neked a titkot, ezt és ezt³: S íme, látja az ember, hogy a szavakhoz nincsen mit hozzáfűzni, és nincsen mit elvenni belőlük. Hasonlóképpen: a Tóra igaz értelme az, hogy egyetlen betűt sem szabad hozzátenni, és egyetlen betűt sem szabad elvenni belőle. Ezért kell, hogy az emberek igyekezzenek a Tórát követni, hogy a Tóra kedvesei legyenek.

³ A „misztikus” értelem.

A TÓRA KÖNTÖSE ÉS A TÓRA LÉNYEGE

III 152a

Szólott Sim'on rabbi: „Jaj annak az embernek, aki szerint a Tóra azért van, hogy a világ dolgairól beszéljen nekünk, hogy balga történeteket meséljen. Ugyanis: ha így volna, akkor akár egy másik Tórát is alkothatnánk mindennapi dolgokról, amely még kiválóbb lehetne; mint maga a Tóra. Ha csak a világi dolgok esnének latba, akkor még a profán könyvekben is találhatnánk szebb dolgokat, ezeknek nyomában járhatnánk, összeállíthatnánk belőlük egy másik Tórát. De nem így van – hanem a Tóra minden szava mélyebb értelmű szó, mélyebb titok.

Jöjj és nézd: A *fenti* és az *alanti* világ egyensúlyban áll: Izráel lent – az égi angyalok fent. Ezekről mondja az Írás: »a szeleket az ő követéivé tette« (Zsolt. 104;4). Amikor pedig ezek alászállanak, evilági ruhába öltöznek, ha nem így tennének, nem tudnának megállani ebben a világban, s a világ nem tudná hordozni őket. S ha ez igaz az angyalokra, mennyivel inkább igaz a Tórára, amely megalkotta őket, megalkotta mind a világokat; szilárddá és állandóvá tette őket. Így hát a Tóra; belépvén ebbe a világba, ha nem öltözne e világ ruháiba, ez a világ nem tudná hordozni őt.

Így tehát a Tóra elbeszélése – a Tóra ruhája. Aki pedig azt hinné, hogy a ruha az igazi Tóra (...), s nem egyéb, átok reá, nincsen része az eljövendő világban. Ezért

mondotta Dávid: »Nyisd meg az én szemeimet, hogy a te törvényednek csodálatos bölcsességét láthassam« (Zsolt. 119,18): azt, amit a Tóra ruhája fed. Jöjj és lásd: vannak öltözékek, melyek mindenki számára láthatók, s ama balgák, mikor egy embert valamilyen ruhában látnak, mely kedvükre való – másra nem is tekintenek. *Pedig a ruha a testért fontos, a test pedig a lélekért.*

Hasonlóképpen a Tórának is van teste, ezek a parancsolatok, ezeket nevezik a Tóra testének. Ez, a Tóra teste azokba a leplekbe burkolózik, melyeket az e világból való történetek alkotnak. Balga, aki csak a ruhát – a Tóra elbeszéléseit látja, tudása nem ér tovább, s nem látja azt, ami a lepel mögött lakozik! Azok pedig, akik többet tudnak, nem a ruhát látják, hanem a testet alatta. A bölcsek, a magasságbeli király szolgálói, azok, akik a Szinai hegyen állottak, ők a *lelkeket* szemlélik, ami mindennek a magja, az ős és eredeti Tórát. Az eljövendő időben pedig a Tóra lelkét szemlélik majd.

Jöjj és lásd: a fenti világban is van ruha és test és lélek és a léleknek lelke. »Az ég és annak seregei« – a ruha, »Izráel közössége« – a test, mely a lelket befogadja; a lélek, melyet »Izráel dicsóságának« neveznek, az az igazi Tóra. A lélek lelke pedig a Szent Öreg. És mind tartja egyik a másikat. Jaj azoknak a bűnösöknek, akik a Tórát csak világi elbeszélésnek tartják, ők csak a ruhát szemlélik, egyebet nem. Üdv ama jámboroknak, akik igaz módon szemlélik a Tórát!»

A KÖZÖSRŐL ÉS AZ EGYESRŐL

2 Móz. 27,10

II 176a-b

„Az oszlopok horgai karikáival egybe ezüstből legyenek.” Szólt Jichák rabbi: „Az oszlopok horgain mindazokat értem, akik a fenti világ egyesítő oszlopaihoz⁴ kötődnek, továbbá mindazokat, akik lentebb emezektől függenek”. Mit jelent a horgok (wawim) szó?⁵ Hat a hatban (w és w), s mindet egyesíti és táplálja a Gerinc, mely fölénk helyeztetett. *A rejtett dolgok könyvében* ezt tanultuk: „Horgok fenn, horgok lenn (a. m.: hat fenn, hat lenn), mind egy jelentésbe és egy névbe foglaltatnak, s mindnek értelme egy.” Sim'on rabbi mondja erről a könyvről: öt szakaszból áll, ezeket hatalmas csarnok veszi körül, és bölcsessége betölti az egész földet. Szólt Jehuda rabbi: Ha ezek a szakaszok ott vannak elzárva, ez azt jelenti-e, hogy kiválóbbak az összes többinél? Sim'on rabbi ezt válaszolta: Így van ez annak a számára, aki ki- s bejár, de nem annak, aki nem járhat ki s be. Íme egy megfelelő példázat: Volt egy ember, a hegyek között lakott, és mit sem tudott a városbeli életről. Búzát vetett,

⁴ Ezek az oszlopok a *necah* („állandóság”) és a *hod* („fenség”) szefirák, amelyek a fölöttük lévő három szefirához kapcsolódnak.

⁵ A *wawim* a *waw* – a. m. „horog” többes száma. A *waw* betű számértéke pedig hat.

és nyersen ette a búzaszemeket. Egy napon elment a városba, ott finom kenyeret adtak neki. Megkérdezte, hogy ez mire való. S mondták neki: ennivaló. Mikor evett a kenyérből, és az ízlett neki, megkérdezte: Miből készült? Mondták neki: Búzából. Ekkor királyi mézes-olajos süteményt hoztak. Megkérdezte: És ez meg miből készült? Búzából – válaszolták neki. Így kiáltott erre: Hiszen én akkor ura vagyok mindezeknek, mert mindezek igazi tartalmát, magát a búzát eszem. Mivel így vélekedett, nem tudott semmit a világ örömeiről, azok elvesztek az ő számára. Így jár az, aki a közöset elfogadja, de nem ismeri az apró örömöket, amelyek ebből a közösből következnek.

A KETTŐS BÖLCSESSÉG

1 Móz. 26,22

I 141b

Sim'on rabbi az Írás e szavaival kezdte beszédét: „A bölcsességek kiáltanak oda-künn, (a bölcsesség) a téreken hallatja szavát” (Péld. 1,20). E mondat mélyebb bölcsességet hordoz. Miért áll itt: *bölcsességek*. Egy fönti nagy és egy alanti kicsiny bölcsesség, az alanti a föntiben válik teljessé, és a fönti uralkodik az alantin. Ami pedig az *odakünn* szót illeti, tudjad: a fönti bölcsesség a legrejtettebb; a soha nem ismert minden bölcsességek között, minden kinyilatkoztatáson túl lakozik, erről mondja az Írás: „az ember nem tudja megbecsülni” (J6b 28,13). Amikor ragyogva kibontakozik a bölcsesség, akkor az eljövendő világ titkába világít, mert az eljövendő világ belőle teremtett. Ahogyan tanultuk: az eljövendő világ a *yod* jegyében teremtetik, s elrejtetik benne ama bölcsesség. És a kettő egy lesz, amikor minden elkészül az eljövendő világ titkában. Így hát annak a ragyogásnak a gyönyöréről beszéltünk, amely teljességgel a csendben lakozik, és soha nem jut el a hangja a külső térbe. Akkor ama helyről támad a tűz; a víz és a levegő hármassága; s ahogyan mondtuk, hang támad, kifelé indul és hallhatóvá lesz. És onnantól minden „kint”-nek neveztetik, befelé pedig most minden nem hallható örök csönd; kifele pedig hallható titok. Innen kezdődik az a része a világnak, amelyben az ember tett és kérdezés által részt vehet a világ

teljesedésében. S mit jelent ez a kifejezés: *a téreken*? A *térek* az eget jelenti, ott ragyognak mind a csillagok. Ez a forrása ama ki nem apadó vizeknek. Ahogyan az Írás mondja: „S folyó indul az Édenből, hogy öntözze a kertet” (1 Móz. 2,10), azaz: a folyó épp ama terekben ered. „És ottan hallatja a hangját” – a fönti hangját és a lentit egyaránt, hiszen ott minden *egy*. Ebben az értelemben szólott Salamon: „Végezd el a munkádat odakünn, gondoskodj a jövődről a mezőn, s akkor építhetsz házat magadnak” (Péld. 24,27). E mondat első fele megfelel „a bölcsességek kiáltanak odakünn” szavaknak. Mert onnan, kintről támad az ember üdvös munkájának állandósága, s ugyanez igaz a kérdező szóra is: „Kérdezzél az első idők napjairól, melyek előtted voltak, arról a napról, amikor Isten megteremtette az embert, az ég egyik szélétől az ég másik széléig” (5 Móz. 4,32). „Gondoskodj a jövődről a mezőn”, ez az a mező, melyet az Úr megáldott. S végül: hogy az ember ismerni tanulja a bölcsesség titkát, s benne magát tökéletességre vigye – erre utalnak e szavak: „és építs házat magadnak”. Ez az ember lelke a testében, hogy nemessé emelje és tökéletes emberré formálja magát. Ezen értelem szerint mondja az Írás, hogy Jichák Salemben (a. m. *beteljese-dés*; helynévként: a későbbi Jeruzsálem) kutat ásott. S ezt a „Salem”-et „Rehovot”-nak (térek) is nevezte, ami pontosan megfelel az előbbieknak.

Üdv ama jámboroknak, akiknek művei a Szent, áldott legyen, színe előtt elég erősek, hogy szilárdságot és tartamot adjanak a világnak. „Az igazak fogják lakni a Föl-

det” (Péld. 2,21) – e helyett igazabb volna ezt mondanunk: „Lakhatóvá teszik a Földet”.

AZ ÉNRŐL, A SZABADSÁGRÓL ÉS A TÓRÁRÓL

1 Móz. 20,22

II 85a-b

„Én vagyok az Úr, a te Istened, aki kivezettelek Micrájim országából.”

Eleazár rabbi az Írás következő mondatát fűzte hozzá: „Halljad, fiam, atyádnak bölcsességét és fegyelmzését, anyádnak oktatását, el ne hagyjad” (Péld. 1,8). *Atyád bölcsessége* – a Szent, áldott legyen; *anyád oktatása* – Izráel közössége.

Micsoda hát Izráel közössége? A „különbséget tevő ész” princípiuma, az Írás szavainak értelme szerint: „megkülönböztetni a különbséget tevő ész szavaival” (Péld. 1,2). Ugyanígy vélekedett Jehuda rabbi: *atyád bölcsessége* – a bölcsesség, „*anyád oktatása*” – a különbséget tévő ész. Jichák rabbi pedig ezt mondotta: ez és amaz egy és ugyanazon dolgot jelenti. Hiszen tanultuk: a Tóra a *fenti* bölcsességből ered. Josze rabbi szerint azonban: a különbséget tevő észből ered. Ugyanis írva van: „megkülönböztetni a különbséget tevő ész szavaival”, és ezután: „anyád oktatását el ne hagyjad”. Jehuda rabbi pedig ezt mondta: a Tóra mindkettőt, a bölcsességet is, az értelmet is, magában foglalja, ahogyan éppen az előbbi szavak mutatják. Abba rabbi pedig hozzáfűzte: mindent magában foglal, úgyhogy a kettőt is magában foglalja – a szeretetet és az ítélő szigort, a könyörületeséget és minden tökéleteséget. Ugyanis, ha a Király és a Matróna összhangban van, mindenek összhangban vannak.

Josze rabbi mondotta: Az *Én* a *sekhinát* jelenti, (a kiinduló idézetben) a következő mondat értelme szerint: „*Én* lemegyek veled Micrájimba” (1 Móz. 46,4). Jichák rabbi mondotta: hogy az *Én* a *sekhina*, erre utal, hogy a szó után szünet van, „az Úr, a te Istened” – az a Szent, áldott legyen, ahogyan az Írás mondja: „Az égből hallatta neked a hangját” (5 Móz. 4,36). „Aki kivezettelek Micrájim országából”. Itt az *'ašer* (a. m. „aki”) szó azt a szférát jelenti, melyet mindenek boldognak (*'ašar*) mondanak. A Micrájimból való kivezetés pedig a *jóvel* évet jelenti. Ahogyan tanultuk: összefügg a jóvel-évvvel, hogy Izráel kivonult Egyiptomból. Ezért van az, hogy a Tórában ötvenszer említetik a Micrájimból való kivonulást. Ötven nap telt el a Tóra elfogadásáig, ötven év a szolgaságból való szabadulásig. – „A szolgaság házából” – ahogyan az Írás mondja: „Lesújtott minden elsőszülöttre Micrájimban” (2 Móz. 12,29). S ezt is tanultuk: ezen a *lenti koronákat* kell érteni, melyeket az egyiptomiak bálványként imádtak. Ahogyan van *fenti ház*, úgy van *lenti ház* is. Szent ház fönt, melyről írva van: „Bölcsességgel épül a ház” (Péld. 24,3), és lenti, nem szent ház, melyet „a szolgák házának” neveznek.

Ezt tanultuk: minden helyen, ahol kimondatik az *Én* szó, ott a Tóra minden parancsolatai, melyek a fenti királyban egyesülnek – az *Én* szóban bennefoglaltatnak. Ahogyan ezt is tanultuk: a Tóra összes parancsolatai a király testében egyesülnek, némelyek a fejében, némelyek a törzsében, némelyek a kezeiben, némelyek a lábáiban, s nincsen olyan parancsolat, mely kilépne a király testéből, és elszakadna tőle.

Ezért, aki a Tóra valamely parancsolatát megsérti, olyan, mintha a király testét sértené meg. Erről mondja az Írás: „És kimenvén: meglátják azoknak a holttesteiket, akik Ellenem vétkeztek” (Jes. 66,24). Ellenem, a testem ellen. Jaj a bűnösöknek, akik megsértik a Tóra parancsolatait! Nem tudják, mit cselekszenek. S így szólt Sim'on rabbi: Az a hely, ahol bűnt követnek el, maga leplezi le a bűnt. És azt a bűnt is, melyet a Szent, áldott legyen, ellen követnek el, azt is a Szent, áldott legyen, leplezi le, ahogyan az Írás mondja: „Az egek is megjelentik az ő hamisságát, és a Föld ellene támad” (Jób 20,27). „Az egek” – a Szent, áldott legyen, és a Föld is Ő. Így tanultuk: előbb az egek föltárják az ember bűnét, s a Föld már ítéletet is tart fölötte. Ahogyan az Írás mondja: „És a Föld ellene támad”, tudniillik avégett, hogy ítéletet tartson fölötte. Josze rabbi mondotta: Sim'on rabbi nevében tanultuk: abban az órában, amikor a Tóra adatott (Izráelnek), az anya és a fiak együtt voltak, tökéletes összhangban. Ahogyan az Írás mondja: „Nagy örömmel magzatoknak anyjokká leszen” (Zsolt. 113,9).

A FÉNY, MELY AZ ŐSFORMÁBÓL ERED

– A KÖZVETÍTŐ LÉNY

I 31b-32b

„Szóltott Isten: fény lesz – és fény lesz”¹. Ha valaki beszél, a beszéde másvalakihez kell hogy szóljon. Itt pedig az első „lesz” ehhez a világhoz, a második pedig az eljövendő világhoz szól.

Ez az a világló fény, melyet a Szent, áldott legyen, a kezdetkor teremtett: ezt nevezik a Forrás fényének². Ezt a fényt a Szent, áldott legyen, megmutatta az Első Embernek, és ő a fényben látta a világot, az egyik végétől a másik végéig. Ez volt az a fény, melyet megmutatott Dávidnak is, aki így énekelt: „Mely bőséges a te jóvoltod, melyet elrejtettél a Téged félőknek” (Zsolt. 41,20). Hasonlóképpen megmutatta Mózesnek is, aki e fény által látott mindent Gileádtól Dánig.

¹ A „legyen világosság és lőn világosság” bibliai mondat héber eredetijében az első és a második félmondat formailag megegyezik, s ez lehetővé teszi a Zóhár szerzője számára, hogy mindkettőt jövő időnek értse.

² Vagy, ami a héberben ugyanaz: „a szem fényének”.

Isten azonban elrejtette ezt a fényt, tudván, hogy elkövetkezik a három bűnös nemzedék: Énos nemzedéke, a Vízözön nemzedéke és a Viszály Nemzedéke³ – azért rejtette el Isten a fényt, hogy a nemzedékek ne árthassanak vele.

Majd Mózesnek adta a fényt, a születése utáni első három hónapban, amíg az anyja rejtegette őt, ezért mondja az Írás: „Elrejté az három hónapig” (2 Móz. 2,2). Három hónap elteltével Mózes a fáraó színe elé lépett – ekkor a Szent, áldott legyen, elvette tőle a fényt; s így volt ez, míg azután Mózes ott állott a Szinai hegyén, hogy elfogadja a Tórát. Ekkor a fény visszatért hozzá, és élhetett vele élete minden napján. Ezért nem közeledhettek hozzá Izráel gyermekei, míg azután „fátylat vont az arca elé” (2 Móz. 34,35), ahogyan az Írás mondja: „Fénybe burkolódzik, mint ékes ruhába” (Zsolt. 104,2).

Ekkor így szólott Jichák rabbi: A fény, melyet a Szent, áldott legyen, megteremtett, e fény sugarai a világ szélétől a világ széléig hatolnak, s azután e fény elrejtetik. Miért? Avégett, hogy a bűnösök ne élvezhessék. De el van rejtve, hogy megmaradjon a jámborok számára, ahogyan szó szerint az Írás mondja: „Fény-magvetés az igaznak, örvendezés az igaz szívűnek” (Zsolt. 97,11). Így lesznek szilárdak a világok, és mind egygyé lesznek. De amaz eljövendő világ napjáig a fény rejtve marad, és megőriztetik.

³ Így nevezik a rabbinikus irodalomban a bábeli torony nemzedékét.

S ezen eljövendő fény a sötétségből támad, a sötétségből, melynek burkába van bevésve – ugyanis ama fényből, mely megőriztetett, rejtett úton formálódott az „alanti sötétség”, melyet éjszakának (Lájlá) neveznek, amiként írva van: „s a sötétséget Lájlá-nak nevezte” (1 Móz. 1,5).

Azt tanultuk, hogy erre vonatkoztatható az Írás mondata: „Mélységet tár föl a Sötétségből” (Jób 12,22). Szólott Josze rabbi: ez nem lehet eredendő sötétség, mivel a benne rejtező „koronák” még feltáratlanok, s ezért nevezik őket „mélységeknek”. Ez a mondat: „Mélységet tár föl a sötétségből”, sokkal inkább arra utal, hogy e mélységek csak *ama* sötétségből tárulhatnak fel, mely az „éjszaka” titkaiban lakozik.

Vedd számba azt is, hogy mindazok a rejtett mélységek, melyek a gondolat erejéből támadnak, és azok, melyeket a hang hordoz, mindezek csak a „szó” által nyilatkoznak meg. E „szót” a *sabbat* névvel is jelölik, s ezért nem szabad *sabbat*kor semmi hétköznapit mondani, mert annak a szónak kell uralkodni, és nem másnak. Ama szó pedig, melynek a sötétség régióiból kell támadnia, az a szó kell hogy „feltárja a mélységeket”.

Szólott Jichák rabbi: ha ez így van, miért mondja az Írás: Isten elválasztá a Világosságot a Sötétségtől” (1 Móz. 1,4)? Íme a válasz: a világosságból lett a nappal, a sötétségből az éjszaka. E formájukban Isten megint egységgé foghatta össze őket: „És lett az este, és lett a reggel – egy nap” (1 Móz. 1,5). Így hát nappal és éjszaka *egynek* neveztetik. A világosság és a sötétség elválasztása pedig a száműzetés idejét jelenti –

a száműzetésben a különválasztottság uralkodik. Szólt Jichák rabbi: eddig a férfi-princípium a fényben, a női princípium pedig a sötétségben lakott. Azután *eggyé* kapcsolattak össze. Miért hát előbb a különbség fény és sötétség között? Sim'on rabbi így válaszolt: „Fokozati különbség van, és a kettő egy, amennyiben nincsen fény, hacsak nem a sötétségben, és nincsen sötétség, hacsak nem a fényben; s habár lényük szerint különbözőek, így mégis egységet alkotnak: *egy napot*.”

Szólt Simeon rabbi: a „szövetség” nyugszik a világ teremtése és fönnállása, ahogyan az Írás mondja: „Ha szövetségem nem leszen a nappal és az éjszakával és ha az Égnek és Földnek törvényeket el nem rendelém” (Jer. 33,25). Kicsoda a szövetség? „A jámbor (a *caddik*) a világ fundamentuma” (Péld. 10,25) – s a szövetség egyben a „megemlékezés” titkát is jelenti, s így képes a világ a nappal és éjszaka szövetsége által egy vilákként fönnállani. S „az Ég törvényei” azok a törvények, melyek alászállanak a fönti Édenből.

Sim'on rabbi egyszer így kezdte tanítását: „A középén lépdelők hangjánál, a vízmerítők között – ott dicsérik az Úr nagy tetteit” (Bir. 5,11)⁴. „A középén lépdelők hangja” – Jákob hangja, amely azok között lakozik, akik a Magasság vizéből meríte-

⁴ Az itt következőkben a Debóra-ének e helyét, mely számos, nehezen érthető, archaikus szót tartalmaz, misztikus értelmezés szerint olvassa a Zóhár szerzője: az Isten- és az embervilág közötti közvetítő lényre vonatkoztatja.

nek – átfogja azonban mind a két oldalt, és magába fogadja őket. „Beszélgessenek ott az Úrnak igaz cselekedeteiről” (Bir. 5,11) – az „ott”, a szilárd hűség helyét jelöli: „ott” szívják magukba az Úr tisztaságát, és merítenek belőle, vagyis „az Úrnak az Izráelben lakozókhoz való igaz cselekedetei”-ből (Bir. 5,11); „Izráelben” arra vonatkozik, ami a világban a legtisztább, állandó és szent, mindenből merít, s amit merített, megint kiönti a téres tengerbe a magasság vizeit. „Izráelben” – mert ez az öröksége öröklétektől fogva, mindaddig, amíg helyes módon őrzi a szövetség jeleit.

Amikor pedig elhagyták az Urat, és a Szövetség jelét nem helyesen szemlélték – erről mondatik: „A kapukra lemegyen az Úrnak népe” (Bir. 4,5) – ezek a tisztaság kapui, melyek előtt megállottak, de be nem léphettek. Így azután ezt is olvassuk azokról az időkről: „és elhagyván az ő atyoknak Urát, Istenét...” (Bir. 2,12), míg azután eljött Debóra, és megajándékozta őket, ahogyan az Írás mondja: mikor „az Izráelen esett bosszút megállotta” (Bir. 5,2), s mégis: „a nap ajándékokat kapott”... vagyis amaz állandó és szent dolgokkal megajándékoztatott. „Mígnem én Debóra, fölkelék, mígnem felkelék mint anya Izráelben”. Mit jelent itt az „anya”? Mintha ezt mondotta volna: a fenti világok vizeit aláeresztettem, hogy világokat alapítsak szilárdan Izráelben, felfelé és lefelé, és megnyilvánítsam, hogy a világ csak ilyen szilárdság által marad fenn. S az egész titka már e szavakban is kimondatott: „A jámbor a világ fundamentuma” (Péld. 10,25). Így azt mondja az Írás: három támad egyből; egy háromon nyugszik; egy lép kettő közé – kettő iszik egyből, és egy fordul minden

irányba. Így minden eggyé lesz. Ugyanerre utalnak e szavak is: „És lett este és lett reggel – *egy nap*” (1 Móz. 1,5). Ahogyan a nap átfogja az estét és a reggelt, ugyanúgy a Szövetség titka is az, hogy összekapcsolja a nappalt és az éjszakát, és benne minden *egy*.

AZ ELREJTETT ŐSFÉNY

A SZÖVETSÉG SÁTRA

SALAMON ÉS HIRAM

– A TITKOK FELFEDÉSÉNEK IDŐI

1 Móz. 1,3

II 148b-149a

Azt mondja az Írás: „Szólott Isten: legyen világosság, és lőn világosság”. Szólott Josze rabbi: „Az a világosság azután elrejtetett, és előkészítetett az eljövendő világ jámborai számára.” (Vö. Midras rabba 1 Móz. 1,3-hoz). Ugyanezt tanultuk e mondat szerint is: „Fény-vetés a jámborok számára...” (Zsolt. 97,11). A jámbor (*caddik*) számára, a szó eredeti értelme szerint. Így hát az a fény csak az első napon szolgált a világnak, azután elrejtetett. „Ha nem rejtetett volna el elsőként, minden más előtt – így mondotta Jehuda rabbi –, akkor a világ egy pillanatig sem állhatott volna meg”. Így azonban elrejtetett és elvettetett, a maghoz hasonlatosan, melyből magok és hajtások nemzedékei támadnak, és ezáltal áll fönn a világ. Nincsen nap, mely ne abból a magból támadna, és így marad fönn minden, mert általa táplálja a Szent, áldott legyen, a világot. S minden helyen, ahol a Tóra tanulmányozásán munkálkodnak, fonál

támad ama rejtett fényből, és körülfonja a Tórával szorgoskodókat. Erről mondja az Írás: „Nappal parancsolja az Úr az ő irgalmasságát, és az ő éneke van éjjel velem” (Zsolt. 42,9) – így tanultuk.

Azon a napon, amikor a Szövetség sátra fölállítottatott alant – mit olvasunk erről a napról? „És Mózes nem mehetne bé a Szövetség Sátorába, minekutána a felhő elborította volna” (2 Móz. 40,35). Mit jelent a felhő? A könyörületesség fonala ez, az ősfény amaz oldalából, s e fonál örömben hozzászegődik mindenhez, ami belép az *alanti* Szövetség-Sátorba. Az ősfény nem mutatkozott meg a teremtés első napja óta, de elvégzi dolgát a világban, amint nap mint nap megújítja a kezdet művét.

Történt egyszer, hogy Josze rabbi a Tórával foglalkozott, s vele volt Jichák rabbi és Hiszkijja rabbi. Szólt Jichák rabbi: „Láttuk, hogy a Szövetség-Sátor művének ősképe az Ég és a Föld műve”, s ezt a társak is elfogadták. „Csakhogy van ama titkok között olyan is, ami nem lehet az ember tápláléka”. És szólt Josze rabbi: „Menjünk hát föl e dolgokkal a »szent fényhez« (ti. Sim'on ben Johaj rabbihoz), mert ő édes eledeleket készít, amilyeneket csak a Szent Öreg, a Rejtettek Rejtettje készít; s nincsen seholy senki, aki képes lenne így fűszerezni azokat. Így az ember ehet és ihat azokból, és csillapíthatja a vágyait a világ minden örömeivel, és még hagyhat is belőlük, ahogyan az Írás mondja: »Eleikbe adá azért, és evének, meg is marada benne az Úrnak beszéde szerint« (2 Kir. 4,44)” Ekkor Josze rabbi az Írásnak egy másik helyét idézte: „Az Úr azért bölcsességet ada Salamonnak, amint megmondotta vala néki és

békesség lőn Hiram között és Salamon között, és szövetséget tőnek egymással” (1 Kir. 5,26). E mondatot többféle módon értelmezték. Mindenesetre éppen ez az Isten-név a *fenti* és az *alanti* egyezését jelenti. E szavak: „bölcsséget ada” úgy értendők, mint mikor valaki valóban ajándékot ad egy neki kedves személynek. „Amint megmondotta vala néki” – ezen a bölcsség beteljesülését kell érteni, gazdagság, béke és hatalom által. De hát mennyiben volt béke Hiram és Salamon között? Amennyiben ismerték az általuk mondottak rejtett értelmét, mely a többi ember előtt teljességgel rejtve maradt. Ezért tért vissza Hiram Salamonhoz, hogy minden szavaival köszönetet mondjon neki. Salamon, a király, bár értette őt, de azt is tapasztalta, hogy még abban a nemzedékben is, mely mind közt a legtökéletesebb, több bölcsség tárult föl általa, mint ahogy ez a király akarata volt, hogy a kezdetben elrejtve tartott bölcesség előtt megnyissa a kapukat. Így van azután, hogy a tanítás csak azon bölcsek előtt nincsen rejtve, akik méltóak rá: akik csak dadognak, ha róla beszélnek, s alig nyitják ki a szájukat. Azonban ebben a nemzedékben, Sim'on rabbi nemzedékében az a Szent, áldott legyen, akarata, hogy rejtett dolgok táruljanak föl általa. Így én csak csodálkozom e nemzedék bölcsein: hogyan tehetik, hogy akár csak egy pillanatra is felhagyjanak azzal, hogy Sim'on rabbi előtt álljanak s a Tannal foglalkozzanak – amíg Sim'on rabbi még ebben a világban időzik. Ebben a nemzedékben azonban „a bölcsség nem fog eltávozni ebből a világból. Jaj annak a nemzedéknek, amikor ő elmegy innen, megfogytokoznak a bölcsek, s a bölcsség eltávozik ebből a világból.”

ból”. S mondotta Jichák rabbi: „Valóban így van. S amikor egy napon mentem vele az úton, s ő tanításra nyitotta a száját, felhőoszlopot láttam áttörni, fönről alá, s ragyogó fényt láttam fölvestenni az oszlopban. Hatalmas remegés vett rajtam erőt, s így szólottam: »Dicsőség annak, akivel ily dolog történik ebben a világban.« Mit mond pedig az Írás Mózesről? »Látta volna mind az egész sokaság, hogy a felhőoszlop a Sátorok ajtaján állana, felkelvén az egész nép, az ő sátoroknak ajtajától, meghajolnak volna« (2 Móz. 33,10). Érdemes volt Mózes, a hűség prófétája, a legnagyobb a világ prófétái közt, és érdemes volt az a nemzedék, amely a Tórát elfogadta a Szinai hegyén, hogy ily sok csodát és erőt lássanak Egyiptomban és a tengeren. Ebben a nemzedékben pedig Sim'on rabbi hatalmas érdeme láttat velünk csodákat őáltala.”

BŰNÖS MÓDON KÜLÖNBSÉGET TÁMASZTANAK A FENTIBEN

2 Móz. 17,7

II 64b

Szólott Abba rabbi: azt mondja az Írás: „Közöttünk van-e hát az Úr, vagy nem?” Izráel gyermekei oly balgák voltak talán, hogy ezt nem tudták? Hiszen látták a *sekhinát* maguk előtt és a dicsőség felhőit – amelyek körülvették azt – maguk fölött, s mégis így szólottak: „Közöttünk van-e hát az Úr, vagy nem?” Hősök voltak, akik látták királyuk magasztos dicsőségét a tengeren, és mi azt is tanultuk, hogy akkor egy szolgálóleány a tengeren látta azt, amit Ezékiélnek sem adatott látnia. S ők oly balgák lettek volna, hogy ezt kérdezzék: „Közöttünk van-e hát az Úr, vagy nem?” Sokkal inkább az történt, mondta Sim'on rabbi, hogy tudni akarták a különbséget az Öreg – az elrejtettek között a Legelrejtettebb, aki Semminek neveztetik – és azon Rövid Arcú között, aki az Úrnak neveztetik. Ezért azután nem azt mondja az Írás: „Közöttünk van-e hát az Úr, vagy nem?”, hanem ezt: „Az Úr van-e közöttünk, vagy a Semmi?”. Ha pedig így van, miért kaptak büntetést? Azért, mert különbséget támasztottak és kísértést. Ahogy az Írás mondja: „És hogy az Urat kísértették volna” (2 Móz. 17,7). Mondotta Izráel: ha az egyik igaz, az egyik módon kérdezzünk, ha a másik, a másik

módon. S ezért következik rögtön ezután: „Eljöve pedig az Amálek nemzetsége” (2 Móz. 17,8).

AMI FÉLELMES ÉS AMI TÖKÉLETES

– ATYA ÉS FIÚ

2 Móz. 19,3

II 78b-79b

„Felméne Mózes az Istenhez, és az Úr kiálta önéki a hegyről”. Mózes fölment arra a helyre, ahol ki vannak terjesztve a *sekhina* szárnyai, erről pedig azt mondja az Írás: „Felettünk bévonta az eget felhőkkel és leszállott” (Zsolt. 18,10). Szóltott Jehuda rabbi: Amíg a fenti király rovásai a maguk helyére kerülnek, addig minden világok örömmel telnek meg, s az egész teremtés sudár és szilárd. Erről mondja az Írás: „És meglátja mind a sokaság az Úrnak cselekedeteit, mert félelmesek azok” (2 Móz. 34,10). Mit jelentenek az utóbbi szavak? Eleazár rabbi szerint mindenképp a leg-tökéletesebbet. S hogy az Írás mondja tovább: „Nagy I-ten, hatalmas és rettenetes” (5 Móz. 10,17). Mit jelent ez a szó: „és rettenetes”? Jákobot, akiről így szól az Írás: „tökéletes mindenben”⁵. Így a Szentnek, áldott legyen, minden műve tökéletes – tökéletes állandóságban.

⁵ Az utalás Onkelosz arámi fordítására vonatkozik, melyben e helyen ez áll: „S Jákob, tökéletes férfiú, aki a tanházat vezette.”

Tanultuk, ahogy Josze rabbi mondja: egy napon ott állottam Jehuda rabbi, az öreg előtt. Megkérdeztem őt az alábbi szavak értelméről: „Megrémüle annak okáért és monda: mely rettenetes e hely!” (1 Móz. 28,17). Mit látott ott, hogy e helyet félelmesnek, rettenetesnek nevezte? Jehuda rabbi ezt válaszolta: Jákob azon a helyen a szent hit beteljesedését látta, mely megfelelt a *fönti* valóságnak. S „félelmesnek” neveznek minden helyet, ahol a beteljesedés megmutatkozik. Erre azt kérdeztem: ha ez így van, miért áll a Targum fordításában „félelem” és nem „beteljesedés”? Így válaszolt nekem: nincsen igazi félelem, hacsak nem az olyan helyen, ahol a beteljesedés megmutatkozik, ezért nevezik e helyet „félelmesnek”. Ahogyan az Írás mondja: „Féljétek az Urat, kik Ő szentjei vagytok, semmi fogyatkozások nincsen az Őt félőknek” (Zsolt. 34,10). Azon a helyen, ahol „semmi fogyatkozások nincsen”, ott a beteljesedés uralkodik.

Ezt tanultuk: „Kicsoda ment föl az Égbe, hogy onnan leszállott volna” (Péld. 30,4). Mondotta Josze rabbi: Mózes az, akiről így szól az Írás: „És Mózes fölmene Istenhez...” Ki gyűjtötte a szelet a markába? Áron, akiről így szól az Írás: „Az ő markát is telemerítvén jóillatra való drága, megtört szerszámokkal” (3 Móz. 16,12). Ki az, aki vizet kötött a ruhájába? Elija, róla mondja az Írás: „Ez esztendőben sem harmat, sem szó nem lészen, hanem csak az én beszédem szerint” (1 Kir. 17,1). Ki az, aki szilárdan megállította a Föld minden széleit? Ábrahám, akiről így szól az Írás: „ezek a Mennynek és az Földnek történetei, mikor megteremtettek” (1 Móz. 2,4). S

itt az utolsó szót így kell olvasni: „Ábrahám által”⁶. Így tanította Josze rabbi, és azt is tanította: Ki az, aki fölszállt az Égbe, s onnan újra alászállt? A Szent, áldott legyen, akiről ezt mondja az Írás: „Felméne az Úr trombitaszóval” (Zsolt. 47,6). Ki gyűjtötte a szelet a markába? A Szent, áldott legyen, akiről ezt mondja az írás: „Akinék hatalmában vagyon minden élőállatnak lelke” (Jób 12,10). Ki kötözött vizet a köntösébe? A Szent, áldott legyen, akiről azt mondja az Írás: „Amely időben az Úr teremté a földet és a mennyet” (1 Móz. 2,4). Majd így szólt Josze rabbi: „Kicsoda ment föl az Égbe, hogy onnan leszállott volna.” Ezen a világ négy csomója értendő, melyen minden függ: a Tűz, a Levegő, a Víz, a Föld.

Jessze rabbi így szólott erre: nyilvánvaló, hogy e vers Josze rabbi által adott különböző értelmezései együtt nem állhatnak meg. Amikor pedig e szavak Sim'on rabbi elé kerültek, kezét Josze rabbi fejére tette, és megáldotta őt, helyesnek nyilvánított mindent, amit mondott, s megkérdezte, honnan kapta e szavakat. Josze rabbi így válaszolt: apámtól tanultam, aki pedig az öreg Hamenuna rabbi nevében szólott.

Egy napon Sim'on rabbi Szepporisz kapujában ült, s Jessze rabbi így szólott hozzá: „Josze rabbi az Írás e mondatát: »Kicsoda ment föl az Égbe, hogy onnan leszállott volna« az egyik alkalommal Mózesre vonatkoztatta, a másik alkalommal pedig a Szentre, áldott legyen, azután meg a négy csomóra, a Tűzre, a Levegőre, a Vízre és a

⁶ A héber szövegben *l'abrahamot* olvas *b^e-hibbaram* helyett.

Földre. Én pedig láttam, ó Mesterek, hogy ti megáldottátok őt.” Sim'on rabbi így válaszolt: „Helyesen beszélt. Ezek az értelmezések ugyanazt jelentik, mind megállanak, a Szent által, áldott legyen, és egyensúlyban állanak” Jossze rabbi felindult Sim'on rabbi szavain, s így szólott: „Valóban így van ez, s tanultam ezt egy másik alkalommal a Mestertől magától. De mit jelentsen a vége annak a mondatnak, mely így hangzik: „Kicsoda ennek neve, avagy kicsoda ennek fiának neve, ha tudod?” (Péld. 30,4). Sim'on rabbi így válaszolt: „Titok ez, melyet én magam tanítottam fi-amnak, Eleazár rabbinak.” Amaz pedig így folytatta: „Mondjátok el nekem, mert én álomban megkérdeztem azt tőletek, de a válaszotokra nem emlékeztem, amikor felébredtem.” Sim'on rabbi pedig ezt kérdezte: „Ha én most elmondom neked, fogsze rá emlékezni?” Az pedig így szólott: „Bizonyosan, hiszen ma is emlékszem arra, amit a mestertől tanultam.” Erre Sim'on rabbi így folytatta: „Ez ugyanaz a titok, amely eme szavakban rejtezik: »Én fiam és én elsőszülöttem, az Izráel« (2 Móz. 4,22), valamint ezekben a szavakban: »Te, Izráel, te benned dicsekedem« (Jes. 49,3). Itt Izráel az Ő fiának neveztetik!” Jessze rabbi pedig így szólott: Legyen a mester elégedett, ezt a titkot én már tudtam. Ezután azonban mégis elfelejtette az értelmezést. Amikor pedig hazatért, s fáradtan álomra hajtotta a fejét, álmában aggádai könyvet látott, s abban e szavakat: „Bölcsesség és dicsőség az Ő szentélyében”. Mikor fölébredt, rögtön elment Sim'on rabbihoz, kezét csókolt, és elmesélte neki: „Álomban aggádai könyvet láttam, s benne e szavakat: »Bölcsesség és dicsőség az Ő

szentélyében« (vö.: Zsolt: 96,6), mégpedig a »bölcesség« fönt, a »dicsőség« alatt, »az Ő szentélyében« pedig amellet. Így láttam álmomban és így találtam az ajkaimon.” Sim’on rabbi így szólott hozzá: „A mai napig nem voltál érett, hogy belépjél »a szántóföld aratói« közé. Most azonban minden megmutattatott neked, ahogyan az Írás mondja: »Kicsoda ennek neve, avagy kicsoda ennek fiának neve, hogy tudod?« Bölcesség az ő neve, és dicsőség az Ő fiának a neve.”

A JÁMBOROK OLTALMA

– A KÉTFÉLE SZIKLA

II 64a

„És mondá az Úr Mózesnek: »Eredj el a nép előtt!«” Hijja rabbi az Írás e mondatával kezdte beszédét: „Tábort jár az Úr angyala az Őtet félök körül, és megszabadítja őket” (Zsolt. 34,8). Boldogok a jámborok, akiknek dicsősége fontosabb a Szent, áldott legyen, számára, mint saját dicsősége. Mert lásd, mily sok az olyan ember, aki gyalázza és káromolja a *fentit*, mint Szanherib, mikor így szól: „Kicsoda a földön való minden istenek közül, aki megszabadította volna az ő földét az én kezemből, hogy az Úr is kiszabadíthatná Jeruzsálemet az én kezemből?” (2 Kir. 18,35). A Szent, áldott legyen, megbocsátott neki, s nem követelte, hogy vezekeljen. Amikor azonban Hiszkijja ellen nyújtotta ki a karját, ezt olvassuk róla: „Kijöve az Úrnak angyala, s levága az Asszíría-beli táborban száznyolcvanöt ezeret” (2 Kir. 19,35). Jerobeam, Nábót fia a bálványimádásnak hódolt, áldozatot mutatott be a bálványoknak, s füstölőszereket gyűjtött előttük, s a Szent, áldott legyen, nem követelte, hogy vezekeljen. Amikor azonban a próféta jött, hogy tanúságot tegyen, és Jerobeamról próféciaát mondott, Jerobeam kinyújtotta a karját ellene, amiről így szól az Írás: „És megszárad az

ő keze, melyet kinyújtott vala ellene, és nem vonható bé magához a kezét” (1 Kir. 13,4). A Fáraó káromolta az Urat, mikor így szól: „Kicsoda az Úr, hogy engedjek az Ő beszédének” (2 Móz. 5,2). S a Szent, áldott legyen, nem követelte, hogy vezekeljen, egészen addig, míg meg nem tagadta Izráeltől az elvonulást, ahogyan az Írás mondja: „Te mégis ellenállsz-é az én népemnek, és nem akard-é elbocsátani” (2 Móz. 9,17), és tovább: „Íme az Úr keze lészen a te mezei barmaidon” (2 Móz. 9,3). S így van ez mindig, hogy a Szent, áldott legyen, több vezeklést kíván a jámborokat ért sértésért, mint a sértésért, mely őt magát illeti. S itt mondja Mózes: „Hacsak valami kevésse halasztod segítségedet, engemet megköveznek” (2 Móz. 17,4). Szólott hozzá a Szent, áldott legyen: „Nincsen itt az idő, hogy vezeklést kívánjak tőled, hanem menj a nép előtt, s látni fogom, ki nyújtja ki a karját ellened. Annak a hatalmában állasz-e vagy az én hatalmamban? Vedd kezedbe a botodat, mellyel megütötte a folyót, és menj.” Miért? Mert abba van beleillesztve a kísértés, és abba van belevésve a Szent Név. Ez az a bot, mely előbb kígyó volt, ezért mondja az Írás: „A kígyónak útja a kösziklában” (Péld. 30,19). Hol nyilvánult ez meg? Azt mondja az Írás: „Én állok te előtted amott, ama... kösziklán” (2 Móz. 17,6). Eme szikláról mondja az Írás: „Annak a kösziklának, kinek cselekedete tökéletes” (5 Móz. 32,4), és ott Mózes tudta, hogyan áll a kígyó a sziklán... Jehuda rabbi pedig így szólott: A teljes megnyugváshoz szükség van még egy kérdésre. Hiszen azt is mondja az Írás: „Sújtsd meg a kösziklát és vizek jönnek ki abból” (2 Móz. 17,6). Erre mondta Abba rabbi: „Így is

van, mert nincsen egyetlen név a Szent, áldott legyen, összes szent nevei között, amely ne támasztana csodákat és hatalmas cselekedeteket, s ne hozna minden jót, amire csak szükség lehet, s mennyivel inkább így van ez, mikor [eleven] vizet kell fakasztani...”

Szólott Abba rabbi: „Kétféle szikla van, s a *fentiből* támadt az *alanti*. Micsoda a fenti szikla? Minden sziklák sziklája. És melyik az, melyből Izráel támadt, s melyről ezt mondja az Írás: »A köszikláról, aki szült téged, elfelejtkeztél-e?« (5. Móz. 32,18). Mert a fönti szikla oldalából egy másik támad, és (megint másik) az *erő* anyja (ti. az ötödik *szefira*) oldalából. S kinő mindkét szikla, s hasonlóak egymáshoz. Mert így szólt Eleazár rabbi: Azt mondja az Írás: „Kicsoda mondhatná meg az Úrnak nagy erejét?” (Zsolt. 106,2). Miért „erejét”? A *fenti* anyja kiteljesedése végett. Ugyanis: habár ez maga nem jelenti az „ítéletet”, az erő mégis az ő oldalához tartozik, s ezért nevezik „*fenti* sziklának”. „És elfelejtkeztél az erős Istenről, aki nemzett téged?” (5 Móz. 32,18) – ez az atya ragyogása. És mi ez? A *fenti* szeretet.

S szólott tovább Abba rabbi: A vizet ismerik mindenütt, de azon a helyen pedig fölserkent a Szent, áldott legyen, hogy kiöntse a láthatatlan vizeket – s ez a Szent, áldott legyen, jele és csodája. Ezért szólott így Dávid dicsérő énekében: „Ki a kőszálat vizeknek forrásává változtatja” (Zsolt. 114,8).

A SZÖVETSÉG SÁTORÁNAK ÉRTELMÉRŐL

– AZ ALAPKŐ ÉS AMI KÖRÜLVESZI

2 Móz. 38,21 skk

II 220b-221a, 222a-b

„Ezek a Bizonyágtétel hajlékának megszámlált részei, melyeket ő adott Mózes hagyásából.” Sim'on rabbi e szavakkal kezdte beszédét: „Kezdetben teremté Elokim az eget és a földet” (1 Móz. 1,1). Ezt a mondatot sokféle módon értelmezték. A Szent, áldott legyen, a világot a fenti világ módja szerint alkotta, hogy eme világ a fenti világ mása legyen. És a fenti létmódokat Ő mind az alanti világban is elhelyezte, hogy összekapcsolódjék és összefűződjék az egyik világ a másikkal. S amikor a Szent, áldott legyen, meg akarta teremteni a világot, a Tórára tekintett, és megteremtette a világot, a Szent Névre tekintett, mely a Tóra foglalatja, és szilárdan állott a világ. Három forrásból támadt szilárdsága: a bölcsességből, az értelemből és a megismerésből. A bölcsességből, ahogyan az Írás mondja: „Az Úr bölcsességgel fundálta a Földet” (Péld. 3,19). Az értelemből, ahogyan az Írás mondja: „Erősítette az eget az értelemmel” A megismerésből: „Az Ő tudományai által fakadtak ki a mélységből a vizek” (Péld. 3,20). Mindez a világ szilárdságához tartozik. Éppen e három által épült föl a Szövetség Sátora is, ahogyan az Írás mondja: „És bétöltöttem Elokimnak lelké-

vel, bölcsességgel, értelemmel és tudománnyal” (2 Móz. 31,3). S e háromra utal ama mondat is: „kezdetben”, azaz bölcsességben, „teremtette Elokim”, azaz értelemmel, „az eget”, azaz megismeréssel. Ugyane háromról mondja az Írás a Szövetség Sátorának fölállításakor: „Ezek a törvényei”, azaz a bölcsesség titka, „a Szövetség Sátorának”, ez az értelem titka, „melyet Ő felállított a Mózes hagyásából”, ez a megismerés titka, s mindenek megfelelnek egymásnak. Ugyanis: amit a Szent, áldott legyen, ebben a világban megteremtett, azt a fenti (világ) módja szerint teremtette, s mindez be volt vésve a hajlék művébe. És lásd: abban az órában, amikor a Szent, áldott legyen, Mózeshez szólott: „Készítsd el a hajlékot”, Mózes csodálkozva állott, mert nem tudta, mit kell tennie, míg azután a Szent, áldott legyen, megmutatta az ő szemeinek. Ahogyan az Írás mondja: „Meglássad pedig, hogy csináljad arra a formára, mely tenéked mutattatott a hegyen” (2 Móz. 25,40).

Ez a nem fénylő tükör titka, mely minden képet önmagában megmutat; ebben látott Mózes minden egyes képet tisztán és pontosan, mint egy üvegharangban, mely minden képet láthatóvá tesz. S lásd: mikor elkészült a Szövetség Sátorának műve, felállott ama „másik oldal”, és hűtlenségre csábított, de nem talált kifogást a művészek hűsége ellen. S a Szent, áldott legyen, meghajlásra kényszerítette a „másik oldalt” Mózes előtt, mert akarata ellenére tanúságot tett a (mesteremberek) hűsége mellett, s így a mesteremberek hűsége és tisztessége nyilvánvalóvá lett mindenki előtt...

„Ímé, én nevezet szerint hívtam Becalélt, a Hur fiának, Urinak a fiát, Júda nemzetségéből” (2 Móz. 31,2). Szóltott Jehuda rabbi: „Mondja az Írás, hogy Becalél a »jobb oldaltól« való volt, ezért volt képes a Sátor egész művének az elkészítésére. S továbbá: Júda királyi törzs volt, uralkodott az összes többi törzs fölött, ezért történetelt, hogy ebből a törzsből támadt, aki berendezte az egész hajlékot. A Becalél név pedig ezt jelenti: »Él árnyékában«. S ki az, aki ÉI árnyékában áll? A »jobb oldal«. Ettől örökölte Becalél a bölcsességet, mellyel képes volt mindent elkészíteni, az egész művet megalkotni. »S vele Oholiab, Ahisamák fia, Dán nemzetségéből«. Ez a »bal oldaltól«, a szigorú ítélet oldalától való. Ahogyan tanultuk: e két oldal által alkották meg a Sátrat és rendezték be annak belsejét, hogy az mindkettővel összekötetésben legyen, a »jobb« és »bal oldal« között.”

Jehuda rabbi így folytatta: „A Sion hegye kies hely, és mind ez egész Földnek öröme, észak felől való oldalon, a nagy királynak városa” (Zsolt. 48,3). Jegyezd meg: Amikor a Szent, áldott legyen, megteremtette a világot, drága követ helyezett a drága trónusa alá, s alámerítette azt a mélységbe. A kő egyik vége a mélységbe mélyedt, a másik a magasba meredt. S e magasba meredő vége a kőnek, ez az a pont, amely a világ közepén áll, ahonnan a világ jobbra és balra, minden irányba kiterjeszkedik, s e középpont által nyeri szilárdságát; e követ az alapvetés kövének nevezik, mert Ő innen ültette a világot. S jelenti még e szó: *seti-jah*: ‚fundamentum’, s ezt is *set jah*: ‚Itten helyezte’, hogy a világ fundamentuma legyen és az Egész sarjadó közepe. A Föld

három módon bontakozik ki ama pont körül. Az első kibontakozásban lakozik a Föld minden fényessége és tisztasága. Ez a kibontakozás a Föld fölött van, körös-körül ama pont körül. A második kibontakozás körülveszi az elsőt, nem oly fényes és tiszta, mint emez, de azért finom és fényes, fényesebb anyagiságban, mint minden más anyag. A harmadik kibontakozás sötétebb és durvább; ez veszi körül a tenger vizét, a világot körülölelő Óceánt. Így hát ama pont áll közepén, s a különböző kiterjedések körülveszik. Az első „a Szentély Háza”, mind’ama szent termék és csarnokok, mindennel, ami bennük van, Jeruzsálem, az egész város a falakon belül. A második kiterjedés: Izráel egész országa, mely szentséget hordoz magában. A harmadik kiterjedés: az egész Föld, az összes többi nép lakóhelye. S mindent az Óceán vesz körül. Ez a szemben lévő körök titka, melyek a legbelső pontot veszik körül, valójában ez teszi a szem látását. E ponthoz hasonlatosan a középpontban áll a Szentek Szentje, a Szövetség Ládájával és annak fedelével, ezekkel lesz teljes a kép. E pont adja az egész világ látványát. Ezért van írva: „Szépen magasba meredő, az egész Föld öröme” (Zsolt. 48,3). „Szépen”: ez a Mindenség szemlélése és öröme; „magasba meredő”: mint a leghatalmasabb fa magasba meredése. S vedd észre: A világ szépsége és a világ szimmetriája csak akkor válik a világban láthatóvá, amikor felépül a „Hajlék”, és berendeztetik, s a Láda bevonul a Szentélybe. Ettől az órától fogva válik láthatóvá minden a világban, s csak ettől fogva van a világ igazán berendezve. S út nyílik a hajlékon át, s a Láda mentén haladnak, addig a pontig, mely „szépen magasba mere-

dőnek, a Mindenség örömének” mondatik. Ha pedig elértek oda, akkor megszólal a Láda: „Ez léssen az én nyugodalmam mind örökké, itt lakozom, mert ezt kívántam vala” (Zsolt. 132,14). Jessze rabbi ezt mondotta: „E szavakat mondja Izráel közössége abban az órában, amikor fölépül a Szentély, s a Láda a helyére kerül.” Szólt Hija rabbi: „E szavakat, a Szent, áldott legyen, ő mondja Izráel közösségéről, ha Izráel az ő akaratát cselekszi, mert akkor a Szent, áldott legyen, ül drága trónusán, s könyörületeséggel fordul a világhoz, és akkor áldás és béke és szeretet árad mindenhez. És ekkor Ő ezt mondja: »Ez az én nyugalmam helye mindörökre«.”

A VILÁG PILLÉREI

– AZ ÉLET FÁJA ÉS A TUDÁS FÁJA

I 26b

Így mesélt az öreg Eleazár rabbi: „Történt egyszer, hogy összegyűltünk a tanházban, s kérdezték a társak, mit jelent Akiba rabbi mondása, melyet tanítványainak eszébe vésett: »Ha színmárvány kövekhez értek, ne mondjátok: víz! víz!, mert magatok sodorjátok magatokat veszélybe«, ugyanis azt mondja az Írás: »Aki hazugságot szól, nem léssen maradása az én szemeim előtt« (Zsolt. 101,7).” Ekkor hozzájuk lépett maga a Vének Véne, és megkérdezte, milyen kérdéssel foglalkoznak, azok pedig elmondták neki. Ő akkor így szólott hozzájuk: „Titok ez, melyet a *Fenti Tanházban* tanítottak, és én azért jöttem, hogy e titkot, mely a mostani nemzedék előtt rejtve van, elöttetek fölfedjem, hogy így védve legyetek a tévedéstől. A „színmárvány kövek” – azok az alappillérek, melyekről a legtisztább vizek buzognak alá. S ezt az *alef* betű jele ábrázolja, ez a betű a kezdet és a vég. A középső vonal a *waw* összekötő hang jele, az életfát jelöli, s így mindenkinek, aki arról eszik, örök életet ad. S ehhez adódik a két *yod* betű. Ennek felel meg továbbá a *waw* és a két *yod* ebben a szóban *wyysr* („formálta pedig”: 1 Móz. 2,7), e szó a két (világ-) formálást jelöli: egyik *fönti*, a má-

sik az *alanti* világ. S bölcsesség van a kezdetben és a végben, s ez a titka a „bölcse-ségnek”, mely a magasságokban rögtön a „*korona*” (azaz az első *szefira*) szférája után következik. És ezek megfelelnek a két szemnek, ezekből két könnycsepp hull a végtelen tengerbe. S miért süllyed alá? A két törvénytábla miatt, melyeket Mózes lehozott Izráelnek, s melyek azután, mert Izráel nem volt méltó, darabokra törtek. S ezért pusztult el az Első Szentély és a Második is. S miért ejtette le Mózes a kőtáblákat? Mert elrepült a *wjjsr* („formálta pedig”) szó *wawja* – mely az Élet szimbóluma. Így új táblákat kellett adnia nekik, melyek nem az Élet Fájától valók, hanem *a jó és rossz tudása fájának* régiójából – arról a helyről, ahonnan a Tóra származik –, benne *tiltások és megengedések* kettőssével: jobb oldalon élet, bal oldalon halál. Ezt jelentik Akiba rabbi tanítványaihoz intézett szavai: „Ha tiszta márványkőhöz értek, ne mondjátok: Víz! Víz!, mert nem szabad, hogy e köveket más kövekkel azonos mér-cével mérjétek, hiszen a többi kövek egyszerre jelentenek életet és halált, s megfelel ennek a »bölcs szív« (Préd. 10,2) (az ember) jobbján, s a »balga szív« a balján. És így magatok sodorjátok önmagatokat a veszélybe, mivel a jó és rossz tudása fájától való kövek magukban hordozzák a kettősséget, ezzel szemben »a színmárvány kövek«: tiszta egység, nincsen kettősség benne. De ha úgy vélnétek, hogy az Élet Fája eltávo-zott, hiszen a táblák összetörtek, s így kettősség lakik mindenben, arra ez a mondat érvényes: »Aki hazugságot beszél, nem állhat meg a színem előtt« (Zsolt. 101,7), ugyanis nincsen kettősség a fenti régiókban, ahonnét ezek a táblák is származnak.”

Amikor a társak e szavakat hallották, odasereglettek, és meg akarták ölelni azt a férfit, de az elszállt onnan, elragadtatott közülük.

AZ I-TENI TÍZ SZEFIGRA

ÉS AZ ANGYALOK TÍZ RENDJÉNEK ALAKJA ÉS ALAKTALANSÁGA

I Móz. 23,7

II 42a-43a

„...Minden élőlény” – ezek a szent lények; a Szent Név jegyében nevezik őket. És erről mondja az Írás: „Mindent valaki az én nevemről neveztetik, kit az én dicsőségemre teremtettem: akit formáltam és akit teremtettem” (Jes. 43,7). És hasonlóképpen azok a teremtmények is, melyek ama szent lények által teremtettek. Nincsen teremtmény, mely ne ama szent névvel lenne megjelölve, hogy hírt adjon Arról, aki megteremtette. És így a *jod* a mindenik teremtmény fejének ősképe, a két *he* a jobb és a bal kéz ősképe, a kezek öt-öt ujjával; a *waw* pedig a törzs ősképe. Ezért mondotta Ő: „Mihez hasonlítanátok azért engemet, hogy hasonló volnék ahhoz? – azt mondja a szent I-ten!” (Jes. 40,25). Nincsen teremtmény, mely Hozzám hasonló lenne, még azok sem, melyeket az Én betűjeleim képére teremtettem. Mert én megtehetem, hogy e formát újra eltörölöm, vagy amikor csak akarom, újra létrehozom. De nincsen fölöttem más Isten, aki képes lenne az én formámat eltörölni. Ezért: „Az ő formájuk nem

olyan, mint a mi formánk...” (5 Móz. 32,31). Így azután, ha valaki kérdést tesz föl e mondat szerint: „Mert semmi hasonlatosságot nem láttatok” (5 Móz. 4,15), azt kell válaszolni neki, hogy ezt az egy formát mégiscsak láttuk, mert azt mondja az Írás: „Hanem az Úrnak hasonlatosságát látja” (4 Móz. 12,8), de nem valamely más alakot, egy teremtmény alakját, melyet Ő az ember bűneiben alkotott volna. Ezért mondja az Írás: „Kihez hasonlítjátok tehát az I-tent, és micsodát hasonlítottok ő hozzá?” (Jes. 40,18). Még emez alak sem a Szent, áldott legyen, alakja, saját régiójabeli hasonlatossága, ugyanis oda nem lehet behatolni, hanem a Király alakja, amikor az megmutatja hatalmát, hogy uralkodjék az egész teremtesen, megjelenvén így minden teremtményeknek, kinek-kinek az Isten megértésére való képessége szerint, s ezért mondja az Írás: „Én magam sok látásokat jelentettem nékik, és a Próféták által példázó dolgokat mutogattam” (Hos. 12,10). S ezért szól Ő: Habár én a ti képeitekhez, mint azok ősképe, hasonlítok, „Mihez hasonlítanátok azért engem, hogy hasonló volnék ahhoz?” (Jes. 40,25).

Ugyanis: mielőtt a Szent, áldott legyen, képmást és formát alkotott a világban, egyedül volt, alak és hasonlatosság nélkül, s ha valaki megtapasztalja Őt a teremtés előtti állapotában, nem szabad ábrázolnia semmiféle világbeli formában vagy alakban, még a *he* vagy a *yod* betűben sem, s a Szent Névben sem, a világ egyetlen más-salhangzó- vagy magánhangzójelében sem. Erről mondja az Írás: „*Mert nem láttatok alakot*”, ezek a szavak azt jelentik, hogy nem láttatok semmit, ami bármi formában

ábrázolható, semmit, amit bármiféle véges képzet által ábrázolhatnátok. Amikor azonban Ő megteremtette a Szekér képét, amelybe a Fenti Ember alászáll, akkor ebben az alakban JHWH-nak nevezik, hogy megismerjék a tulajdonságai által, és e tulajdonságok mindegyike szerint nevezzék őt: Él, Elokim, Saddai, Cebaot, Ehje, hogy minden tulajdonsága szerint megismerjék őt, melyek által a világ kormányoztatik, szeretetben s ítélő szigorban, az emberfiak tette szerint. Ugyanis: ha az Ő fényözöne nem érne el minden lényt, hogyan lehetne Ő ismert előttük, hogyan lehetnének érvényesek e szavak: „Teljes mind a széles föld az ő dicsőségével” (Jes. 6,3)? Jaj annak, aki Őt akár a saját attribútumai közül s méginkább az emberekéi közül valamelyikkel azonosítaná, hiszen az embereknek, akik mulandó edények, „a föld az ő fundamentumuk” (Jób 4,19). A Róla való képzet csak uralmának felel meg valamely tulajdonsága fölött vagy akár minden teremtmény fölött. Ha azonban nem Róla való a képzet, akkor nincsen *sem* tulajdonsága, *sem* Róla való képzet, *sem* pedig semmiféle forma. A tengerhez hasonlatos ez, melynek vizei önmagukban formátlanok és megfoghatatlanok, s csak akkor öltenek formát és alakot, s csak akkor tudunk képzetet alkotni róla, ha szétterülnek a tartóedényen, mely nem más, mint a Föld. Így előbb mind a tengerből ered, egy medencébe gyűlik, melynek öblössége a *yod* (betű) öblössége – ez a forrás az *egy*. S a patak, mely ebből támad – *kettő*. Ekkor hatalmas medence keletkezik, olyan, mint egy hatalmas gödör, amely megtelik a forrás vizével. Ezt a medencét „tengernek” nevezik: ez a *három*. Ez a nagy medence *hét* ágra szakad. S a

tengerből való víz *hét* patakra: ez együtt *tíz*. Ha pedig a mester ezeket a medencéket, melyeket fölépített, összetörné, akkor a víz visszatérne az eredethez, s megmaradnának az összetört ágak, szárazon és víztelenül. Hasonlóképpen „az okok oka” *tíz szefirát* hozott létre, s a Koronát *eredetnek* nevezte: benne nincsen vége a vizek előtörésének és áradásának: ezért nevezte saját magát Végtelennek. Így nincsen Neki képe és alakja, s nincsen edény, hogy Őt magába fogadja, hogy bármit is tudni lehessen Róla. Ezért mondták az emberek: „Azt, ami távol van tőled, ne kutasd, azt, ami rejtve van előtted, ne keresd.” Azután teremtett ő egy kis edényt, ez az a *yod*, mely megtelik vízzel, s zubogó forrásnak és „bölcességnek” nevezte, s magát benne „bölc”-nek. Ekkor egy nagy edényt készített, s „Tenger”-nek nevezte és „belátás”-nak nevezte, s magát benne „belátó”-nak, „bölc”-nek a lénye szerint, „belátó”-nak a lénye szerint, mert a „bölcesség” nem önmaga által neveztetik „bölcesség”-nek, hanem a bölc által, aki kitölti azt, s a „belátás” nem maga által neveztetik „belátás”-nak, hanem a belátó által, aki kitölti azt. Mert ha Ő megvonná magát, „szárazság” maradna, ahogyan az Írás mondja: „A víz kimegyen a tóból, a folyóvíz kiapad és megszárad” (Jób 14,11). De ez is írva van: „A nagy folyóvizet hét részre szakasztja” (Jes. 11,15) – azaz hét drága edényre. És így nevezte őket: Nagyság, Erő, Dicsőség, Győzelem, Szépség, Fundamentum, Királyság. Magát pedig így nevezte: „nagy” a „Nagyság”-ban, „erős” az „Erő”-ben, „dicső” a „Dicsőség”-ben, „győzelmes” a „Győzelem”-ben. A „Szépség”-ben a Saját nevét „alkotónk Szépségé”-nek nevezte, a

„Fundamentum”-ban pedig „Caddik”-nak (igaznak) (vö. Péld. 10,25). S a fundamentumra támaszkodnak mindenek: minden edények és minden világok. S végül a „Királyság”-ban a Saját nevét „Király”-nak nevezte, akié „a nagyság, a hatalom, dicsőség, örökkévalóság és méltóság, sőt minden, valami a mennyben és a földön van” (1 Krón. 29,11) – ezen a „Caddik” (az igaz) értendő. „És Ővé az uralom” – ez a „Királyság”, s az Ő hatalmában van minden, az edényeket kisebbé tenni, s a vizek elötörését szaporítani bennük az Ő akarata szerint. Fölötte azonban nincsen I-ten, aki képes volna szaporítani és fogyasztani a létezőket. Ekkor Ő szolgáló lényeket teremtett azokhoz az edényekhez: négy oszlopon nyugvó Trónust, és hat lépcsőfokot hozzá: ez együtt tíz. És az egész Trónus, mint az áldás-kehely, melyen tíz szó áll a Tórával összhangban, mely tíz szóban adatott. Ugyanis a világ is, az österemtés műve, az is tíz szóban teremtett (ld. *Atyák mondásai*, 5. fejezet). Ezután a Trónushoz megalakította a szolgáló angyalok csoportjait: Angyalokat, Ar’elokat, Szeráfokat, Állatokat, Ofanokat, Hasmalokat, Éleket, Élohimokat, Élokim-fiakat, Individuumokat. Ezek szolgálójává pedig Szamaél tette és annak minden seregeit – ezek Fellegek, azokon lovagol, alászállanak a földre, olyanok, mint a paripák. S hogy a felhőket szekérnek tartják, tanúsítják ezek a szavak: „Az Úr könnyű, sűrű felhőre ülven, bémegyen Micrájimba” (Jes. 19,1). A micrájimbeliak uralkodójukat a paripának látták, e paripán jó a Szent, áldott legyen; megháborodnak az ő orcája előtt Micrájimnak bálványai és a micrájimbeliaknek szívek elhervad őbennek.

AZ ÍTÉLET ÚTJAI ÉS A SZERETET ÚTJAI

1 Móz. 38,1

I 186a

„S lőn akkor az időben, hogy Júda elmenvén az ő atyafiaitól” (1 Móz. 38,1). Jehuda rabbi az Írásnak erre a szavára hivatkozott: „És dörgött az égből az Úr, és a felséges I-ten adta az ő szavát: köesöt és eleven szeneket” (Zsolt. 18,14). Jöjj és lásd: Amikor a Szent, áldott legyen, megteremtette a világot, hét oszlopra alapította, e hetet pedig egyetlenegyre. Megerősíti ezt a következő mondat: „A fő bölcsesség megépítette az ő házát, annak hét oszlopit kivágván” (Péld. 9,1). Ezek pedig egyetlen fokozaton állanak, melyről azt mondja az Írás: „Az igaz a világ fundamentuma léssen” (Péld. 10,25). Mert a világ, mikor megteremtett, abból a helyből teremtett meg, mely a világ kiteljesedése és üdve, a világ egy pontja és mindeneknek közép-pontja. S melyik ez a hely? Sion, melyről írva van: „Aszaf zsoltára: Él Élokim az Úr szól, és hívja a földet napkeletől fogva mind napnyugtáig. A tökéletes szépségű Sionból jelenik meg az Úr” (Zsolt. 50,1). Arról a helyről tehát, a beteljesedés régiójából, a tökéletes összefüggés régiójából. Így tehát Sion az egész világ erő adó őspontja: e helyről jut tökéletességre az egész világ, ennek belsejéből táplálkozott az egész világ. S vedd észre: „És dörgött az égből az Úr, és a felséges I-ten adta az ő szavát”. Az utolsó szavakban pedig a magasabb összefüggés titka rejtezik, amennyi-

ben, ahogyan mondtuk, Sion a világ kiteljesedése és szépsége, s hogy belőle tápláltatik a világ. Ugyanis van két lépcsőfok, kettő, s ezek mégis egységet alkotnak: „Sion” és „Jeruzsálem”, az egyik az ítélet fokozata, a másik a szeretet fokozata, s a kettő mégis egy. Egyik lépcsőfokról a másikra, magasságról magasságra szalad a kiáltás, mely azután hallhatóvá lesz. Miközben pedig fut a hang, s hallhatóvá lesz, létrejönnek az erőt sugárzó ítélőszékek: az ítélet útja és a szeretet útja, s onnan kiterjednek. „S dörgött az égből az Úr” – ez az ítélet, mely a szeretetben teljesül. S a Magasságbeli, bár maga megtalálhatatlan és tudhatatlan, amikor ama hang Tőle elindul, akkor mindenben „ítélet” és „szeretet” van, és akkor következik, mikor a Szent, áldott legyen, küldi a hangját, akkor következik a jégeső és a tűzőzön, a víz-elem és a tűz-elem.

Vedd tehát észre, hogy amikor Júda megszületett, arról ezt mondja az Írás: „És megszűnék a szüléstől” (1 Móz. 29,35). Ugyanis itt az égi szekér négy oszlopa közül az utolsóról van szó. S joggal mondja az Írás: „S lőn akkor az időben, hogy Júda elmenvén az ő atyjafiatól...” – mert király lett fölöttük.

A VILÁG ALANYA ÉS TÁRGYA

I lb-2a

„Kezdetben”. Eleazár rabbi az Írás szavával kezdte beszédét: „Emeljétek fel a magasságba a ti szemeiteket, és lássátok meg, kicsoda teremtette azokat” (Jes. 40,26). Emeljétek föl a ti szemeiteket. Hová? Arra a helyre, melyen függ minden szem. Melyik ez a hely? Az a hely, amely megnyitja a szemeteket. S ott meg fogjátok érteni, hogy a rejtett Öreg, az, akinek a színe előtt elapadnak a kérdések, ő teremtette ama helyet. De hát kicsoda az a teremtő? Ő az a „Kicsoda”, akit hívnak „az Ég végéről”, s mert az ő hatalmában van minden. Éppen azért, mert előtte kell elapadnia a kérdésnek, mert rejtettek az ő útjai, s nem tárja föl magát, ezért nevezik Kicsodának. Önála tovább nem érhet el kérdés. Ez az egyik vége az Égnek, melyet Kicsodának neveznek, a másik vége az Égnek, az alsó vége, azt nevezik Micsodának.

Miféle különbség van a Kicsoda és a Micsoda között? Ama Kicsoda elérhetetlen minden kérdés számára. Ha egy ember kutat, s keresve feljut, lépcsőfokról lépcsőfokra, s végül minden lépcsőfokok végére érkezik, akkor felfogja a Micsodát. *Mit* ismertél meg?, *mit* érzékeltél?, *mit* kutattál? De mégis minden megfegtetlen marad, mint annak előtte. Erre utalnak az itt következő szavak is: „A Micsodát hívom bizonyosságul elődbe, a Micsoda példáját mutathatnám néked” (Jer. sir. 2,13).

Amikor a Templom leromboltatott, egy hang támadt, mely így szól: „Én *Mah* (a. m. Micsoda) tanúságot tettem ellened napról napra a régi időktől fogva”, ahogyan az Írás mondja: „És bizonyságul hívtam az eget és a földet ellened” (5 Móz. 30,19). Azután én, *Mah* hasonlítani fogok rád, szent koronákkal ékesítelek, és királlyá teszlek a földön, ahogyan az Írás mondja: „Ez-é a város, mely felől azt mondták: bezeg szép, az egész földnek öröme ez!” (Jer. sir. 2,15), és tovább: „A Jeruzsálem szépen épített város, mely egybeszerkesztett egyenlőképpen” (Zsolt. 122,3), továbbá: „Én *Mah* hasonló vagyok hozzád, én szinte azonképpen vagyok fönt, amiképp te, Jeruzsálem vagy lent. Amíg a szent nép nem tér meg a te utcáidba megszentelt rendben, esküszöm neked, hogy addig én sem térek meg a magasságba, addig a napig, amíg a te lakóid nem özönlenek a te utcáidra itt alatt. És ez legyen a te vigasztalásod, mert ebben egyenlő vagyok veled.” Mostani állapotodban „nagy, mint a tenger a te nyomorúságod” (Jer. sir. 12,13). És ha tagadod, hogy meggyógyulhatsz, „a Ki meggyógyít téged” (uo.). Bizony a rejtett, a legmagasabb, minden létezés foglalata meggyógyít téged és fölemel téged. A Kicsoda, az ég felső vége, a Micsoda az ég alsó vége, s ez Jákob örökrésze, ő „a középső rúd a deszkáknak közepén, a hajléknak egyik végétől a másik végéig” (2 Móz. 26,28), azaz a fenti végtől, mely a Kicsodával azonos, a lenti végig, mely a Micsodával azonos, míg az örökrész közepén van. Ezért „Kicsoda teremtette azokat”.

Sim'on rabbi a fiához, Eleazár rabbihoz fordult, s mondta: „Hallgass, hogy föltárlhassanak a legmélyebb titkok, melyek el vannak rejtve a világ gyermekei elől.” Eleazár rabbi hallgatott. Ekkor Sim'on rabbi sírt, egy pillanatig hallgatott, majd ezt kérdezte: „Eleazár, mit jelent az »azokat« szó (a fenti mondatban)?” Úgy véled talán, hogy a csillagok és az Állatöv jegyei enélkül is láthatók (ott). S a Micsoda által teremtetek, amiről azt mondja az Írás: „Az Úrnak beszéde által lettek az egek” (Zsolt. 33,6). S az „azok” a rejtett dolgokra nem vonatkozhat, hiszen csak láthatóra vonatkozhat.

E titok nem tárult föl előttem mindaddig, amíg egy napon a tenger partján nem állottam, ott pedig Elijahu (próféta) hozzám lépett, és ezeket mondotta nekem: „Rabbi, tudod-e, mit jelentenek ezek a szavak? Kicsoda teremtetted azokat?” Ezt mondtam neki: „Ez az Ég és annak a seregei, a Szent, áldott legyen, műve, szemlélnie és áldania kell az embernek, ahogyan az Írás mondja: »Mikor látom a te egeidet, a te kezeidnek munkáit...« (Zsolt. 8,4) és: »Mi Urunk, I-tenünk mely igen csudálatos a te neved az egész földön« (Zsolt. 8,2).” Elijahu pedig így szólott: Rabbi, rejtett szó ez a Szent, áldott legyen, előtt; s kinyilvánított a fenti Tanházban: Akkor, a Rejtett minden Rejtettek között meg akart mutatkozni, kezdetben teremtett pontot, és az gondolattá lett, belé festett Ő minden alakot és formált minden formát, titkos, szent fénybe véste egy titkos kép formáját: ez a Legszentebb, az ősmélység épülete, mely gondolatból támadt. (Az a pont) a „Kicsoda”, az építés őskézdeté, mely van és nin-

csen, mélyen elrejtve az Ő nevében, s most íme „Kicsodának” (*Mi*) nevezik. Amikor azonban az meg akart nyilvánulni s néven kívánt neveztetni, drága ragyogó ruhát vett magára, s Ő ezt „Ez”-nek (*Eleh*) nevezte, így jött az „Ez” az Ő nevébe. A jelek összekapcsolódtak egymással (*Eleh* és *Mi*), és így alkották az *Elokim* nevet. Amíg Ő nem alkotta meg az „Ez”-t, ezen a néven nem neveztetett.

E titok értelmében szóltak a lázadók, akik az aranyborjút imádták. „*Ezek* (ti. a teremtetett, az érzékelhető) a te I-teneid, ó Izráel” (2 Móz. 32,8). Ahogyan a „Kicsoda” az „Ez”-zel összekapcsolódik, úgy az I-ten névnek is ezen összekapcsolódásból támad állandósága. S e titok által áll fönn a világ. Ekkor Eljahu elszállt, és nem láttam őt többé. Neki köszönhetem a titok feltárását.

Mikor Eleazár rabbi és barátai hallották e szavakat, Sim'on ben Johai rabbi elé léptek, leborultak előtte, sírtak és így szólottak: „Ha csak azért jöttünk volna a világra, hogy e titkot megtudjuk, már az is elég lenne nekünk.”

A KÉT ELLENTÉTES SZFÉRA

I Móz. 14,1

I 85b-86a

„Amrafélnek, Sineár királynak napjaiban történt...” Josze rabbi az Írás e mondatával kezdte beszédét: „Kicsoda indította fel vala az igazat napkeletről, kiszólitván őtet, hogy az ő lába nyomát kövesse” (Jer. 41,2). Ezt a verset magyarázták a társak. E szavaknak azonban a bölcsesség titka szerinti értelmét is föl kell fogunk. Így tanultuk ugyanis: A Szent, áldott legyen, hét eget teremtett fent, s mindet azért teremtette, hogy hirdessék a Szent, áldott legyen, dicsőségét, s minden ég azért állandó, hogy tanítsa a *fenti* összefüggés titkát. Jöjj és lásd: „Van egy legfölső ég a hét ég fölött, ez irányítja és világítja meg a többi eget, ez az ég megismerhetetlen marad, kérdés nem érhet el hozzá, oly rejtett és oly mély ez az ég, s ezt csak csodálkozással szemlélhetik mindenek. Ezért neveztetik így: a »Kicsoda« (*Mi*), s ebben az értelemben, kell olvasni az Írás e szavait: »Kicsodának méhéből jött ki a jég?« (Jób 38,39) (ti. az őanyag). S így azt is olvassuk: »Ez az ég mind a hét ég fölé magasodik«. Van azonban egy másik ég, a legalsó mind között, ez nem világít, s mivel nem világít, a legmagasabb ég egyesül vele, hogy beleillessze saját nevének két betűjét, s így *yamnak*, »tenger«-nek nevezik, szemben a felső éggel, amelynek neve: *mi*. S az összes többi égből áramlások indulnak, melyek ebbe az égbe jutnak, s így ez a Felső Tenger,

melyből hajtások támadnak és »halak«⁷ ennek a Felső Tengernek a módja szerint. S ebben az értelemben mondta Dávid: »E nagy és széles tenger, melyben vannak megszámlálhatatlan úszó állatok és apró állatok nagyokkal egybe« (Zsolt. 104,25). S e szavak is ugyanerre utalnak: »Kicsoda indította fel vala az igazat napkeletről, kiszólitván őtet, hogy az ő lába nyomát kövesse« (Jes. 41,2).”

⁷ A misztikus fölfogás szerint ezek isteni küldöttek.

AZ I-TEN-SZEM

III 129b

A Fehér Fő szemei különböznek minden más szemtől. Nincsen szemhéjuk és nincsen szempillájuk. Mert azt mondja az Írás: „Ímé nem szunnyad és nem aluszik az Izráelnek őrizője” (Zsolt. 121,4). S továbbá: „Mert a te szemeid nyitva vagynak” (Jer. 32,19). Ezt is tanultuk: Ami a szeretet jegyében jó, annak nincsen szemhéja és szempillája – mennyivel inkább igaz ez a Fehér Főre. Sim'on rabbi így szólott Abba rabbihoz: Hol látjuk ennek jelét? Abba rabbi így válaszolt: A tenger halainál, azoknak nincsen se szemhéjuk, se szempillájuk. Nem alszanak, s szemüknek nincsen szüksége védelemre. Méginkább igaz ez a Szentre, áldott legyen, aki mindenre vigyáz, s minden tőle kapja táplálékát. Így azután ezt mondja róla az Írás: „Ímé nem szunnyad és nem aluszik az Izráelnek őrizője”, a fenti Izráél. S ezt is mondja az Írás: „Ímé az Úrnak szemei vagynak az ötet félökön” (Zsolt. 33,18). S máshol: „Ezek az Úrnak szemei, melyek békerülnek az egész földet” (Zak. 4,10).

Azt a tanítást kaptuk, hogy e szem el van rejtve. A két szem itt újra eggyé lett. Ugyanis ez teljesen a jobb oldaltól való, és nincsen benne semmi a bal oldalból. Nem alszik s nem szunnyad, s nincsen szüksége oltalomra. Nincs senki, aki e szemet ol-

talmazná, míg e szem mindent oltalmaz és vigyáz. Váltakozó pillantásából táplálkozik minden.

Ezt a tanítást kaptuk: Ha e szem egy pillanatra lezárulna, nem állhatna meg semmi. Ezért nevezik nyitott szemnek, szent szemnek, vigyázó szemnek, szemnek, mely nem alszik s nem szunnyad, szemnek, mely minden dolgok öre, minden dolgok fennállása. Erről mondja az Írás: „Az irgalmas szemű ember megáldatik” (Péld. 29,9). Ne így olvasd: „megáldatik”, hanem így: „megáld”. Ugyanis azt nevezik a szem irgalmasságának, amivel mindent áld. Ezt is tanultuk: az alanti szemnek nem jut fény, mely által a vörös és a fekete zavarosságától megtisztulhatna, míg azután megtisztul a fenti szem ama fehér fénye által, melyet „a szem irgalmasságának” neveznek. Senki sem tudja azonban, Őrajta kívül, mikor ér le a fenti, szent szem fénye, s tisztítja meg az alanti szemet. Az eljövendő időben látni fogják ezt a bölcsesség szellemében a jámborok, a Fenti Világra méltók – erről mondja az Írás: „Mert az ő tulajdon szemekkel meglátják azt” (Jes. 52,8). Mikor? Amikor az Úr visszatér Sionba. Azt mondja az Írás: „Mert szemtől szembe megjelentetted magadat, te, Uram” (4. Móz. 114,14). S ha nem volna a fenti, jó szem, amely az alanti szemet vigyázza és megtisztítja, a világ egy pillanatra sem állhatna meg.

A rejtett dolgok könyvéből tanultunk arról, hogy a fenti szem vigyázza az alanti szemet, arról, hogy a fenti fénye belép az alanti fényébe, az a fény, mely által minden ragyog. Ezért mondja az Írás: „Mert szemtől szembe megjelentetted magadat, te,

Uram” (4 Móz. 14,14). S máshol: „Ímé az Úrnak szemei vagynak az ötet félökön” (Zsolt. 33,18). S megint máshol: „Ezek az Úrnak szemei, melyek békerülük az egész földet” (Zak. 4,10). A méltóknak szól e sor: „Ímé az Úrnak szemei vagynak az ötet félökön”. Ez a fenti szem. Azoknak pedig, akik nem méltók, ez a sor szól: „Ezek az Úrnak szemei, melyek békerülük az egész földet”. Ez az alanti szem. Ezt tanultuk ugyanis: Miért volt méltó József arra, hogy ne legyen úrrá rajta a „rossz szem”? Azért, mert méltó volt a jó, fenti szem őrző pillantására. Ahogyan az Írás mondja: „József olyan, mint a termő ág, mint a forrásszem mellett való termő ág” (1 Móz. 49,22). Mit jelentenek e szavak: „a forrás-szem mellett”? Arra a szemre utalnak, mely őt vigyázza. És: „Az irgalmas szemű megáldatik”. Miért? „Mert adakozik az ő kenyereből a szegényeknek” (Péld. 22,9).

Vedd észre ezt is: Az alanti szemek között van egy jobb szem, és van egy bal szem, s egyik nem ugyanolyan, mint a másik. Itt azonban nincsen bal szem, hanem a két szem egy fokozaton egyesül, s minden jobb oldalivá lesz. Ezért van szó egy szemről, s nem kettőről.

Azt tanultuk, hogy ez a szem vigyázó szem, mindig nyitott, mindig követő, mindig vidám. Ez nem igaz ugyanígy az alanti szemekre. Ezek vörös és fekete színt tartalmaznak, három színt tehát, nincsenek állandóan nyitva, s szemhéjuk van. Ezért mondja az Írás: „Serkenj fel, miért aluszol, Uram? (Zsolt. 44,24). „Nyisd fel Uram a te szemeidet!” (2 Kir. 19,16). Amikor pedig kinyílik a szem, van, akinek javára van

ez, s van, akinek nincsen javára. Jaj annak, akinek a szeme, mikor kinyílik, a vörössel keveredik; a vörös válik láthatóvá előtte, s eltakarja a tekintetét! Ki menekülhet meg ettől? A Napok Öregje pedig „irgalmas szemű”. Szemében fehér van fehérrel, és *egy* fehér, mely minden fehéret magába foglal. Boldog, akit e *fehérnek* egyike vigyáz. Őrá érvényes a mondat: „Az irgalmas szemű ember megáldatik” (Péld. 22,9). Azt is mondja az Írás: „Jákoknak háza, no járjunk az Úrnak világosságában” (Jes. 2,5).

KOMMENTÁR A TIZENKILENCEDIK ZSOLTÁRHOZ

II 136b-137b

...Amikor Hamenuna rabbi a szombat előestéjén [rituális fürdőzés után] kijött a folyóból, szokása volt, hogy pihent egy kicsit, felemelte a szeméit, és örömmel eltelve mondta: azért ül ott, hogy szemlélje a fenti angyalok boldogságát, lássa, amint alászállanak és fölemelkednek. Mert minden szombat kezdetén az ember a lelkek világában időzik. Boldog, aki otthon van az Úr titkai között! Amikor pedig felvirrad a szombati nap, öröm száll föl minden világokban, nyugalomban és gyönyörűségben. Erről mondja az Írás: „Az egek hirdetik az erős I-tennek dicsőségét, és az ő kezeinek munkáját hirdeti ama kiterjesztett erősség.” Mit jelent: „*az egek*”? Azt az eget, melyben láthatóvá lesz a *fenti* név⁸, amelybe bele van rajzolva a szent Név. Mit jelent ez a szó: „*hirdetik*”? Azt gondolod, hogy olyasvalamit, mint mikor valaki szórakozásból történeteket mesél? Nem így van – hanem fény és villámlás a *fenti* fényfolyóból⁹, fény és villámlás, mely fölszáll abban a névben, mely a *fönti* tökéletesség fényfolyójában van. S tovább: mi ez? Villámlás és fény a *fönti* Könyv tökéletességéből – így

⁸ Az ég és név között a héberben etimológiai összefüggés van: az *ég* – *samayim*, a *név* – *sem*.

⁹ Az arámiban a világítást és az áradást jelentő szó egybecseng.

fölemelkedik a tökéletes névben, árad a tökéletes fényfolyóban, villámlik a tökéletes villámlásban. Villámló fényözön a *fönti* Könyv villámló fényözönéből; villámlik és árad minden irányban, mert ama zafírfénytől fénylik minden gyűrű. Mert e napon fenséges az ég, s inkább emelkedik a Szent Névben, mint más napokon. S „az Ő kezeinek munkája”: ez a *fönti* harmat, mely árad minden rejtett régiókból, ez „az Ő kezeinek munkája” és az Ő beteljesülése, hogy Ő azon a napon teljessé legyen, mint minden más napon. „Hirdeti ama kiterjesztett erősség” – a „hirdetni” szó valójában „alázönlenni”-t jelent: alá a király fejről, megtelve minden régiókból. A „Kiterjesztett erősség” (*rakia*) szó „a forrás zubogására” utal. Ez pedig a „folyóvíz, jó vala pedig ki Édenből” (1 Móz. 2,10), mely aláfollik, mint a fenti harmatból való folyó, mely fénylik és villámlik minden irányban. A *rakia* teszi, hogy e folyó aláereszkedjék a szeretet és a vágy erejével, hogy megöntözze az öröm mezejét a *sabbat* bejövetelekor. Amikor ama kristályharmat alázuhog, minden teljes lesz, és tökéletes a szent betűkben mindama szent utakon. Miközben minden összekapcsolódik e folyóval, út készíttetik lefelé a megöntözés és az áldás számára.

Nap a napnak, egyik nap a másiknak, egyik gyűrű a másiknak. Itt az Írás részletekben szól arról, hogy miként sugároznak az egek zafírragyogást ama dicsőség felé, és miként van, hogy a *fenti* harmat „kiterjesztett erőssége” okozza az áramlás aláözönlését. „Nap szót áraszt a napnak”, egyik nap a másiknak, egyik lépcsőfok a másiknak, hogy egyik a másikon kiteljesedjék, egyik a másikon felragyogjon azon zafír-

fény és ragyogás által, mely a dicsőség eget felragyogtatja. „Áraszt”, ezzel az is kifejeződik, hogy gyorsan kap fényt és ragyogást egyik a másikatól, ama zafirragyogásból és villámlásból. „Szó” (A-M-R), összefoglalása azon jeleknek és utaknak, melyek az apából és az anyából indulnak, valamint a fejből, mely belőlük támad: a fiúból, az elsőszülöttből. Az „*alef*” az atyát jelöli; fölemelkedik és alászáll, s íme összekapcsolódik vele a „*mem*” betű az „anya” szóvá; a „*res*” pedig a „fejet” jelenti, az elsőszülöttet. E három egyesüléséből lesz a „szó”. Ekkor egyik ragyogva összeömlik a másikkal egy összekapcsolódásba, s ezé az uralom a sabbat napján. Így minden kiteljesedik egymással a „szó”-ban mint fenti uralomban, hogy minden egy legyen. Amikor pedig minden aláözönlött ama *rakiához*, akkor ez megtermékenyíti és megvilágítja lefelé „Isten dicsőségét”, hogy nemzetségeket alkosson amaz egek képére, melyek „Isten dicsőségének” világítanak. „És éjszaka megismerést hirdet éjszakának.” Ezek azon „szekerek”, melyek a trónus testét alkotják: mind „éjszakáknak” nevezik őket. Ahogyan ezt is mondja az Írás: „Hogy még éjjel is tanítanak engemet az én belső tagjaim” (Zsolt. 16,7). A *fenti* szekeret így nevezi: „napok” vagy „nap a napnak”, az alantit pedig így: „éjszakák” vagy „éjszaka az éjszakának”. Nem „megismerést hirdet”, hanem „megismerést éltet”. S ha itt egy *yod* helyére *wawot* teszünk, akkor ez megfelel e mondatnak: „Nevezte vala pedig Ádám az ő feleségét Havvának, mivel hogy minden élő anyja volna” (1 Móz. 3,20). Tehát *Havva* is *Hajat*, élet jelent. De az élet, mely benne kimondatik, éppen a *waw* betűből jön. A „megismerés” az ég titkát

jelöli. Ahogyan az egeknek hat oldala van, úgy a nemzetségek is, melyeket az egek a maguk hasonlatosságára létrehoznak, szintén hatan vannak. Így a „nap a napnak” a „szó”-nak nevezett szférában foglaltatik, az „éjszaka az éjszakának” pedig a sugárzó férfi-princípium titkában, melynek neve „megismerés”. Ama „szó” azonban nem olyan, mint más szavak, ezért tér vissza erre az Írás: „Nincsen beszédek nekik, sem igéjek, mégis meghallgattatik az ő szavok” (4. vers). A fenti fokon áll, ahol a szó és a beszéd nem úgy hallatik, mint az összefüggés más fokain. S mégis: „minden földre kihat az ő zengése” (5. vers) – bár vannak *fönti* titkok is, melyeket [igazán] soha nem lehet megismerni, de aláereszkedésük és erejük lefele [a földre] vezet. Mivel pedig ez a [lefelé vivő] erő teljes összefüggést jelent ebben a világban, s minden emberfi képes e fokokon a Szenttel, áldott legyen, való összefüggésről szólni, mintha ez számukra megnyilvánított volna, s nem volna előlük elrejtve – ezért mondja az Írás: „És a föld kerekiségének határait az ő beszédek.” Azaz: a világ kezdetétől a végéig beszélnek „a szívükben bölcsek” azon rejtett lépcsőfokokról, habár azokat [igazán] nem ismerik. S mennyiben ismerik meg mégis azokat? Mert „A napnak szerzett sá-
tort az egekben” (6. vers): a szent nap hajléka mindama felső lépcsőfokoknak, és olyan, mint a fény, mely mindama rejtett fényeket és kiterjedésük minden erőit föl-
vette magába – s ezáltal lesz az egész világban láthatóvá az összefüggés. Aki felfogta a napot, az felfogta mindama lépcsőfokokat, mivel a nap „sátor”, mindenből való és mindent magába fogad – és így a fény minden útján lefele világít. Ezért következnek

e szavak: „Mintegy vőlegény kijövén az ő mennyegzői sátorából: siet, mintegy erős futó férjfiú az utának elvégzésére” (6. vers): minden rejtett fényekben ragyogás és villámlás, s e fények tökéletes vágyakozással ajándékozzák neki (ti. a napnak) örömeiket és vágyakozásukat, ahogyan a vőlegénynek a barátai ajándékokat adnak. S ezért e szavak: S olyan ő, mint a vőlegény, mikor kijöve az ő mennyegzői sátorából. Micsoda „az ő sátora”? Éden. A mondat értelme pedig megfelel a következőknek: „Folyóvíz jó vala pedig ki Édenből” (1 Móz. 2,10). Éden: az a sátor, amely mindent beburkol. Örvendezik, mint az „erős futó férjfiú” – mivel az öröm az ősfény oldaláról való, melyben az ítéletnek még nem volt helye. „Mint az erős futó férjfiú” – vagyis: az „erős” oldaláról; s habár ez utóbbi a tökéletes ítéletet jelenti, itt ez áll: „mint az erős... férjfiú”, s nem ez: „az erős... férjfiú”, ami azt jelenti, hogy az ítéletet szeretet enyhíti. Így tehát a nap mindent egyébe fog össze: tökéletes vágyban és örömben. S ugyanezért ez is: „utának elvégzésére”, ahogyan máshol ezt mondja az Írás: „Aki utat nyit a tengerben”, nevezetesen, hogy a hold fényét minden irányban tökéletessé tegye, s utat nyisson a fénynek lefelé. „Az ő kijövele az ég egyik végétől fogva” (7. vers). Ama fönti ég végéről jön elő. Ugyanis a másik véggel – a testtel – is összefügg, ahol a férfi- és a női erő között [a fény] megismerszik. „Az égnek egyik szélétől fogva a másik széléig” (5 Móz. 4,32). Az egyik széle a fönti világot jelenti, a másik annak beteljesülését. Ahogy ez utóbbi minden fényt fölvesz magába, ugyanúgy az előbbi is. „És az ő forgása annak másik végéig vagon”, vagyis hogy befutja mindama régió-

kat, melyek tőle fényt és termékenységet kaphatnak. „És nincs semmi, ami elrejtethetnék az ő melege elől”, senki nem rejtőzik el ama fény elől, mely mindenek felé fordul, mindhez együtt fordul, kinek-kinek az ő képessége szerint. Amikor pedig minden kiteljesedik és megvilágíttatik a Nap által, akkor a Hold megnemesedik a fönti tökéletes anya módja szerint, ötven kapuban. Ez fejeződik ki eme szavakban. „Az Úrnak törvénye tökéletes, megeleveníti a lelket” (8. vers), ahogyan tökéletes tanítása az *ötfokozatú* titokban, a *fenti* anya hasonlatosságára, akinek sajátja az ötvennek titka. Ezért van az, hogy a Tanítást itt hat, öt szóból álló mondat vezeti be, hogy kiteljesítse az ötvenes szám titkát. „Az Úrnak törvénye tökéletes, megeleveníti a lelket” (8. vers) – öt szó. „Az Úrnak tanúbizonyágtétele igaz, bölcsességet ad a kisdedeknek” (8. vers) – öt szó. „Az Úrnak parancsolatai igazak, megvidámítják a szívet” (9. vers) – öt szó. „Az Úr parancsolatja tiszta, megvilágosítja a szemeket” (9. vers) – öt szó. „Az Úr félelme tiszta, megmarad mind örökké” (10. vers) – öt szó. „Az Úrnak ítéleti igazmondás, mindenestől fogva igazak” (10. vers) – öt szó. Mindezek a mondatok öt szóból állanak, a fönti anya hasonlatosságára, ahogyan az Istennév is hatszor fordul elő, s hat ilyen mondat van, mivel a hat fönti lépcsőfokra utalnak, melyek a fönti ég titkát alkotják. Így teljesedik ki a Hold is a fenti rendben helyes módon, mégpedig szombaton, úgyhogy minden beteljesül, a szombat titkában, fent és alant. Így tehát ezen a napon mindenütt kiteljesedik a fény: Az egek először az élet forrásából kapnak – ez a *fenti dicsőség* fényét és egészszégét adja a fenti „számoló”

titkából, azaz mindenek atyjának titkából. Meg a „megszámolt”, azaz a fenti anya titkából is. S végül pedig a „számolás” titkából. Ezért van írva, „elbeszélük”, nevezetesen e három név titkában, melyek szombaton az összes többi nap fölött uralkodnak.

HASONLAT A DIÓRÓL

1 Móz. 1,14

I 19b-20a

„Azután monda az I-ten: Legyenek világosító állatok.” [Mivel a *waw* betű hiányzik] *világosító* (*meoroth*) helyett lehet csapásoknak (*me'roth*) olvasni, mert ezen a napon teremtetett meg a gyermekek halálos betegsége. Ugyanis: miután elrejtetett az ősfény, elkészítettett a héj a magnak, s a héj kibontakozott, és más héjakat növesztett ki magából...

Amikor Salamon király alászállt a dió-völgybe – erről azt mondja az Írás: „Lementem a diófás kertbe” (Én. én. 6,11) –, akkor kezébe vett egy diót, s megszemlélte a héjait. S íme, megértette, hogy azok a gyönyörök, melyek rossz szellemektől származnak, a dió héjaihoz hasonlatosak: e gyönyörök csak arra valók, hogy az emberhez tapadjanak, s tisztátalanná tegyék. Erről mondja az Írás: „Ami a férfiakat gyönyörködteti: a szép nőket” (Préd. 2,8). S mégis: a Szentnek, áldott legyen, neki kell megteremtenie mindent a világban, és ezáltal a világot tökéletessé tenni. S minden dolognak van egy legbelső magja, melyet számos héj vesz körül. Így van az egész világ, fönt és alant, a fejtől, a fenti pont titkától minden lépcsőfokok végéig; mindre igaz; hogy az egyik a másikának ruhája, egyik a másikának magja, egyik a másikának héja.

Az őspont: belső ragyogás – nincsen mérték, hogy megismerhessük tisztaságát, finomságát és egy anyagból valóságát –, míg azután kitágul, palota támad belőle, mellyel ama pont körülveszi magát, áttetsző, megismerhetetlen ragyogásban. Bár ez a ragyogás is határtalan, már nem olyan finom és tiszta, mint ama rejtett pont ragyogása volt. Ez a palota: ruhája ama belső palotának. És ezután tovább bontakozik, új burok támad az előző belsejében, s így az egyik héj a másik mag, minden ruha a következő kibontakozásban mag. Így minden egyes rész kifejti hatását lefelé – míg e kép szerint ott áll az ember a világban, mag és héj, szellem és test, s mindez a világ üdvére. Ugyanígy a Hold egyszer ott áll a Nappal összekapcsolódva, s teljes ragyogásban; ha pedig azután elválik a Naptól, és saját seregei veszik körül, kicsi lesz, csökken a fénye, és a héjak összetörnek a rejtett mag körül, s mégis mindez a mag javára van. S ezért mondja az Írás: Legyenek csapások, s mindez mégis a világ javára van, ezért következnek e szavak: „hogyan világosítsák a Földet”.

A NAP ÉS A HOLD

I Móz. 25,11

I 135b-36a

Jöjj és lásd: A Hold csak akkor világít, ha a Napra tekint. Ezek szerint kell érteni a következőt: „az engem látó élőnek forrásánál”. Felragyog az élő vizek által, hogy megteljék ezzel az „eleven”-nel, és világítson általa. Gondolj az Írás ezen szavaira: „Benája is Jójadának, egy eleven ember fiának fia” (2 Sám. 23,20): ez a *caddikra* (az *igazra*) utal, aki fényt ad az emberi nemnek. Mivel a fönti szférákban él, fényt ad a világnak. S az a kút mindig reá tekint, hogy befogadja az ő fényét. „És lakozék pedig Izsák az engem látó élőnek forrásánál” (I Móz. 25,11). Később pedig ezt olvassuk: „Izsák pedig Rebekát feleségül vette magának” (I Móz. 25,20). Ugyanis mikor ama kútnál ült, egyesült az éjszaka sötétségével, e szavak szerint: „Az ő balkeze az én fejem alatt vagyon” (Én. én. 2,6). S gondolj arra, hogy Izsák Ábrahám halála után Kirját Arbában időzött. Ha tehát ezt olvassuk: „És lakozék pedig Izsák az engem látó élőnek forrásánál” – ez arra utal, hogy összekapcsolódott a forrással, hogy ezáltal feltámadjon a „könyörületesség” hatalma.

Jichák rabbi az Írás ezen szavaival kezdte beszédét: „A nap feltámadván, minekutána elnyugodott a nap, ismét az ő helyére siet, hogy feltámadhasson” (Préd. 1,5). „A nap feltámadván” – e szavak arra utalnak, ahogyan a Nap megvilágítja a Holdat

magas helyéről, ahol fölötte áll: onnan sugárzik rá szakadatlan. „Elnyugodott a nap”, vagyis alászáll, hogy a Holddal egyesüljön. „Siet délre”, mert ez a jobb oldalt jelenti, és erre az oldalra helyezi erejét, mert ebből támad a test ereje. És azután átmegy északra, s világít az egyik és a másik oldal felé. De azt is mondja az Írás: „Körbefordul a szél járása” (Préd. 1,6). Előbb a Napról volt szó, most meg a szélről. Ez azonban mind egy, egy titok, s arra utal, hogy a Holdat a Nap világítja meg, s ezután összekapcsolódnak egymással. Lássad meg, hogy Ábrahám, mikor megszületett, öleléseiben a Holdhoz közeledett, és Izsák is megragadta azt, s igaz erőt nyert általa, úgy, hogy szerelemben magához vonta a Holdat, e szavak szerint: „Az ő balkeze az én fejem alatt vagyon”. Amikor pedig eljött Jákob, a Nap egyesült a Holddal, és felragyogott, s így Jákob tökéletesnek találta őket minden felől, s a Hold fölragyogott, és üdvöt talált a tizenkét törzs által.

KÉTFÉLE ÉGI KÜLDÖTT

1 Móz. 1,20

I 34a

„Hozzanak a vizek... minden úszó élő állatokat... az ő nemek szerint” (1 Móz. 1,20). Így szólott Eleazár rabbi: Ezek a lenti vizek, melyek nyüzsögnek élő állatokkal az ő nemük szerint a lenti vizek képére, s így van a *fönti* rend és az *alanti* rend. S íme Hijja rabbi szavai: A fönti vizekből támadt az „élő lélek”, azaz az első ember lelke, ahogyan az Írás mondja: „S úgy lett az ember élő lélekké” (1 Móz. 27). „S a madarak repdessenek a föld felett” (1 Móz. 1,20) – ezek amaz égi küldöttek, akik az emberfiaknak emberi alakban jelennek meg. Épp ezt bizonyítják e szavak: „repdesse- nek a föld felett”. Vannak ugyanis mások, akik csak lélekben képesek megjelenni, az emberfiak felfogóképessége szerint. Ezért nem áll azoknál: „nemük szerint”; eme- zeknél, ezzel szemben, ezt olvassuk: „és szárnyas állatok nemek szerint”, mivel ezek sohasem öltik fel más nem alakját. Erre ugyan azt mondhatod, hogy vannak közöttük olyanok, melyek igencsak különböznek egymástól. Valóban, így is van, ezért mondja az Írás: „Onnét következik a különválás” (1 Móz. 2,10).

A VILÁG PILLÉREI

– AZ ANGYALOK DICSÉRŐ ÉNEKEI ÉJSZAKA S IZRÁEL

DICSÉRŐ ÉNEKEI NAPPAL

1 Móz. 49,24

I 231a

Josze rabbi az Írás eme mondatával kezdte beszédét: „Avagy az ő alsó fundamentumai micsodán állanak?” (Jób 38,6). E szavakat mondván a Szent, áldott legyen, arról beszél, hogy hét oszlopra alapította Ő a világot. Ahogyan az Írás mondja: „A bölcsesség¹ megépítette az ő házát, annak hét oszlopit kivágván” (Péld. 9,1). Azt azonban, hogy min áll ez a hét oszlop, azt nem tudjuk, mert ez mély titok, a legrejtettebb mind között. S a világ csak akkor teremtetett, amikor kő vétetett, ezt nevezik „az alapvetés kövé”-nek. Vette ezt a Szent, áldott legyen, s a mélységbe dobta, hogy teljes súlyával besüllyedt, s belőle ültette Ő a világot. Ez a világ középpontja, s benne van a Szentek Szentje. Ahogyan az előbbieket után ezt mondja az Írás: „Avagy ki vette fel annak szegletkövét?” (Jób 38,6). Továbbá azt is olvashatjuk: „Próbakövet, drága-

¹ A „bölcsesség” a második szefíra.

látos szegletkövet, erős fundamentumkövet” (Jes. 28,6) és tovább: „A kő, melyet az építők megvetettek, lett a szegletnek fejévé” (Zsolt. 18,22).

Jöjj és lásd: E kő tűzből, levegőből és vízből teremtetett és minden által megerősített. Így kő lett, mely a mélység fölött áll. Olykor vizek törnek elő belőle, s megtöltik a mélységeket. Ez a kő jelként áll a víz közepén. És ez az a kő, melyet Jákob emelt és ültetett, ahogyan az Írás mondja: „És vett Jákob egy követ, és felemelé azt jegyül” (1 Móz. 31,45), egy másik helyen pedig: „Tehát a kő, melyet oszlop gyanánt felemeltem, I-ten háza lészen” (1 Móz. 28,22). De hát vajon Jákob emelte volna ezt a követ, amely pedig már kezdetben megteremtetett, akkor, amikor a Szent, áldott legyen, a világot megteremtette? Talán inkább az történt, hogy Jákob ezt a követ tette a *fönti* és az *alanti* alapjává, ezért mondja az Írás: „melyet oszlop gyanánt² felemeltem”. És miért?: „melyet... felemeltem”? Mert ezt is mondja az Írás: „Isten háza lészen”, Istené, aki lakóhelyét *föntről* idehelyezte.

Jöjj és lásd ezt is: E köhöz hét forrás tartozik, ahogyan az Írás mondja: „És egy kövön hét forrás lészen” (Zak. 3,9). S miért nevezik *alapkő*nek? Egyrészt azért, mert

² A földrajzi-kultikus szimbolika szerint ez az oszlop a sziklából fölmeredő kő a jeruzsálemi Templomban (ma az Omár-mecsetben). Az Aggáda szerint itt történt Izsák feláldozása és Jákob álma. E kő lett később az égőáldozat oltára, azután, hogy már Dávid is emelt oltárt itt. Ez a hagyomány szerint „a Föld köldöke”, s egyike azon dolgoknak, melyek elsőnek teremtettek. Neve: *even stija* – az Alapítás köve.

általára ültetett a világ, másrészt mivel a Szent, áldott legyen, helyezte oda, hogy általa legyen áldott a világ.

Jöjj és lásd: Abban az órában, amikor lement a Nap, akkor történt, hogy ama Kerubok, melyek azon a helyen időznek, és a „jel”-ben van a lakóhelyük, szárnyaikat suhogtatják, s kitérték azokat, és szárnyaik zenéje hallatott a fönti rendekben, íme, énekelni kezdtek azok az angyalok, melyek dicsérőénekeket zengenek éjszaka, énekelni kezdtek, hogy a Szent, áldott legyen, dicsőítése lenről a magasba emelkedjék. És melyik az az ének, mellyel a kerubszárnyak zenéjét követik? A grádicsok éneke: „Ímé mostan áldjátok az Urat, Úrnak minden szolgálói, kik minden éjjel állotok az Úrnak házában. Emeljétek fel a ti kezeiteket a Szent helyen, és áldjátok az Urat” (Zsolt. 134, 1-2).

És a második éjszakai őrség idején e kerubok megint fölfele suhintanak, hogy hallani szárnyuk zenéjét. Ekkor az angyalok, akik a második éjszakai őrségen állnak, énekelni kezdenek. És melyik az az ének, amellyel a kerubszárnyak zenéjét követik? A grádicsok éneke. „Akik bíznak az Úrban, hasonlatosak lesznek a Sion hegyéhez, mely meg nem mozdul, és mindörökké megmarad” (Zsolt. 125,1). Így énekelnek, akik a második éjszakai őrségen állanak.

S a harmadik éjszakai őrség idején azok a kerubok megint szárnyaikat suhogtatják, és [az angyalok] ezt énekelték: „Haleluja! Dicsérjétek Úrnak szolgálói az Úrnak nevét! Az Úrnak neve legyen áldott mostantól fogva mindörökkön örökké! Napke-

lettől fogva mind napnyugatig legyen dicséretes az Úrnak neve” (Zsolt. 113, 1-3). Így énekelnek mind az angyalok, akik a harmadik örségen állanak, s énekbe kezdenek az ég minden bolygói és csillagai. Ahogyan az Írás mondja: „Mikor a fényes csillagok egyenlőképpen dicsérnének engem, és az I-tennek minden fiai örvendeznének” (Jób 38,7), valamint „Dicsérjétek őt... minden fényes csillagok” (Zsolt. 148,3). Mert ők énekelnek a fénynek, amikor eljő a reggel, s vezetik Izráel énekeit lenről fel, így ereszkedik alá és emelkedik föl a Szent, áldott legyen, dicsőítése. Izráeltől, alantól, nappal, az égi angyaloktól, fentről, éjszaka, hogy a Szent Név minden oldal felé kiteljesedjék.

És ama kő – általa nyer erőt, minden angyal fönt és Izráel alant, és nappal fölszáll, hogy az atyák vele koronázzák meg magukat. Éjjel pedig jön a Szent, áldott legyen, hogy a jámborokkal időzzön az Éden-kertben. Boldogság azoknak, akik éberek, és éjszaka a Tórával foglalkoznak! Mert a Szent, áldott legyen, és mindazok a jámborok az Éden-kertben hallják az emberfiak hangját, amint a Tórával fáradoznak. Erről mondja az Írás: „Ő te, ki lakozol a kertekben, s te társaidnak, kik a te szódra figyelnek, hirdess engemet” (Én. én. 8,13).

Jöjj és lásd: Ama kő a „jó kő”. És íme e szavak értelme: „És foglalja abba drágaköveket, négy renddel” (2 Móz. 28,17). Ezek a „jó kő” rendjei, ez a drágakövek kiteljesedése. Van ugyanis egy másik fajta kő is, erről mondja az Írás: „És elvészem a kőszívet” (Ez. 36,26), és ugyanott: „Az én lelkemet adom belétek” (Ez. 36,37). De

arról a kőről azt is mondja az Írás: „Követ, próbakövet, drágalátos szegletkövet” (Jes. 28,r6). E titok szerint említetnek a kőtáblák is, melyek e kőből faragtattak. És ugyanezen értelemben mondja az Írás: „Annak okáért lett az Izráelnek pásztora és köve” (1 Móz. 49,24).

A FÖNTI ÉS ALANTI ÉNEKEK

2 Móz. 2,1

II 18b

„Elméne pedig egy Lévi nemzetségéből való férfiú és vőn magának feleséget ugyanazon Lévi nemzetéből” (2 Móz. 2,1). Eleazár rabbi így kezdte beszédét: „Énekek éneke, mely Salamon királytól szerzetett” (Én. én. 1,1). Így tanultuk: Amikor a Szent, áldott legyen, megteremtette az Ő világát, úgy akarta, hogy az eget a jobbján teremtse, a földet pedig a balján, valamint azt akarta, hogy legyen a napnak és az éjszakának vezetője. Így megteremtette Ő az angyalokat, akiknek az a dolguk, hogy dicsérő énekeket zengjenek nappal, a szeretet idejében, és az angyalokat, akiknek az a dolguk, hogy dicsérő énekeket zengjenek éjszaka, az éjjeli virrasztások idején. Ahogyan az Írás mondja: „Nappal parancsolja vala az Úr az ő irgalmasságát, és éjjel az ő éneke vala énvelem” (Zsolt. 42,9). Balra és jobbra: ezek hallgatják a dalt nappal, azok hallgatják a dalt éjszaka, Izráelnek, a szentnek dalait. Jichák rabbi ezt mondta: Azok az angyalok, akik éjszaka dalokat énekelnek, azok hallgatják nappal Izráel énekét. Ahogyan az Írás mondja: „A te társaid, kik a te szódra figyelmeznek” (Én. én. 8,13). Így szólt Sim'on rabbi: Az angyaloknak három serege énekel éjszaka, ahogyan az Írás mondja: „Ételt ad háza népének, és rendelkezést szolgálóinak” (Péld. 31,15).

Eleazár rabbi ezt mondta: Tíz dolgot teremtett az első napon: e tíz közül némelyek a nappalhoz és annak útjaihoz tartoznak, némelyek pedig az éjszakához és annak útjaihoz. Ezt is tanultuk: Akik éjszaka zengenek éneket, azok különbek minden éneklőnél. S ha [a földön] élők énekelni kezdenek, a föntiek erőben gyarapodnak, mert képesek megérteni és fölfogni azt, amit korábban képtelenek voltak fölfogni – ég és föld erősebbek lesznek a dalukban. Szólt Nehemia rabbi: dicsőség annak, aki méltó ama dalra, tudóssá lesz a tanítás és a bölcsesség dolgaiban; képes hallani a mélységeket, és beléjük hatolni, s erőt és hatalmat szerez a jelenbelire és elkövetkezőre egyaránt. Ilyen tudásra bizonyult méltónak Salamon. Mert ezt tanította Sim'on rabbi: Dávid tudója volt ama dalnak, s így számtalan dalt és dicsérő éneket szerzett, amelyekben jelekben szólt eljövendő dolgokról, s erőt és hatalmat szerzett a szent szellemben; jártassá lett a tanítás és a bölcsesség dolgaiban, és hallott, és behatolt (a titokba), és erőt és hatalmat szerzett a szent nyelvben. Salamon pedig még ennél is többre találtatott méltónak abban a dalban, mert ő a bölcsesség (magvát) ismerte meg, képes volt hallani a mélységeket, és beléjük hatolni, számos bölcs mondást költött, s könyvet alkotott annak a dalnak az elevenjéből. Ahogyan az Írás mondja: „Szerzék magamnak éneklő férfiakat és éneklő asszonyokat” (Préd. 2,8). Ami pedig ezt jelenti: [segítőket] szereztem, hogy az énekek tudója legyek, a fönti és az alanti daloknak egyaránt ismerője. Az *Énekek éneke* ezt jelenti: a fönti énekek éneke, ének,

amely a tan és a bölcsesség minden dolgát magába foglalja, az erő és a hatalom minden dologát, múltban és jövőben – ének, melyet a fönti fejedelmek énekeinek.

Eleazár rabbi azt mondta: ezek az énekesek hallgattak, míg Lévi megszületett. S attól fogva pedig énekeltek. S amikor Mózes megszületett, Áron fölkenetett, a lévíták fölszenteltettek, teljessé lett az ének, s a lévíták a szolgálatuknál maradtak. És, mondta Eleazár rabbi, abban az órában, amikor Lévi megszületett, azok ott fenn fel-emelték a hangjukat, és szólottak: „Vajha lennél nékem én atyámfia, hogy szopnád az én anyámnak emlőjét, hol téged kívül találván megcsókolnálak, én is nem utáltatnám meg” (Én. én. 8,1). Amikor azután Lévi törzséből előjöttek az alanti énekesek, s megszenteltettek és szolgálatban állottak, az énekesek két serege szentségben egymás felé fordult: egyesültek a társak, és egyesültek a világok, és egy király trónolt fölöt-tük. S jött Salamon, és könyvet alkotott azon énekesek énekéből, s e könyvben fog-laltatott a bölcsesség. Jehuda rabbi megkérdezte: Miért neveztek az alanti énekesek levitáknak? Mert ők a föntiekhez társultak és hozzájuk ragaszkodtak, s aki (az ő éne-küket) hallja, annak lelke a fönti világ felé fordul, és hozzá ragaszkodik. Ezért mondja Lea: „Immár az én férjem ragaszkodik énhozzám” (1 Móz. 29,34). Tanhum rabbi eztmondotta: „Lévi magva mindenütt a *sekhiná*hoz szegődött: Mózesben, Áronban és Mirjában s minden utódaikban; a Szenthez, áldott legyen, szegődtek szolgálatra. Lásd: a fönti énekesek már készen állottak, de szolgálatukba csak akkor léphettek, amikor megszületett a három testvér: Mózes, Áron, Mirjám.” Miért áll itt

Mirjám neve is? Josze rabbi így magyarázta: Rá vonatkozik az, amikor „énekesek”-ről és „énekesnők”-ről olvasunk, ahogyan az Írás mondja: „És Mirjám vön dobot a kezébe, és kimenének őutána mind az asszonyok” (2 Móz. 155,22).

Ezt tanultuk: Abban az órában, amikor Lévi megszületett, vette őt a Szent, áldott legyen, őt választotta minden testvére közül, letelepítette az országban, és ő nemzette Kehátot, az pedig Amrámot, az pedig Áront és Mirjámot. Amrám elvált feleségétől, majd ismét feleségül vette. Ebben az órában zendítettek énekre a fönti énekesek. Mikor a Szent, áldott legyen, leintette őket, elhallgattak, míg a Szent, áldott legyen, kinyújtotta a jobbját és Amrám felé fordította. Miért nevezték őt Amrámnak? Mert nép támadt belőle, minden népnél magasabb, s a neve (döntő helyen) mégsem említetetik. Miért? Jehuda rabbi ezt mondta: Mert csendben ment el a feleségétől, és csendben is tért vissza hozzá, s így senki nem vette észre őt. Ezt mondja az Írás: „Elméne pedig egy Lévi nemzetségéből való férfiú”, nem pedig ezt: „Ment Amrám”. „És vön magának feleséget ugyanazon Lévi nemzetéből”; a felesége is csendben tért hozzá, s a nevét nem nevezik.

JEL A REGGELI ÉGEN

– A HÁROM DICSÉRŐ ÉNEK

II 130a-b

Az éjszaka fordulóján, amikor föltámad az északi szél, e szél gonosz lelkek lakóhelyeire támad, letöri a „másik oldal” egyik szikláját, áttör, föl és le vándorol. És mind, a szférák ama összezavarói visszatérnek a helyükre; mert íme megtört a hatalmuk, immár nem ők uralkodnak. Ekkor a Szent, áldott legyen, elindulhat, hogy az Éden-kertben a jámborokkal mulasson.

Amikor azután eljő a pirkadat, annak a Világítónak a fénye, amely éjszaka uralkodott, elrejtőzik a hajnalpír elől. Most a reggel uralkodik, a világ kilépett a Sötétség uralmából; az Ősfény reggele ez, a reggel, mely teljessé tette a jót minden világokban. Belőle szívja táplálékát a *fenti* és az *alanti*. Öntözi a Kertet, őrzi mind a világokat. S íme a titok, melynek tudói az értők a sokaság között: Aki reggel útra indulni készül, álljon meg a Kertben, s tekintsen a megfelelő órában Kelet felé – ekkor jeleket fog látni, melyek áttörik az ég felületét, egyesek fölszállnak, mások aláereszkednek, mint a szikrái azoknak a betűknek, melyekkel Ég és Föld megteremtett. S ha megismeri titkait e jeleknek, melyek a negyvenkét betűből álló szent név titkát hor-

dozzák magukban, akkor jó szívvel elmélkedjék fölöttük. Akkor az ég ragyogásában hat *yod* betűt fog látni, hármat jobbra és hármat balra, és három *waw* betűt, amint föl- és alászállanak és föl- és alá villannak az égen. Ezek a papi áldás betűi. Ekkor végezze el az imáját, és induljon útjára, s a *sekhina* előtté és vele halad. Boldogság az osztályrésze!

Ezen a reggelen oszlop emelkedik délen az ég egész kiterjedésében, a Kert fölött, ama másik oszlop mellett, amely a Kert közepén áll. És amaz oszlop három színben világít, bíborszín szövi át. Ágat hajt, azon ül három madár, s fölébrednek, hogy dicsérrő éneket zengjenek. Az első így kezdi: „Halleluja! Dicsérjétek Úrnak szolgái, dicsérjétek az Úrnak nevét!” (Zsolt. 113, 1-3). A második: „Az Úrnak neve legyen áldott, mostantól fogva mind örökké!” A harmadik: „Napkelettől fogva mind napnyugatig, legyen dicséretes az Úrnak neve!” S kiáltás hallatik: „Készüljétek, ti a magasságok szentjei, akik dicséretet zengtek az uratoknak, készüljétek dicsérni a napot, mikor a nap elválik az éjszakától. Dicsőség annak, aki reggel a Tóra dicséretével ébred, melyet az éjszakán át kutatott!”

A TRÓNLÁTOMÁS MAGYARÁZATA

– AZ ÖSSZÍNEK SZIVÁRVÁNYA

I Móz 9,12 skk és
Ezéchiél I. fejt.

I 71b

S szólott I-ten Noéhez: „E lészen a szövetségnek jele, melyet én vettem én közöttem és ti köztetek... az én ívemet helyeztettem a felhőkben.” Már előbb Sim'on rabbi az Írás szavával kezdte beszédét: „Az ég felett, mely vala az ő fejek felett, székek hasonlatossága vala, olyan, mint a zafírkő” (Ez. 1,26). Egy másik helyen pedig: „És hallám az ő szárnyaik zúgásokat, mint sok vizeknek zúgásokat, és úgy-mint a Saddai szavát, mikor járnak vala, szólásoknak szavát, mint valami nagy tábornak szavát” (Ez. 1,24). Ez a négy hatalmas, égi, szent Eleven, ezek tartják szilárdan a mennyboltozatot, s mindezen Elevenek kiterjesztik szárnyaikat, s e szárnyak összekapcsolódnak, hogy elfedjék a testüket. S ebben a pillanatban szárnyuk zúgását hallani, amint dicsérő éneket zengenek, „mely, mint Saddai szava”, soha nem nyugszik, ahogyan írva van; „Ennek okáért énekel néked az én dicsőségem, és nem vesztegel” (Zsolt. 30,13). S mit énekelnek ők? „Hirdettette az Úr az ő szabadítását, a pogány népeknek szemek előtt megjelentette az ő igazságát” (Zsolt. 98,2). „Szólásoknak sza-

vát, mint valami nagy tábornak szavát” (Ez. 1,24). Mint az égi szolgáló-sereg, mikor mind az égi seregek fönt összegyülekeznek. S mit mondanak? „Szent, szent, szent a Seregeknek Ura, teljes mind a széles föld az ő dicsőségével” (Jes. 6,3). Dél felé fordulnak, s ezt mondják: Szent!; észak felé fordulnak, és ezt mondják: Szent!; kelet felé fordulnak, és ezt mondják: Szent!; nyugat felé fordulnak, és ezt mondják: Áldott! Az égbolt a fejükön nyugszik, s amerre fordul, ők arra fordítják az arcukat, s minden arc egybe van illesztve az égbolttal. Így arccal fordulnak a négy égtáj felé, de közben az egész negyedrészt, melyet egy-egy arc alkot, lefelé néz. Az égbolt négy sarkába egy-egy arc van faragva: egy oroslán-arc, egy sas-arc, egy bika-arc, egy ember-arc. De mindben benne van az ember-arc: az oroslán-arc is ember-arc, a sas-arc is ember-arc, a bika-arc is ember-arc, és mindennek foglalatja az ember. Ezért mondja az Írás: „Az ő orcájoknak hasonlatossága ez vala: ember-arc” (Ez. 1,10).

Az égbolt négyzetében pedig minden szín benne foglaltatik; négy szín jelenik meg benne, a négyességébe belevésve, s négy a lenyomata a fönti és az alanti fénytereknek; csak amikor a színek kiterjednek, akkor lesz belőlük tizenkettő. A sárga szín, a vörös, a kék, a fehér – ezek az összes színeket magukban foglalják. Ezért mondja az Írás: „Mint a minémű szivárvány tekintete, mely szokott lenni a felhőkben esős időben, oly vala a fényesség tekintete körös-körül” (Ez. 1,28), ez az Istenség fenségének a megjelenése; minden színek kibomlása. És ezért: „az én ívemet helyeztettem felhőkben”. Mit jelent ez: „ívemet”? Ahogyan Józsefről mondja az Írás:

„Az ő kézivének ereje által megmaradott” (1 Móz. 49,24), s Józsefet pedig jámbornak nevezik, így az ő kézive a szivárvány szövetségét jelenti, mely a jámborban beteljesül, a szövetség pedig azt jelenti, hogy az egyik a másik által (ti. az íj az íjász által) kiteljesül. S mivel Noé jámbor volt, ezért az ő íja is szilárd. „Megerősödtek (kezének karjai)” (1 Móz. 49,24). Azaz ragyognak minden dolgok szépségével, ahogyan az Írás mondja: „Kívánatosabbak az aranynál, mégpedig a sok tiszta aranynál, és édesbek a méznél...” (Zsolt. 19,11). Ragyognak az égi ragyogásban, ha megőrzetik a szövetség. Ezért nevezik Józsefet jámbornak. Az íjat pedig szövetségnek, mert az egyik a másikban foglaltatik, ragyogás és égi szépség, minden látványok látványa, a rejtett színek látványához hasonlóan, a színekéhez, melyek nem tárultak föl. És nem szabad a szivárványt szemmel nézni, amikor láthatóvá lesz a világban, nehogy tiszteletlenség érje a *sekhinát*.

Amikor látja a föld a szivárványt, a szövetség jelét, akkor az ezáltal megerősítetik. S ezért mondja az Írás: „E lészen a szövetségnek jele... én közöttem... és minden élő között” Ez mondatik a három színről és egyről, melyet a többi közrefog [valószínűleg a fehérről] – ez egyetlen titok, mely a felhőben jelenik meg. „Az ég felett, mely vala az ő fejük felett... mint a zafírkő” Ez az az „alapkő”, mely középpontja az egész világnak, amelyen a Szentnek Szentje áll.

AZ ÉLET MÉRLEGE

Sifra di-Ceniutha

II 176b

Ezt tanultuk: *A rejtett dolgok könyve* mérleggel mért könyv. Amíg ugyanis nem volt mérleg, nem lehetett színről színre látni. Az ősidők királyai meghaltak, nem tálltak táplálékot. Megsemmisült a Föld, míg végül a fej, minden vágyak vágya drága öltözékeket készített, és az illő helyükre helyezte őket. Ez a mérleg egy olyan helyen függ, amely [még] nem volt. Ezen azokat mérték, akik [még] nem voltak. A mérleg a kiterjedése által létezik, senki nem tapasztalta, senki nem látta. Rákerülnek, lekerülnek róla, akik nem voltak és mégis voltak és lesznek. Titok titok belsejében, mely felemelkedik és kiterjed. Koponyaforma, kristály-harmattal teli, levegőből való bőr fedi, mely világossá lesz és föloldódik, ez a „tisza gyapjú”, mely egyensúlyban lebeg. (Vö. Dán. 7,9.) A legfelső akarat az alantiak imájában nyilvánul meg. Ezt tapasztalja a látó, a soha nem alvó, a mindig éber. Az alanti tapasztalása a fönti áram tapasztalásában; ez az Éden két ablaka, mely által felébred az élet lehelete mindenki-ben...

A TEREMTÉS NAPJAI ÉS AZ ŐSATYÁK

1 Móz. 1.
és Én. én. 2,12

I la-lb

„Kezdetben” Sim'on rabbi az Írás szavaival kezdte beszédét: „Szép virágok látnak a földön, az éneklésnek ideje eljött, és a gerlicének szava hallatik a mi földünkön.” A „virágok” – ez a teremtés műve – „látnak a földön” – mikor? A harmadik napon, melyről azt mondja az Írás: „hozzon a föld gyenge füveket...”. „Az éneklésnek ideje eljött” – ez a negyedik nap, amikor felzeng a Hatalmasok hangja. „És a gerlicének szava” – ez az ötödik nap, melyről azt mondja az Írás: „Hozzanak a vizek (élő állatokat)”, nevezetesen, hogy nemzedékek támadjanak belőlük. „Hallatik” – ez a hatodik nap, melyről azt mondja az Írás: „*Teremtsünk* embert”, ugyanis az embernek az a rendeltetése, hogy előbb cselekedjék, mintsem hogy hallana, ahogy itt ez áll: „*Teremtsünk* embert”, ott meg: „Mindeneket megcselekedünk, melyeket az Úr parancsol, és engedünk.” „A mi földünkön” – ez a szombat, mely előképe az Élet Országának: a jövő világnak, a lelkek világnak, a vigasztalás világnak.

Másik értelmezés: „a virágok” – ez az ősatyákra vonatkozik, akik behatoltak a [Teremtő] gondolataiba, beléptek az eljövendő világba, és ott rejtve maradtak. Azután titokban újra előjöttek onnan, és az Igazság minden prófétájában lakoztak. Hogy

József megszületett, elrejtöztek benne, mikor a Szentföldre ment, s mikor azután elvitte őket oda, akkor láthatóvá lehetek [„láttatnak”] az országban, megmutatkozhatnak. S mikor jelennek meg? Abban az órában, amikor láthatóvá lesz a szivárvány. Ez pedig „az éneklésnek ideje”, amikor lesújtanak a bűnösökre. S miért, hogy mégis megmenekültek? „Mert szép virágok láttatnak a földön”, ha nem így lett volna, nem maradhattak volna meg a világban, s nem maradhatott volna meg a világ. Kicsoda tartja hát meg a világot, s teszi, hogy az atyák megjelenhetnek? A kicsiny gyermekek hangja, akik a Tórát tanulják, s a gyermekek végett maradt meg a világ.

FÉNY ÉS SÖTÉTSÉG, NAPPAL ÉS ÉJSZAKA

I Móz. 1,1 skk

I 30b

„Kezdetben teremtette Elokim...” A „kezdet” szó jelentésére utal titokzatos módon az Írásnak ez a mondata is: „A téisztátoknak első zsengejéből bélest vigyetek áldozatul” (4 Móz. 15,20). Ez a fönti bölcsességet jelenti, hiszen ez a „kezdet”. A B betű [a *rešith* a. m. „kezdet” előtt] „a világ házát” jelenti, hogy az égi folyó, mely belép ebbe [a házba és a betűbe], mindeneket rejtélyes módon öntözzön, ahogyan az Írás mondja: „Folyóvíz jó vala pedig ki Édenből, e kertnek megnedvesítésére” (1 Móz. 2,10). Ez a folyó, mely mindent magával sodor a fönti mélységből, és melynek vizei soha ki nem apadnak, hogy öntözzék a Kertet. Ama fönti mélység pedig az első ház, melyben rejtélyes módon minden jelek egybekapcsolódnak. Ama mélységből pedig két erő támad, ezekre utal e kifejezés: „a [két] eget”, s nem ezt olvassuk: „eget”, hanem „az eget”, [melyek támadnak] ama mélységből, ama legrejtettebből; „és a földet”, ugyanis közben ama *rejtett* ezt a földet is létrehozta önmagából, de még úgy, hogy benne foglaltatott „az eget” teljességében, mégpedig úgy, hogy a kettő egymáshoz kapcsolódva, együtt jött létre, akkor, amikor még mindenek kezdete világitott.

Csak ez után helyeztetett a két ég [külön-külön] a helyére, mint „ég” és mind „föld”, s itt a [tárgyesetet jelző] *'th* szó az eget és a földet jelentő szó előtt az egész ábécét jelképezi (az': *alef* az első betűje a héber ábécének, a *th*: *taw* pedig az utolsó). A föld pedig, amikor a helyére került, és elválasztódott az égtől, „ékesség nélkül való” és „puszta” volt, miközben az ég után és annak fénye után, az eredendő szétválaszthatatlanság után vágyott. És így elsötétült a Föld, míg égi fény nem támadt fölötté, és meg nem világította, és a Föld a maga igazi helyére nem került, hogy színről színre lássa az Eget; így tökéletesedett és nemesedett. Ekkor a fény jobbra állt, a sötétség pedig balra, különválasztva, hogy így egymást tökéletessé tegyék – erről mondja az Írás; „És elválasztá Elokim a világosságot a sötétségtől”. Nem szabad, hogy azt gondold: tökéletes különválasztás volt, hanem a nappal a világosság oldaláról jött, vagyis a jobb oldalról, az éjszaka pedig a sötétség oldaláról, vagyis a bal oldalról. Mikor pedig egyként létrejöttek, Ő különválasztotta őket. Mégpedig úgy, hogy mégis színről színre szemlélhetik egymást, és egymástól el nem szakadtak mégsem, avégett, hogy *minden* egygé legyen. És most az egyik oldal nappalnak neveztetett, a másik pedig éjszakának. S mit jelent ez a szó: „És a sötétség”? – Ez az a sötétség, amely az éjszakát magában hordozza, amelynek nincsen önmagától való fénye, habár a tűz régiójából származik, mely a sötétség lényege. Mielőtt azonban a sötétséget fény éri a nappal oldaláról, a nap világít az éjszaka fölött; az éjszaka azonban nem

világít, egészen addig az időig, amelyről így szól az Írás: „Az éjszaka is, mint a nap, fénylik, a sötétség teelötted olyan, mint a világosság” (Zsolt. 139,12).

A TEREMTÉS MŰVE: ÉGI SEREGEK, SZÓ ÉS FÉNY

– MEGFELELÉSEK A FENTI ÉS AZ ALANTI VILÁG KÖZÖTT

I Móz. 30,14

I 156a-b

Jichák rabbi az Írás szavaival kezdte beszédét: „Mely nagyok a Te cselekedeteid, Uram, mindeneket bölcsen teremtettél; bétölt a Föld a Te gazdagságiddal” (Zsolt. 104,24). Ezt a mondatot sokan és sokféleképpen értelmezték. Ki lenne képes számba venni a Szent, áldott legyen, cselekedeteit? Hány és hány égi sereg van, és hány és hány égi sokaság, számlálhatatlanok, s mind együtt és egyszerre vannak, kalapácshoz hasonlatosan, mely egy időben szikrákat szór mindenfelé. Ugyanígy a Szent, áldott legyen, seregeket és sokaságokat teremt, mind különbözik mindenik mástól, nincsen számuk, és mind egyszerre vannak.

S gondold meg: a világ egyszerre a *szó* és a *lélegzet* által keletkezett, ahogyan az Írás mondja: „Az Úrnak beszéde által lettek az egek és az ő szájának lelkével minden ő seregei” (Zsolt. 33,6). Az egyik nem hat a másik nélkül, és az egyik a másik által teljesedik ki. És belőlük támad sok-sok sereg és légió, és sokaság és kisebb sokaság, és mind találkozik az időben.

S gondold meg: Amikor a Szent, áldott legyen, készült, hogy világokat alkosson, rejtett fényt támasztott – ebből jönnek létre mindazok a fények, melyek láthatóvá lesznek. Előbb abból a fényből megteremtődnek és kibontakoznak a többi fények – ezek alkotják a *fönti* világot. Amaz első fény pedig tovább bontakozott, és létrehozott *egy fényt, mely nem világít* – ez az *alanti* világ alapja. S e nem világító fénynek a fenti világgal való kapcsolatra van szüksége, hogy világítson, s csak az alanti világ közvetítésével. A fenti világgal való összeköttetésből támad számos új sereg és sokaság, s ezek a magasabb seregeket szolgálják. Ezért mondja az Írás: „Mily számosak a Te cselekedeteid, Uram, mindeneket bölcsen teremtettél; bétölt a Föld a Te gazdagságiddal!” Ami a *Földön* van, az van a *Magasságban* is. Nincsen a világban egyetlen, mégoly kicsiny dolog sem, mely ne függene valamely lénytől, mely föléje van rendelve. S mikor az alanti mozgásba lendül, akkor ama fönti is megmozdul, mely föléje van rendelve, ugyanis minden létező összekapcsolódik és egyetlen egész.

A KÉTFÉLE VISZÁLY

1 Móz. 1,16

I 17a

„És szólott I-ten: »És legyen kiterjesztett erősség a víz között!« S itt következik a fenti és az alanti vizek különválasztásának titka: a bal oldal jegyében. A bal oldal titkában támadt a meghasonlás; ugyanis mind ez ideig csak a jobb oldal titkáról esett szó, most pedig a bal oldal titkának kell következnie; így támadt a viszály a bal oldal és a jobb oldal között. A jobb oldal a Mindenség tökéletességét jelenti, s ezért nevezik: „Minden”-nek, mert tőle függ minden tökéletesség. A bal oldal feltámadása: a viszály feltámadása, s a viszály által erőre kap a harag. Így ama viszályból ered a Gyehenna, mely a bal oldalról támadt, és sose szakadt el tőle...

Ezeket felfogta Mózes bölcsessége, és így ő bepillantatható a teremtés művébe: látta, ahogyan a műben magában már ott van a bal oldal viszálya a jobb oldallal, s hogy e viszályból, a bal oldal feltámadása által a Gyehenna is hogyan ered.

Ekkor azonban e kettővel összekapcsolódik a középső oszlop, vagyis a harmadik nap, a kettő közé lép, elsimítja a viszályt, és kibékíti egymással a két oldalt. Ekkor alámerül a Gyehenna, a bal oldal kiteljesedik a jobb oldal által, és béke lesz mindenkiben. Ilyenféleképpen látta Mózes Áron és Korah viszályát. Mózes a Teremtés művét szemlélte, és ennek megfelelően szándékozott elsimítani a bal és a jobb oldal

viszályát. A bal oldal azonban ellenszegült, ugyanis Korah megkeményítette magát a dacban. Mózes pedig így szólott magában: Így tehát a Gyehenna a viszály tüze, s mivel a bal oldal máskor mindig felfelé törekszik, s a jobb oldal által jut el a beteljesüléshez, itt *saját haragjának ereje által alá kell szállnia*. Korah hevesen és szüntelenül ellene szegült annak, hogy Mózes elsimítsa a viszályt, ugyanis nem a fönti dicsőségén fáradozott, és így megtagadta a Teremtés művét. Amikor pedig Mózes látta mindent, és látta, hogy Korah magát taszítja ki – ahogyan az Írás mondja: „És megharagvék Mózes felette igen!” (4 Móz. 16,16). Megharagvék, mert nem tudta elsimítani a viszályt, és „felette igen”, mert itt megtagadtatott a Teremtés műve, ugyanis Korah ezzel megtagadott mindent, *föntit* és *alantit* egyaránt. Ahogyan az Írás mondja: „mikor viszályt támasztottak az Úr ellen” (4 Móz. 26,9), azaz: a *fenti* és az *alanti* ellen.

Olyan viszály pedig, amely helyes módon indult útjára, a fenti példája szerint fölfelé, nem pedig lefelé vezetett, ilyen volt Sammaj és Hillél viszálya, s íme, a Szent, áldott legyen, kettejük közé állott. Ez az Égért való viszály volt, és az Ég elsimította a viszályt, s ez így megfelelt a Teremtés művének. A másik oldalon Korah a Teremtés művével együtt mindent megtagadott, s így e szakadás magának az Égnek a szakadása volt, amennyiben Korah a Tóra szavait szándékozott megtagadni, s ezáltal a Gyehennához szegődött. Ez a titok Ádám könyvében foglaltatik. Amikor pedig föltámadt a Sötétség, ennek a megerősödéséből támadt a Gyehenna, amely a viszálytól elvá-

laszthatatlan. Amikor pedig enyhül a harag, akkor másfajta viszály támad – viszály, amely a szeretet jegyében fogant. Így tehát kétféle viszály létezik. Az egyiknek kezdete van és vége, ez az igazak módja szerinti viszály: a kezdete szigor, a vége megnyugvás. A Korah-féle viszálynak a kezdete harag, a vége pedig a Gyehennához csatlakozás; Sammaj viszályának kezdete is szenvedély, de a végén elül a harag, ez már a szeretet viszálya, s elsimulván, megáldja az Ég is. Ugyanerre a titokra utal az Írás: „Legyen kiterjesztett erősség a víz között!” – ez az ősviszály, melynek állandó erejéből támad a Gyehenna. Arról pedig, amikor kihül a harag, ezt olvassuk: „És szerze az I-ten kiterjesztett erősséget, mely elválasztaná”: ekkor támad a szeretet viszálya, mely a világ állandóságának része.

KÜLÖNVÁLASZTÁS AZ ÉGBEN ÉS A FÖLDÖN

I Móz. 1,6

III 9b-10a

Jehuda rabbi az Írás szavaival kezdte beszédét: „Monda I-ten; »Legyen kiterjesztett erősség a víz között...«” Gondolj arra: Amikor a Szent, áldott legyen, megteremtette a világot, hét eget teremtett fölfelé, és hét földet lefelé, hét folyót, hét folyamot, hét napot, hét hetet, hét évet és hét évezredet, és mindent a hetes szám szerint. És hét égbört és mindegyikbe csillagokat, csillagképeket és szolgáló angyalokat, és mindegyik körbe égi szekereket: lények lények fölött, hogy magukra vegyék uruk igáját. S e szekerek és a nappályák mind különböznek egymástól, s rendjeikben egymás fölé tornyosulnak. Kétszárnyú és négyszárnyú lények, kétarcúak és négyarcúak egyarcúak mellett; egyesek lángoló tűzből valók, mások a víz vagy a levegő módja szerint valók – erről szól az Írás: „A szeleket az Ő követeivé tette, és az Ő szolgálóivá a lángoló tüzet” (Zsolt. 104,4). És mindezek az egek: egyik átfogja a másikat, a hagyma héjának módjára, emezek lent, amazok fönt, és az ég minden részei emelkednek és alászállnak uruk félelmében, az Ő szájának lehelete mozgatja őket és juttatja őket nyugalomba. És mind fölött a Szent, áldott legyen, maga, mozgatván mindeneket, ereje és hatalma által.

Hasonlóképpen a hét föld, alatt, mindegyik lakott, és ezek is: az egyik lentebb, a másik föntebb, Izrael országa pedig legfelül, s Jeruzsálem feljebb, mint minden település. Róma városabeli társaink olvasták régi Írásokban és Ádám könyvében, hogy ily módon vannak fölosztva az összes országok: az országok alatt mind az Ég mintája szerint, mely fönt van, egyik a másik fölött, s ország és ország között az Eget elválasztó erősség – ez által választatik külön az egyik ország a másiktól a neve szerint. S ezen országok között van az Éden és a Gyehenna is. A teremtmények szintén különböznek egymástól, egyik a másiktól, a fenti világ mintája szerint, kétarcúak és négyarcúak, meg egyarcúak, semelyik sem olyan, mint a többi. Mindezek ellen vet-heted, hogy az emberek Ádámtól származnak. Az pedig lehetetlen, hogy Ádám alá-szállott volna mindezekbe az országokba, s ily sok asszonnyal ily sok fiattal nemzett volna. Sokkal inkább úgy lehet, hogy Ádám mind között a legfelül lévő világban élt, melyet Tévelnek neveznek, s melyről így szól az Írás: „Még nem alkotta meg a földet és a mezőket, a pornak elejét és a Tévelt” (á. m. „lakott föld”) (Péld. 8,26). Ezt a Tévelt a fenti ég foglalja magában és a fenti név, s ezért mondja az Írás: „Meg ítéli a világot, a Tévelt, igazságban” (Zsolt. 9,9). Így Ádám fiai is ama fönti földön éltek, melyet Tévelnek neveznek, és így minden más ember fölött állanak, a fenti dolgok mintája szerint. Ahogyan a fönti világban minden egek fölött egy ég van, és annak belsejében van az I-ten trónusa, melyről azt mondja az Írás: „...a trónusnak hasonlatossága vala, mint a zafírkő; és a trónusnak hasonlatossága fölött hasonlatosság vala,

mint egy ember ábrázatja, ki ül vala felül, a felett” (Ez. 1,26) – így a Tévelben van mindenek királya, azaz Ádám – nem pedig a lenti világokban. S honnan valók a lenti világok lényei? A föld páráiból és az ég segítőiből lények támadnak, egymástól különbözők, némelyek burookban, mások héjban, a föld féregszerű állataihoz hasonlósak. Megint mások vörös héjban, feketében vagy fehérben és minden más színűben. Ezek a lények nem élhetnek tíz évnél tovább.

Hamenuna rabbi, az Öreg könyvében mást is olvashatunk erről. Az egész lakott világ, mint egy gömb, körben kering, úgy, hogy egyesek lesüllyednek, mások föl-emelkednek. S mindeme lények különböznek egymástól külső megjelenésükben a különböző helyek szerint, aszerint, hogy különböző a levegő az egyes helyeken, s mind felegyenesedve járnak a többi emberhez hasonlatosan. Ugyanez igaz a tengerre is. Itt is számtalan lény lakik, mind különbözik az összes többitől, s erről mondja az Írás: „E nagy és széles tenger, melyben vannak számtalan úszó állatok, és apró állatok nagyokkal egyben, azon járnak a gályák és a Leviátán...” (Zsolt. 104,25).

S némely vidékeken fény van, míg más vidékeken sötétség uralkodik. S van egy hely, ahol folyton nappal van, és soha nincsen éjszaka, kivéve egy egészen rövid időt.

Mindezen dolgokról régi könyvekben olvashatunk, legtöbbit az Első Emberről szóló könyvben. Ezért mondja az Írás: „Dicsérlek Téged, hogy csodálatosan csodálatossá tettél engemet; csodálatosak a Te cselekedeteid” (Zsolt. 139,14). Egy másik helyen pedig: „Mily nagyok a Te cselekedeteid, Uram” (Zsolt. 104,24). Ama titok

pedig átadatott a bölcsesség mestereinek, nem azoknak, akik a határokat kijelölik, mert ez a Tóra mélyebb titka. S mindez összefügg egymással. Mert minden a *főnti* képmásaként áll, és minden világokon át mindenben az ember uralkodik, és a Szent, áldott légyen, őfölte.

AZ EGYSÉG HELYE

– A HARMADIK NAP GYÜMÖLCSFÁJA

I Móz. 1,9 skk

I 33a

Jehuda rabbi az Írás e szavait idézte: „Gyűljenek össze a vizek az Ég alatt az Egy helyére”¹. E szavakat: „az Ég alatt” szó szerint kell érteni. Az Egy helyére: arra a helyre, melyet „egy”-nek neveznek, ez az alanti tenger, mely az egység beteljesülését hozza, s ezért viseli ezt a nevet. Ezt erősítik meg e szavak: „gyűljenek össze a vizek”, mert oda gyűlnek össze mind a vizek. S ugyanez e mondat értelme is: „Minden folyóvizek sietnek a tengerbe, mindazonáltal a tenger mégis meg nem telik” (Préd. 1,7).

Jessze rabbi ezt mondotta: „Az Egy helye” – erre vonatkoznak a szavak: „Az én bölcsességemnek szövetsége meg nem tántorodik” (Jes. 54,10). Mert ez a szövetség vesz magába mindent, és a tengerbe önti – benne jut üdvre a föld. Mert azt mondja az Írás: „Tessék ki a száraz”, s ez a Föld, melyről megmondattott: „S nevezte Isten a szárazt földnek.” És miért mondta száraznak? Így szólott Jichák rabbi: „Azon értelem szerint, ahogyan »a szegénység kenyeréről« beszélünk. Ezt a szót úgy írjuk, hogy

¹ A hagyományos fordítások szerint: „Egy helyre”.

igazából »a szegény kenyérét« jelenti. Így azután száraznak nevezik, mert magába veszi a világ minden vizét, míg meg nem telik vele, s így a vizek ama források igazi útján járnak.” S a vizek gyülekezését Tengernek nevezte, ez a *fönti* vizek gyülekező-helye, amelyben mind összegyűlnek, és innen indulnak újukra lefelé.

Így szólott Hijja rabbi: „A vizek gyülekezése” – ez a Caddik (az Igaz), mert ahol a vizek összegyűlnek, arról ezt mondja az Írás: „És látá Isten, hogy ez jó volna”, más-hol pedig: „Mondjátok a Caddiknak, hogy jól leszén dolga” (Jes. 3,10). Joszé rabbi ezt mondotta: a gyülekezés helye Izráel, mert azt mondja az Írás: „Izráel az Úr gyülekezése” (Jer. 17,13). Hijja rabbi pedig így vélekedett: A Caddikra utalnak e szavak: „Nevezte pedig őket tengernek”, mert ő az, aki magába fogadja mind a patakokat, a forrásokat és folyókat, és így ő maga forrássá lesz mindeneknek. S ezért: „Látta Isten, hogy ez jó volna”; másfelől pedig: „Mondjátok a Caddikról, hogy jól leszén dolga”. Így éppen e megnevezés által lehet különbséget tenni az első és a harmadik nap között, melyet szintén ez jelöl: „mert jó”. Ugyanis a harmadik napon hoz gyümölcsöket a föld, ama Caddik ereje által, ahogyan az Írás mondja: „És szólott Elokim: »Hozzon a föld gyenge füveket, maghozó füveket, gyümölcsfákat, melyek az ő nemek szerint való füveket hoznak.«” Micsoda ez a „gyümölcsfa”? A jó és a rossz tudásának a fája – ez a fa hajt hajtásokat és hoz gyümölcsöket. És aki a gyümölcsöt megérleli? „A Caddik, a világ fundamentuma.” „A nemük szerint” – ezek az emberfiak, akik része-sülnek a szent szellemből. Mert ő [a Caddik] ama fa gyümölcse, és nemének jelét

viseli. És mi is ez a jel? A szent szövetség, „a béke szövetsége”. S a hű összefüggés fiai – ezek az „ő neme”, ők, akik nem válnak el tőle. A Caddik pedig az, aki megérdemli a gyümölcsöt; amikor az a fa túlcsorduló termékenységében gyümölcsöt hoz az ő neme szerint. S ez a kifejezés: „az ő neme szerint” azt is jelenti, hogy a gyümölcs hasonló lesz a fájához...

Boldogság pedig azon ember osztályrésze, aki apjához és anyjához hasonlatos – és erre is utal a szövetség jelének szertartása.

„S akinek magva a földön van” – ezt a szót: „az ő magva” úgy értelmezik, hogy az a *waw* betű magvát jelenti, mert e jel magva kiömlik a földre. Boldogság Izráel osztályrésze, mert Izráel népe, akik mind szentek, szent lényekhez hasonlatosak. Mert csak így értelmezhetők e szavak: „A Te néped – mind igaz lészen (caddikim).” Mert igazaktól származnak és igazakhoz hasonlatosak. Üdv nekik ebben a világban, amiként az eljövendő világban is!

A HETEDIK NAP FOKOZATAI

1 Móz. 2,2

I 47b

„Mikor pedig elvégezte volna az I-ten a hetednapon” – ez a szóbeli Tanra² vonatkozik. A hetedik napon lett teljes a világ, és e napon támadt állandósága. „Az Ő alkotmányát, melyet csinált vala” – itt nem azt mondja az Írás, „az Ő egész alkotmányát”, ugyanis csak az írásbeli Tan hoz majd létre mindent az Írás ereje által, mely a bölcsességből származik.

A hetedik napról szólván három időt jelöl meg külön az Írás: „Elvégezte volna az I-ten a hetednapon”, „megszűnék I-ten minden csinálmányától” a hetedik napon, és „megáldá I-ten a hetedik napot”. Az első: a szóbeli Tan, mert a hetedik napon lett teljes a világ. „...Megszűnék minden csinálmányától” – ez a világ fundamentumát jelenti. Jeiba rabbi, az Öreg, könyvében ezt *jóbel-év*nek nevezi, s ezért mondja az Írás: „*minden* csinálmányától”, mert tőle indul minden. S annál inkább így van ez, mert I-ten ezen a napon inkább nyugodott, mint minden más [fokon]. „És megáldá az

² A „szóbeli Tan”: az ősi bölcsesség, az „írásbeli tan”: a szűkebb értelemben vett emberi bölcsesség, amely azonban amaszt kiteljesíti, és ezzel a világ fundamentumává teszi.

I-ten a hetedik napot” – ez a mindent megáldó főpapra vonatkozik, aki az áldozat eleje, mert így tanultuk: A főpap az első részt kapja, és általa megnyílik az áldások özöne, ezért nevezik „hetediknek”-nek.

AZ ÉNRŐL

– AZ ELSŐ EMBER A TÚLVILÁG KÜSZÖBÉN

1 Móz. 6,17

I 65b

„...És Noé hatszáz éves volt” (1 Móz. 7,6), mint már mondtuk, nem „mintegy hatszáz éves”, tehát pontosan ennyi, a világ hat irányának megfelelően. És Sim'on rabbi így folytatta: „És imé Én hozok e földre özönvizet”. Ez a fordulat: „imé Én” külön kiemeli, hogy az Én az, amely a vízözönt hozza.

Lásd: minden olyan helyen, melyet egy Én jelöl, a léleknek test adatik. Ekkor pedig a test fogadja be azt, ami fönről érkezik. Így hát az Én az állandóság jele, ahogyan az Írás mondja: „Énfelelem imhol az Én szövetségem teveled” (1 Móz. 17,4). Az Én: állandó a kinyilatkoztatásban, és így felkészít a megismerésre. Az én: minden *fönti* dolog trónusa. S hasonlóképpen az Én az, ami büntetést oszt nemzedékeken át. Ez pedig: „imé Én” egybefogja a férfi- és a női princípiumot, amott („Én felelem”) a férfi-oldal külön szerepel, hogy készen álljon az ítéletre. „És imé Én hozok e földre özönvizet” (1 Móz. 6,17). Nem tudjuk-e talán, hogy az özön: a vízözön? Itt azonban a szöveg külön utal a halálangyal hatalmára, az angyaléra, aki bár víz volt [azaz az élet eleme], mégis, éppen mint ilyen, romboló erőként lépett a világba.

S ezt is tanultuk, e szavak: „Én vagyok az Úr, a te I-tened...” (2 Móz. 20,2) ezt jelentik: Az Én az a hű erő, mely a jámborokat igazságosan megjutalmazza s a gonoszokat igazságosan megbünteti az eljövendő világban, az Én jegyében. S abban a mondatban ígéret áll: a jóknak jutalom, a gonoszoknak büntetés ígérete. „Hogy *elpusztuljon* minden test” – e szavak a világ megrontójára utalnak, s ennek megfelelően ugyanez a szó áll ebben a mondatban: „S nem engedi, hogy a *pusztító* bémenjen a ti házatokba, öldöklésre” (2 Móz. 12,23). S e szavak: „hogy elpusztuljon minden test” azt az oldalt jelentik, amelyről azt mondja az Írás: „Minden testnek vége elközelgett Énelöttem” (1 Móz. 6,13) – amikor lejárt az a hosszú haladék, melyet a Szent, áldott legyen, kiszabott, nevezetesen amikor Noé elérte életének hatszázadik évét. Így tanultam ezt Jichák rabbi nevében.

Azután így folytatta: „Ezt mondtam: Nem látom az Urat, az Urat, az élőknek földökben, nem látom többé az embert e világnak lakói között” (Jes. 38,11). „Ezt mondtam: Nem látom az Urat” – mily tompák hát az emberfiak, hogy nem tudják a Tan szavait, és nem figyelnek rájuk, hanem csak a világ dolgait nézik, és nem gondolnak a bölcsesség szellemével. Ugyanis, mikor elhagyja az ember ezt a világot, és számadást ad urának színe előtt minden dolgról, amit ebben a világban cselekedett, mikor még a test és a szellem egy volt benne, s amikor azután látja azt, amit látni képes, mielőtt belépne abba a világba, akkor találkozik az első emberrel, aki ott ül az Éden kapujában, hogy lássa azokat mind, akik teljesítették uruk parancsát, és örven-

dezzen. Őt pedig rengeteg jámbor veszi körül, akik távol tartották magukat a Gye-henna útjától, és az Édenbe vezető úton jártak – ezeket így nevezik: a *Hadel* lakói, nem pedig így: a *Heled* (a „világ”) lakói, mert nem olyanok, mint az egerek, hogy sok-sok eleséget hordanának össze és takarítanak be, de nem tudják, kire hagyják majd e javakat, hanem ez a nevük: „A felhagyás (*Hadel*) vidékének lakói”. E szavak értelme szerint: „Szűnjetek meg az emberben való bizodalomtól, kinek lelke az ő orrában vagy” (Jes. 2,23), ugyanis elkerülték a Gye-henna útjait, és megerősítették magukat, hogy belépjenek az Éden kertbe.

Más értelmezés szerint a *Hadel* lakói a megértők, akik megszabadultak korábbi bűneiktől. Mivel pedig az Első Ember volt, aki elsőként tért meg urának színe előtt, rá vannak bízva azok, akik felhagytak bűneikkel. Ezeket „a felhagyás fiainak” nevezik, e mondat értelme szerint: „Hogy megtudjam, hogy csak ideig való vagyok” (Zsolt. 39,5). Így hát az Első Ember az Éden kapujában ül, és együtt örvendezik a jámborokkal, akik az Édenhez vezető úton haladnak. S mikor ezt olvassuk: „Nem látom az Urat” – Ki láthatja hát az Urat? – ennek az értelmét a mondat vége adja meg: „az élőknek földökben, nem látom többé az embert e világnak [*Heled*] lakói között.”

AZ EMBER, A TEREMTÉS KÖZÉPPONTJA

I Móz. 2,5; 3,17

II 97a-b

Hijja rabbi e szavakkal kezdte beszédét: „Szép virágok láttatnak a földön, az éneklésnek ideje eljött és a gerlicének szava hallatik a mi földünkön” (Én. én. 2,12). E szavak a világ teremtéséről beszélnek. Ugyanis akkor helyezte a Szent, áldott legyen, a földre a növekvők seregét. A növekvő a földben volt, de nem hajtott látható hajtásokat – míg azután megteremtett az ember. Csak amikor az ember megteremtett, csak akkor lett láthatóvá minden a világban. Ekkor a föld megmutatta a hajtásait, és ezzel a reábizott lény-sereget is. Az Ég nem adott hatalmat a Földnek, míg meg nem jelent az ember. „És a mező minden hajtása még nem volt a földön, és a mező minden füve még nem hajtott ki – mert az Úr, Elokim még nem hozott esőt a földre, és még nem volt ember, hogy megművelje a mezőt.” Rejtve voltak még mindama lények, és még az ég sem mutatta meg hatását, amíg meg nem jelent az ember. Akkor pedig „megjelentek a rügyek a földön” – a rejtett lények nyilvánvalóvá lettek. „Az éneklésnek ideje eljött” – ugyanis ekkor határozott meg a Szentet, áldott legyen, dicsőítő énekek rendje, s ez nem történhetett meg, csak az ember megteremtése után. „S a gerlicének szava hallatik”. Ez a Szent, áldott legyen, szava, mely csak ak-

kor jelent meg a világban, amikor az ember megteremtett. S amikor látható lényé lett, akkor lett minden láthatóvá.

Amikor pedig az ember bűnbe esett, minden [erő] megint visszahúzódott a világból, és a föld elsötétedett. Ezért mondja az Írás: „Legyen átkozott a föld teéretted”. „Nagy fáradságos munkával egyed annak gyümölcsét életednek minden napjaiban. És töviset és bogáncskórót teremjen tenéked...”

Azután jött Noé, föltalálta a kapát és az ekét. Majd pedig, mikor „ivott a szőlő bórából, megrészegedek, és az ő sátorának közepette megmezteleníté magát” (1 Móz. 9,21), s mikor azután a többi ember is bűnbe esett a Szent, áldott legyen, színe előtt, akkor a lény-seregek ismét kivonták magukat a világból – míg el nem jött Ábrahám. Ábrahám eljövetelekor „megjelentek a rügyek a vidéken”. Akkor újra visszaálltak a föld minden erői, és megmutatták magukat. „Az éneklésnek ideje”, másként „a szőlővessző metszésének ideje” a szövetség jelének szertartására utal [a körülmetélkedésre]. S ismét megmutatkozott a Szent, áldott legyen, szava abban a pillanatban, melyről így szól az Írás: „Megjelenék pedig önéki az Úr” (1 Móz. 18,1). Azaz a hang fölfedezett és összekapcsolódott a beszéddel, amikor az Úr Ábráhámmal szólott, minden magasabb fok bölcsessége ezen alanti szintre szállt alá, erre a fokra az elbeszélésben az utal, hogy az Úr a sátora bejáratánál beszélt vele „mikor forró volt a nap”. Ez pedig azt az órát jelenti, amikor az alanti fok a legjobban megközelíti a magasabbat.

A SEKHINA RÉSZT VESZ A VILÁG MŰVÉBEN

– AZ EMBER MEGTEREMTÉSE FÉNYBEN ÉS SÖTÉTSÉGBEN

1 Móz. 1,26

I 22a

„...És szólott Elokim: »Teremtsünk embert!«” Mikor pedig Sim'on rabbi e szavakat idézte: „Titok az Úr azoknak, akik őt félik” (Zsolt. 25,14), maga a Vének Véne emelkedett szólásra: „Sim'on! Ki az, akiről azt mondja az Írás: »Szólott Elokim: Teremtsünk embert!«?” S ezzel a Vének Véne ellebegett, s már nem volt látható. S mivel őt Sim'onnak és nem Sim'on rabbinak nevezte, így szólott a társaihoz:

„Bizony ez maga a Szent, áldott legyen, az, akiről így szól az Írás: »A Napok Öregje ül a trónuson« (Dán. 7,9), s így ez most a megfelelő óra a titok fölfedésére. Mert bizony titok ez, melyet máskor nem szabad volt fölfedni, s most világos fölhatalmazás érkezett e titok fölfedésére.”

S azután egy királyról beszélt, akinek számos épületet kellett fölépíttetnie, s volt e művekhez egy építőmestere. Ez az építőmester pedig semmit nem végzett a király akarata nélkül, ahogyan az Írás mondja: „S én építőmester voltam önála” (Péld. 8,30). A király – a fönti bölcsesség, a középső oszlop pedig az alanti király. Elokim – egyszer a fönti építőmester, a fönti anya, másszor az alanti építőmester, az alanti *sekhina*.

Ahogy az asszony semmit nem tehet a férje akarata nélkül, ugyanígy van ez minden építésnél, amely az emanáció útján történik. Az atya az anyához fordult, s így szólt: Így és így legyen, s rögtön úgy lett. Ahogy például az Írás mondja: „És szólt Elokim: »Legyen világosság, és lett világosság.«” Ennek értelme pedig: Szó intéztetett Elokimhoz: „Legyen világosság!” Hasonlóképpen az építető szól, s az építőmester megteszi rögtön, amit hallott. Ugyanígy van minden dolog megalkotásakor az emanáció szintjén, hasonlóan, mint az égbolt és a Világítók megalkotásakor.

Amikor pedig létrejött a Szakadás világa: a külön-külön dolgok világa, akkor az építőmester így szólt urához: „Teremtsünk embert a magunk képére és hasonlóságára.” S szólt az építető: „Bár jó dolog megteremteni őt, de majd bünt fog cselekedni a Te színed előtt balgasága által. Ahogy az Írás mondja: »A bölcs fiú örvendeztetni az ő atyját, a bolond fiú pedig szomorúságára vagy az ő anyjának« (Péld. 101.)” Ez pedig [az anya] így szólt: „Mivel tehát az ember bűne által éppen az anyához és nem az atyához kapcsolódik, ezért az *én* képemre fogom őt megteremteni.” S ezért mondja az Írás: „Teremte azért Elokim embert az ő képére” Ugyanis az atya nem akart részt venni a teremtésben. S ahogyan azután az ember bűnbe esett, erről így szól az Írás: „A ti anyátok a ti gonoszságotokért vettetett meg” (Jes. 50,1). Ekkor szólt a király az anyához: Nem megmondottam-é néked, hogy bünt fog elkövetni? S ebben az órában eltaszította Ő az embert és az anyát vele együtt. Ez hát ez a szavak értelme: „A bölcs fiú örvendeztetni az ő atyját, a bolond fiú pedig szomorúsá-

gára vagy az ő anyjának.” A bölcs fiú – az ember az emanáció állapotában, a boldog fiú – az ember a teremtés állapotában.

Mikor meghallgatták mindezt, felállottak a társak, és így szólottak: Rabbi!; rabbi! Így hát az atya és az anya különválik egymástól, úgy, hogy az emanáció az atyához tartozik a teremtés pedig az anyához? Sim'on rabbi egyszerre így válaszolt: Barátaim! Barátaim! Nem így van ez. Ugyanis az emanáció embere egyszerre férfi és nő, az atya oldaláról és az anya oldaláról való, s ez az értelme az Írásnak: „És szólott I-ten: »Legyen világosság! És lett világosság.«” „Legyen világosság” – az atya oldalának megfelelően, „és lett világosság” – az anya oldalának megfelelően. És így ezen fok embere kétarcú, de még nem kép és hasonlatosság. Csak az égi anyát illeti meg egy megnevezés, mely Elokim sajátja: „Világosság és Sötétség”. Ugyanis e sötétség okából mondotta az atya, hogy a teremtés embere bünt fog cselekedni. Mert ott van egyfelől a világosság: a Legmagasabb ruhája – az a fény, melyet a Szent, áldott legyen, az első napon teremtett, és megőrzött a jámborok számára; másfelől pedig ott van a sötétség, mely az első napon teremtett a gonoszok számára – erről mondja az Írás: „az istentelenek a sötétségben megnémulnak” (1 Sám. 2,9). S e sötétség miatt, amely arra hivatott, hogy a fényt a bűnnek kiszolgáltassa, emiatt nem akart részt venni az atya az ember teremtésében.

Ezért mondja az Írás: „Teremtsünk embert” képünkre – ez a fényt jelenti, hasonlatosságunkra – ez a sötétséget, mely a fény ruhája, ahogyan a test a lélek ruhája, amiről így szól az Írás: „Bőrrel és hússal körülvettél engemet” (Jób 10,11).

E szavak hallatán öröm szállott mindegyikükre, és így szólottak: „Boldogság nékünk, hogy méltónak találtattunk olyan szavakat hallani; melyeket e napig nem hallott ember.”

AZ ELSŐ EMBERRŐL

II 54b-SSa

„Az én erősségem és az én énekem az Úr” (Zsolt. 118,14). Hijja rabbi az Írás következő szavaival kezdte beszédét: „Elöl és hátul formáltál engem, és a kezedet reám helyezted” (Zsolt. 139,5). Ó, hát dicsérjék az emberek a Szentet, áldott legyen! Mert mikor megteremtette a világot, szemügyre vette az embert, hogy az Úr legyen mindenben, mert magában hordozza minden fönti és alanti dolog hasonlatosságát. S őt útjára indította az embert nagyszerű alakban; látták őt a teremtmények, elébe járultak, meghajoltak előtte félelemben és remegve. Ahogyan az Írás mondja: „Töletek való félelem és rettegés legyen minden földi vadakon és minden égi madarakon” (1 Móz. 9,2). Bevezette az Éden-kertbe, melyet ültetett, hogy az ember őrizze azt, hogy sok-sok örömben legyen része, és Őneki játékos öröme teljék benne. És Ő baldachint teremtett az ember számára, drágakövekkel ékeset. S az égi angyalok örvendeztek az ő színe előtt. Akkor pedig parancsot adott a Szent, áldott legyen, az embernek egy fa dolgában, s az ember nem követte az Úr parancsát.

A Hénokh-könyvben pedig azt olvassuk, hogy Hénokhot a Szent, áldott legyen, elragadta, és megmutatta neki a fenti és az alanti király kincseit. És megmutatta neki az Élet Fáját meg azt a fát, melynek tilalmát kapta Ádám az Úrtól, s megmutatta neki

Ádám helyét az Éden-kertben, s látta, hogy az ember, ha hű maradt volna ahhoz az intellemez, örökké élt volna és örökké azon a helyen maradt volna. Így azonban, mivel nem teljesítette urának parancsát, alámerült a nemlétebe és a büntetésbe.

Jichák rabbi így szólott: „Az ember kétarcúnak teremtett.” Erre utal az a hely, ahol arról olvasunk, hogy I-ten vette az ember egyik bordáját, szétfűrészelte, s két lény keletkezett, az egyik keletről, a másik nyugatról – ez ebben a mondatban foglaltatik: »Hátul és elöl formáltál engem« (Zsolt. 139,5). Hátul – ez az alászállás oldala, elöl – ez a felemelkedésé. Hijja rabbi pedig ezt mondta: „Mit tett a Szent, áldott legyen? Kiformálta a női princípiumot, teljessé tette szépségét mindenek felett, és az ember elé vezette.” Ahogyan az Írás mondja: »És azt a csontot, melyet az Úr I-ten kivett vala Ádamból, építé asszonnyá« (1 Móz. 2,22). S mikor ez előtt ezt olvassuk: »Vette az egyik bordáját«, ez ugyanabban az értelemben értendő, mint ezek a szavak: »Egy az én galambom, az én tisztám, az anyjának egyetlené« (Én. én. 6,6). A »borda« pedig egyszerűen »oldal«-t jelent, mint ezen a helyen: »A Szövetség Sátorának oldalában« (2 Móz. 26,20).”

Jehuda rabbi pedig ezt kérdezte: „A Szent, áldott legyen, magasabb lelket adott az embernek, s bölcsességet és eszet helyezett belé – hogy mindent tudjon. A világ melyik részéből vette ezt a lelket?” Jichák rabbi így válaszolt: „Abból a régiójából a világnak, melyből mind a szent lelkek származnak.” Jehuda rabbi pedig hozzátette, hogy ugyanezt jelenti a következő mondat is: „Hozzon a föld... élő lelkeket” (1 Móz.

1,24). „A föld” – az a hely, ahol a Szentély állott. „Élő lelkek” – az Első Ember lelkét jelenti.

Hijja rabbi pedig így szólott: „Az ember mélyebb bölcsesség tudója volt; több tudása volt, mint az égi küldötteknek, minden dolgokat látott, s tudata által erősebb kötelék fűzte égi urához, mint a világ összes többi lényét. Amikor pedig bűnbe esett, akkor elzárultak előtte a bölcsesség forrásai, erre mondja az Írás: »Kiküldé őt az Úr az Édennek kertjéből, hogy művelje a földet« (1. Móz. 3,23).”

Abba rabbi így szólott: Az Első Ember férfi- és női részből állott, ahogyan az Írás mondja: „És szólott I-ten: »Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra.« Eszerint a férfi- és a női princípium együtt teremtett, s csak később váltak el egymástól.”

A FÖLD ÉS AZ EMBER MEGTEREMTÉSE

– A LÉLEK HÁROMRÉTŰ TERMÉSZETE

I 205b-206a

Jichák rabbi és Jehuda rabbi együtt ültek egy éjszaka, és a Tórát tanulmányozták. Jichák rabbi így szólott Jehuda rabbihoz: „Azt a tanítást kaptuk, hogy mikor a Szent, áldott legyen, megteremtette a világot, az *alantit* a *fenti* világ hasonlatosságára alkotta, amazzal emezzel teljes megfelelésben, és így szép lett minden, fönt éppúgy, mint alant.” Így szólott Jehuda rabbi: „Valóban így van ez, de Ő az embert mindennél magaszosabbnak teremtette. Ahogyan az Írás mondja: »Megalkottam a Földet és megteremtettem az embert a Földön« (Jes. 45,12).³ A Földet csak azért alkottam, hogy rajta megteremtsem az embert, mert ő a világ állandósága, hogy minden tökéletességre emelkedjék.” Ezután így folytatta: „Ezt mondja a hatalmas Úr I-ten, a mennyeknek teremtője és ki azokat kiterjeszti, ki a földet és abból való állatokat elterjeszti, ki ad

³ A világ teremtésének négy fokozata szerint: *acilut*, *berijja jecira aszijja*; a Földhöz a legalsó fizikai fokozat tartozik, az emberhez a második legmagasabb szellemi fokozat.

lelket a földön lakozó népnek és lehetet azoknak, akik a földön járnak” (Jes. 42,5). Ezt a mondatot már megmagyaráztuk, de amikor ezt olvassuk: „Az Úr I-ten, aki megteremti az eget és kifeszíti azt”, akkor ez a Szentet, áldott legyen, jelenti odafent. Mert ő teremti az eget és igazgatja minden időben. „Megformálja a földet és azokat, akik belőle származnak”: ez a Szentföldet jelenti, az élet gyűlhelyét. „Szellemi lelket ad a népnek a Földön” – maga a Föld adja a szellemi lelket. Szólt Jichák rabbi: „Minden fönt van, mert onnan indul az élet lelke a Földre. A Föld összegyűjti a lelket, és ad belőle mindeneknek. Ugyanis az a folyó, mely fönről alászáll, lelkeket hoz erre a földre, és a Föld összegyűjti ezeket, és továbbadja mindeneknek.”

És lásd: „Amikor a Szent, áldott legyen, megteremtette az embert, összegyűjtötte, Ő az ember anyagát a világ négy feléről, az embert magát az alanti Szentély helyére állította, és az élet lelkét hívta hozzá a fenti Szentélyből. A lélek pedig három fokozatból áll, ezért három arca van, a fenti titoknak megfelelően: *nefes*, *ruah*, *nesama*.

Nefes: az alanti fokozat. *Ruah*: az állandóság, mely a lelken uralkodik, mindenben szilárdan megáll igaz módon. *Nesama*: a magasabb állandóság, mely mindenben uralkodik ez a szent, fenti fokozat. E három fokozat egyesül az emberben, azokban, akik méltónak találtnak uruk szolgálatára. Kezdetben ugyanis csak a *nefes* van az emberben, és ez a szent *irányító*, hogy általa helyes úton járjon az ember. Mikor az ember ezen a fokon tisztuláshoz érkezik, felemelkedve a *ruah* által megnemesedhet, mert ez a szent fok, amely a *nefes* fölött helyezkedik el, s az ember, aki méltónak

találtatik, megnemesedhet. Ha pedig *nefes*ben és *ruah*ban felemelkedett, az ura szolgálatában helyes úton jár, akkor a *nesama* útján jár, akkor *nesama* uralkodik rajta, a fenti, a szent, a mindenben uralkodó fokozat, hogy a fenti, szent fokozat által kiteljesedjék – így mindenben tökéletessé lesz, tökéletes minden irányban, hogy méltóvá legyen az eljövendő világra, Istentől szeretett személyként. Erről mondja az Írás: »hogy bírják az Engem szeretők azt, ami van« (Péld. 8,21) – kik azok »az Engem szeretők«? Azok, akikben szent léleklehelet (*nesama*) lakozik „

Szólott Jehuda rabbi: „Így szól erről az Írás: »Mindenek, valamelyeknek orrukban élő léleknek lehelete vala, mindenek, valamelyek szárazon laktanak vala, meghalának« (1 Móz. 7,22). Mind eltűntek, úgyhogy senki sem maradt abban az időben, aki megvédhette volna a földet.”

A TESTALAK SZÜLETÉS ELŐTT

– A TISZTA ÁLDÁS FOKOZATA

I 233b-234a

Hiszkijja rabbi az Írás szavával kezdte beszédét: „Az én testemet, mikor még forma nélkül volna, látták a Te szemeid, és a Te könyvedbe mindezek béirattak; a napok is melyeken azok formáltatnak vala, mikor még azokban egy sem volna” (Zsolt. 139,16). Ezt a mondatot sok helyen értelmezték. Gondold meg: a világ teremtése óta minden lélek, mielőtt elszállana a földre, a Szent, áldott legyen, elé járul a testnek abban a formájában, amely majd a földön a sajátja lesz, s ez a forma azután övé marad a fenti világban. S a Szent, áldott legyen, szól hozzájuk, mielőtt alászállanának a világba, hogy teljesítsék és ne szegjék meg a Tóra parancsolatait. Íme arról; hogy a Szent, áldott legyen, elé állanak, így szól az Írás: „Az Úr, Izráel I-tene életére, az ő életére, aki előtt állottam” (1 Kir. 17,1). Valóban: „állottam”. S ugyanezért mondja az Írás azt is: „Az én testemet, mikor még forma nélkül volna, látták a Te szemeid. S a Te könyvedbe mindezek béirattak.” Ugyanis az első formájukban iratnak be mind a lelkek egy könyvbe. „A napok is, melyeken azok formáltattak volna” –

valóban: „formáltattak”. „Mikor azonban még egy sem vala” – egy sem, aki az Úr előtt igazságban megállt volna.

S gondolkodjál róla: Az ember napjai, ha ő méltóvá lesz erre tettei által a világban, megáldatnak ott fönnt, ama helyről, „mely napjainak mértékét szabja”. S az Írás következő helyét idézte: „Jelentsd meg, Uram, nékem az én végemet; az én napjaimnak mértéke mennyi legyen, hogy megtanuljam, hogy csak ideig való vagyok” (Zsolt. 39,5). Ezt a mondatot már megmagyaráztuk. Vedd pedig észre azt, ami következik: „az én végemet” – ez a jobb oldal vége, annak az oldalnak a vége, melyhez Dávidot kötelék fűzi. S mit jelent „a napjaim mértéke”? Azt, aki mérlegelőként az ő napjai fölébe van helyezve. Szóltott Jehuda rabbi: „Úgy hallottam Sim'on rabbitól, hogy ez a mondat azt a hetven évet jelenti, amely elvétetett az első embertől⁴, mert ha nem így lett volna, Dávid nem élhetett volna. Ez a titka annak, hogy a *vilonnak* nevezett világ⁵ nem szolgál, és hogy a Hold nem magától világít, hanem a hetven év világít, mely körülveszi. Ezért akarta Dávid megtudni a titkát annak, hogy a Holdnak miért nincsen saját élete. »És a napjaim mértéke, mely...« – ez ama rejtett felső lépcsőfok,

⁴ A Haggada-beli történet szerint Ádám élete 930 év volt. A neki szánt ezer évből hetven Dávidé lett, aki pontosan hetven évet is élt. (L. pl. Pirke rabbi Eliezer 19.)

⁵ A négy égi szféra egyike. (L. Hagiga *Talmud-traktátus*. Fol. 12 B: „A *vilon* nem szolgál, reggel be-megy, este kijön, és mindennap megújítja a teremtés művét.”)

mely mind ama napok fölött áll, melyek az életet alkotják: az a hely, amely mindenkinek fényt ad. »Hogy tudjam, hogy nélkülöző vagyok« – hogy miért nem önmagamtól való az életem, s miért tagadtatik meg tőlem ez az élet, szemben mindama fönti fényekkel, melyeknek mind saját életük van. Épp ez volt az, amit Dávid tudni vágyott, de aminek tudása megtagadtatott tőle. És gondold meg: minden fönti áldás éppen e foknak adatott, áldásként mindeneknek. S habár e foknak nincsen saját fénye, mégis minden áldás és minden öröm és minden jó dolog általa marad fönn és belőle indul útjára, ezért nevezik »az áldás kelyhének«, s egyszerűen »áldásnak« is, ahogyan az Írás mondja: »Az Úr áldása gazdagít meg« (Péld. 10,22), egy másik helyen pedig: »Az Úr áldásával teljes, napnyugtát és délt örökségül bírsz« (5 Móz. 33,23). Így ama foknak mindenben valami mértéke van, mindennel töltekeznek és áldott mindamaz égi áldásokkal – ezek átadatnak neki, hogy áldjon velük.» Mert így szólott Jichák rabbi: Jákob megáldotta József fiait ama helyről, ahonnan minden áldás a kezébe adatott, ezért mondja az Írás: „Immár légy áldás!” (1 Móz. 2,2). Ez pedig ezt jelenti: mostantól az áldások a te kezébe adatnak. És gondold meg: ezen a módon áldhatjuk a szent nevet is. Ugyanez igaz a napok dicsérő énekére is. És szólott Hijja rabbi: „A dicsérő énekekben három fokozatot kell megkülönböztetni: a jámborokat, az igazakat és az izráelitákat. A jámborok jobbról, az igazak balról, az izráeliták minden oldalról. Mert Izráelt mind körülveszik, és ott a Szent, áldott legyen, dicsérete minden fölő

magasodik. És így van azután, hogy mindenütt, ahol Izráel a Szentet, áldott legyen, alantól dicséri, az Ő dicsérete mindenk fölé magasodik.”

A NŐI ŐSPRINCÍPIUMRÓL ÉS A NEMEK EREDENDŐ ÖSSZEFÜGGÉSÉRŐL

– A SZEFIGIRA FÁRÓL

3 Móz. 19,2

III 296a

...A női erő elválaszthatatlan a férfi-erő régiójától. Ezért nevezik így: „Én gerlém, én tökéletesem” (Én. én. 5,2). Ne azt olvasd: „én tökéletesem”, hanem ezt: „én iker-testvérem”. A haja sok színben játszik, ezért mondja az Írás: „A hajad fonadékja olyan, mint a szederjes bársony” (Én. én. 7,5). A női erő pedig öt más erővel fonódik össze. A női princípium a saját régióját tölti ki, mielőtt a férfi-erő régiójához kapcsolódnék. Amikor a saját régiójából kilépett, akkor találkoztak össze a férfi-princípiummal, szemtől szembe.

S ha így egyesülnek, valóságosan egy testté lesznek. Ebből következik, hogy a férfi-princípium önmagában csak fél test... s ugyanígy a női; ha összekapcsolódnak, akkor lesznek csak egyetlenegyé. S ha egyé lesznek, örvendeznek mind a világok, mert a tökéletes test által mindenre áldás száll. Ez a titok foglaltatik ebben a mondatban: „Ezért megáldá az Úr a sabbat-napot, és megszentelé azt” (2 Móz. 20,11) –

ugyanis e nap csak a tökéletes test által az, ami. A Matróna egyesült a Királlyal, egy testté lettek, és az ebből támadó áldások uralják ezt a napot; így azt a testet, amely nem tartalmazza a férfi- és női princípiumot, fél testnek nevezik. És nem szállhat áldás hibás, hiányos dologra, hanem csak tökéletes helyet illet az áldás, nem „fél” helyet, mert fél dolgok nem maradnak meg az öröklétben, és nem szállhat rájuk áldás sohasem. A női princípium szépsége teljességgel a férfitől származik. Így tanulták a *társak*, és ezt tudták meg róla.

Ama női princípium átfogja mind az *alanti* dolgokat. Belőle szívnak táplálékot és benne jutnak áldáshoz, s e princípiumot nevezik „minden dolgok anyjájá”-nak. Ahogyan minden testet anya táplál, ugyanígy e princípium az anyja *minden alanti* lénynek.

Ebben az értelemben mondja az Írás: „Mondd ezt a bölcsességnek: én néném vagy te” (Péld. 7,4). Kétféle bölcsesség létezik, s emezt a másikkal szemben „kis bölcsességnek” nevezik. Róla mondatik: „Kicsiny hűgunk van nekünk, nincsen még emlője” (Én. én. 8,8). [Kicsiny], mivel száműzetésbe ment. „Kicsiny hűgunk” – kicsinynek tűnik, de nagy és hatalmas, mert ő a tökéletesség, melyet a király hordoz. Ahogyan az írás mondja: „olyan leszek, mint a kőfal, az én emlőim, mint a tornyok” (Én. én. 8,10) – mert telt emlői arra valók, hogy mindenkinek élelmet adjanak. De hatalmasabb folyók indulnak a *főnti* anyától.

Ezután a férfi-princípium kibontakozik jobbfelé és balfelé, birtokába veszi az örökrészét, ahol pedig összekapcsolódik minden szín [ezt a régiót] magasztosságnak nevezik. Itt az egész test üdvösségre jut, s fa emelkedik ott, erős és hatalmas, természetes és szép, „s annak árnyékában menedéket találnak a mező állatai, az ágai közt lakoznak az ég madarai, és mind eledelt találnak benne” (Dán. 4,9). Karjai: jobb karja és bal karja. A jobbán élet van és szeretet, a balban halál és szigor. A belseje a megismerésben rendeződik el. A megismerés pedig betölti a termeket és csarnokokat – ahogyan az Írás szól: „És megismeréssel telnek meg a termek” (Péld. 24,4).

A HÁZASSÁG SZENTSÉGEI

1 Móz, 13,2

I 49b-50a

Egy napon Sim'on rabbi Tibériás felé haladt, s vele tartott Jósze rabbi, Jehuda rabbi és Hijja rabbi. Egyszer csak megpillantották Pinhász rabbit, éppen szembejött velük: Mikor pedig összetalálkoztak, letelepedtek a hegy egyik fája alá, hogy megpihenjenek. És így szólott Pinhász rabbi: „Íme itt pihenünk, és most szívesen hallanánk azokról a magasztos dolgokról, melyekről nap mint nap szólni szoktál nekünk.” Sim'on rabbi a Szentírás szavával kezdte beszédét: S vándorlásai útján, „amely úton előrement vala, azon az úton feljöve a dél felől való tartományból mind Béthelig, a helyig, hol először néki sátora vala Béthel és Hai között” (1 Móz. 13,3). Miért „vándorlásai útját” mond az Írás, miért nem „vándorlása útjá”-t? Azért, mert két ilyen út van, az egyik Ábrahámé, a másik a *sekhináé*. Ugyanis minden embernek arra kell törekednie, hogy a férfi- és a női princípium mindig együtt legyen, hogy ezáltal a hűség kapcsolata megerősödjék, és a *sekhina* örökké vele maradjon. Ha pedig azt mondod: aki olyan úton jár, amelyen a férfi- és női princípium nem talál egymásra, attól elválik a *sekhina* – éppen ezért, aki útra indul, imával forduljon a Szenthez, áldott legyen, hogy Ő maga adja mellé a *sekhinát*. Ha pedig helyesen mondotta el az imáját, akkor induljon el az útján, mert a *sekhina* vele van úgy induljon el, hogy a

férfiúi és a női princípium összekapcsolódják egymással a házban is, a mezőn is. Erről mondja az Írás: „Az igazság (*cedek*, a *caddik* a. m. »igazságos« szóval összefüggő alak) jár öelőtte, s annak előmenetele léssen” (Zsolt. 85,14). S ha úton van, vigyázzon az ember cselekedeteire, hogy a fenti kötelék le ne váljon tőle, s nehogy tökéletlen maradjon, olyan állapotban, melyben a férfi- és a női princípium nem kapcsolódik össze. Még inkább így kell hogy legyen ez otthon, ahol a felesége vele van.

Ha úton jár, a *fenti* kötelék óvja, és nem hagyja el őt, míg vissza nem tér a házába. Akkor pedig örvendjen a feleségének, mert ő az, aki a *fenti* köteléket is adta neki. Így hát két okból is örvendjen neki. Először: mert a házastársi kapcsolat a kötelességteljesítés öröme, s mint ilyen a *sekhina* öröme; másodszer pedig: mivel ezáltal békét áraszt az *alanti* régiókban. Erről mondja az Írás: „és meglátod, hogy békesség léssen a te hajlékodban, és a te házad népét békességben látod, ha nem vétkezel” (Jób 5,24). Ugyanis, ha nem gondol a feleségével, bűnt követ el, mert ezzel csorbítja a *fenti* kötelék becsületét, azét, melyet a felesége teremtett meg számára. Ha pedig az asszony viselős lesz, akkor a *fenti* kötelékből egy szent lélek indul útra. Így a szövetséget „a Szent, áldott legyen, szövetségének” nevezik. Ezért kell, hogy áhítat legyen a szerelmi gyönyörben, ahogyan a sabbat gyönyörében is, amely a bölcsek házassági köteléke. Ezért mondja továbbá az Írás: „békesség léssen a te hajlékodban” – vagyis hogy a *sekhina* hozzád jöjjön, és a te házadban vegyen szállást. „A te házad népét békességben látod, ha nem vétkezel.” Vagyis szerezd meg a kötelességteljesítés örömét a

sekhina jelenlétében: Így amikor a Tórát tanulók egy hétre elválnak a feleségüktől, hogy a Tórával foglalkozzanak, akkor a *fenti* kötelékbe lépnek, és az nem hagyja el őket, hogy a férfi- és a női princípium egymásra találjon. Amikor azután eljön a szombat, akkor örvendenek a feleségüknek, a *fenti* kötelék magasztossága végett, és hogy az Úr akaratának szenteljék a szívüket.

Ha pedig úgy vélnéd, hogy értékesebb dolog az embernek ha vándorútra indul, mintha otthon időzik, mert úgy a magassággal való kötelék társul hozzá, akkor ennek ellenérveként gondold arra: amikor a férfi a házában időzik, házának gyökere a felesége, ugyanis az asszony kedvéért nem távozik a *sekhina* a háztól. Ahogyan tanultuk: „Bévívé pedig Rebekát Izsák Sárának, az ő anyjának sátorába.” (1 Móz. 24,67). Akkor fény gyulladt gyújtatlanul. Ugyanis a *sekhina* érkezett a házba. S ennek titkos értelme a következő: ahogyan a *fenti* anya nem jut el az urához, míg a ház el nem rendeztetik, olyannyira, hogy a férfi- és a női princípium egyesülhet, és a *fönti* anya áldást hullathat azokra, akiket az megillet ugyanígy az *alanti* anya sem jut az urához, míg a ház el nem rendeztetik olyannyira, hogy a férfi- és női princípium egyesülhet, és a *lenti* anya áldást hullathat azokra, akiket az megillet. Így hát a férfi-princípium felmagasztosul a házban kétféle női princípium által, a *fenti* világ képe szerint.

UTÓSZÓ

A kabbalisztikus irodalom egyik legfontosabb művének a címe a héber záhar = „ragyogni”, „fényleni” igéből származik. A modern nyelveken megjelent fordítások – szinte kivétel nélkül – a „ragyogás” formát választják. (Fordítható lenne „felfénylés”-ként is, tekintettel arra, hogy a könyv a „megvilágosodott”, „beavatott” tudás hordozójának számít.) A középkori kabbalisztikus irodalomban viszont a *midrás* vagy *mekhilta* műfaji megjelölés mellett elsősorban a szerzőség kérdése kerül az előtérbe. Így találkozhatunk például a *Mekhilta de-Rabbi Sim'on ben Jochai* címalakkal; ez azonban rögtön a Zóhár eredetének kérdését veti fel. Rabbi Sim'on az ókorban élt, a neve többször is felbukkan a szövegben – ez lenne a hagyományozott tan „ősi” voltának bizonyítéka. De nemcsak zsidó, hanem általános szokás a középkorban a tanok, törvények *refortificatioja* („megerősítése”), az *alapító* (vagy alapítók) nevével. A tudományos kutatás azonban – készségesen elismerve, hogy a mű hosszú évszázadok hagyományanyagának gyűjteménye – a XIII. századi Rabbi Móse de León-t tekinti az általunk ismert szöveg kompilátorának. Mindamellet az előbbieket filológiai igényű bizonyítása korántsem könnyű feladat. A hagyomány szerint, amikor Móse de León – nagy szegénységben – meghalt, s egy gazdag avilai zsidó tudós másolatot kért a *Zóhárból*, Móse de León özvegye azt állította, hogy férje volt a szerző, aki szándéko-

san használta fel Sim'on ben Jochai nevének tekintélyét művének „archaizálását” illetően. A középkori felfogást azonban áthatotta a névvarázs, s a reneszánszra jellemző szövegkritikai vizsgálatok híján Sim'on ben Jochai szerzőségét jobbára elfogadottnak tekintették. Ezt a nézetet elsőként a XVI. században élt, padovai Rabbi Elizah del Medigo cáfolta, a *Bahinat ha-Dath* című munkájával. Őt követve, s alapvető eredményeit kiegészítve, a XVIII. századi, Velencében élt tudós, Leo de Modena tökéletesítette történeti, szövegkritikai eljárását. Érdekességgéppen megemlítendő, hogy a francia Jean Morin, *Exercitationes Biblicae* (Paris, 1669) című könyvében az említett két zsidó exegétáéhoz nagyon hasonló érveket alkalmaz.

Bármily furcsa is, a szerzőség kérdésének eldöntése nem perdöntő fontosságú, hiszen a kereszténység forrásvidékének legnagyobb jelentőségű vallástörténeti mozgalma, az úgynevezett gnószisz (= tudás) éppúgy jelen van ebben a hagyományanyagban, mint a kései ókor nem egy, görög „formában” rögzült, de egyáltalán nem görög eredetű filozófiai irányzata – például a neoplatonizmus – vagy az a speciálisan zsidó (szóbeli) tanítási forma, amelyet talmudi irodalomként ismerünk, sőt egyesek álláspontja szerint a *Zóhárban* a Védánta, a hindu filozófia hatásának a nyomai is kimutathatók.

A szöveg részben rendkívül gazdag, metaforákkal telített, művi módon megalkott arámi nyelven, részben pedig héberül íródott – ám a *Zóhár* arámi nyelve nem azonos a Jézus korában beszélt arámival. S bár létezik speciálisan zsidó gnózis, ilyen

a kabbalisztikus irodalom máig legnevesebb kutatójának, Gerschom Scholem által is elfogadott elnevezéssel a „merkaba” (= trónus; eredendően: harci szekér) gnózis (Ezékiel próféta látomása alapján), mégis, a *Zóhár* szemlélet módja csak túlságosan is általános jegyek alapján ítéelhető „gnosztikusnak”. Sokkal fontosabb ennél a *Szent-írás*hoz, valamint a talmudi irodalomban megmutatkozó exegetikai hagyományhoz való kötődése.

Mózes öt könyvéhez, a Tórához íródott szabálytalan kommentárok lehetetlenné teszik, hogy belőlük egy központi, illetve időben „legrégebbi” szövegmagot különítsünk el. Sőt a számos alfejezetre tagolódó Tóra-kommentárok, az úgynevezett *Széfer ha-Zóhár al ha-Tóra* (a „Zóhár könyve a Tórához”) mellett egyértelmű pótlások is kimutathatók, ilyenek a *Tikkuné ha-Zóhár* (a „Zóhár kiigazításai”), illetve a *Zóhár Hadas* (az „Új Zóhár”). Az első, tehát a szigorúan az öt mózesi könyvhöz készült magyarázatok néhány típusa a következő. *Szifra de Zeniunta*, amely öt fejezeten keresztül a teremtés legfőbb logikai kérdésével, a végtelennek és örökkévalónak a végsőbe, illetve az időbelibe való átmenetével foglalkozik; ehhez az okfejtéshez csatlakozik egyébként az *Idra Rabba* és az *Idra Zutta* című részek mondandója is. A *Raze de-Razin* a test és a lélek viszonyát taglalja, a *Széfer Hakkelót* a világ-szférákat írja le, a Rajja Mehemna – Mózes, Illés és Sim'on ben Jochai (1. a *színelváltozás* jelenségét a szinoptikus evangéliumokban!) beszélgetésén keresztül – a Tórabéli törvények allegorikus magyarázatát adja, a *Midras ha-Ne'lam*, amely „jelek” (remazim) segít-

ségével készült Szentírás-exegézis stb. A *Tikkuné ha-Zóhár* és a *Zóhár Hadas*, bármennyire is „pótlások”, formai értelemben egyáltalában nem különülnek el a fentiekben ismertetett szövegektől.

Hogyan alkotnak egészet a szövegrészek, s beszélhetünk-e egyáltalán a Zóhárról úgy, mint „egységes” műről? A szaktudomány válasza erre a kérdésre – mint az előbbiekből is kiderült – egyértelmű „igen”, s ez nem pusztán a különféle szövegtípusokat összeillesztő Móse de León érdeme (lehet), hanem szoros következménye annak a zsidó exegetika módszernek, amely évezredekken át, mindig a tanulásra épült (mélyen jellemző módon a *Talmud* nevében is ez a módszer rejlik – 1. a „lámad” ígét, a. m. „tanulni”, a „midrás” – 1. „dárás” – „keresni”, „kutatni” – kifejezés úgyszintén ezt tartalmazza), vagyis a szent iratok folytonos, szüntelen tanulmányozása nemcsak a hagyomány folyamatosságát jelképezi, hanem egy szabályokkal körülhatárolt életformát is. Bizonyos részletekről kimutatható, hogy az ókori Palesztinában íródtak-e, vagy esetleg jóval később, immáron Európában, de a lényeg az, hogy egy-egy szentírási mondat vagy kifejezés magyarázatához nemzedékek illesztették hozzá a maguk elképzelését, ezért a legtöbb fejezetben a kommentárok hosszú hagyományláncolatával van dolgunk. A Zóhár egységteremtő szerkezeti elve szerint az egész mű feltételez egy bizonyos „tankört”, szó szerint „társakat” (hevrájja), akik eredendően – úgy tűnik – tízen lehettek, bár a *Zóhár*-ban némelyikük nem több, mint árnyékfigura. Sim'on ben Jochai, fia Eleazar, Abba, Júda, Josze, Izsák, Hezekiah, Hijja, Jeisja és

Aha. Többségük ismert alak a talmudi irodalomban, ha nevük olykor elferdítve szerepel is; mindenesetre elég „közel” éltek egymáshoz az időben ahhoz, hogy kellő távolságról visszatekintve együvé tartozhassanak. Ők mint *dramatis personae* befolyásolják a magyarázatok menetét.

A *Babilóni* és a *Jeruzsálemi Talmud*, a midrások, a *Pirké de Rabbi Eliezer*, a *Targum Onkelos* stb. ókori források mellett a Zóhár összeállítója olyan középkori Biblia-kommentátorokat is felhasznált, mint Rashi, Ábrahám ibn Ezra, Dávid Kimhi, s valószínűleg ismerte Maimonides *Móré Nevukhimját* is (= „A tévelygők útmutatója”). A középkori kabbalisztikus irodalom legfontosabb műveiből megemlítendő a *Széfér Jecirah*, a *Széfér ha-Bahír* s különösen Wormsi Eleazár művei. Anélkül, hogy erre a szöveg összeállítója különösebben törekedett volna, a középkori milieu nyomai világosan megmutatkoznak: történeti utalások a keresztes háborúkra, az arabok szerepére Palesztinában, a hispániai jogszokásokra stb. A társadalmi érintkezési formák sem az ókori Palesztinára vagy Babilónra utalnak, sokkal inkább a XIII. századi Hispániára.

Jóllehet a *Zóhár* a héber és a már említett művi arámi keveréke, s a *Babilóni Talmud* és a *Targum Onkelos* arámi nyelve elegyedik egy mesterségesen kialakított középkori dialektussal, kimutathatók benne arab hatások, miként – igaz, csak néhány szó esetében – a spanyol és a portugál nyomai is. Például: sajátos prepozíciók hasz-

nálata; a portugál *enoga* > sinagoga = „esh nogah” forma; az *egoz ha-keset* katonai szakkifejezés, a spanyol *nuez de ballesta* (= egyfajta nyilazógép) tükörfordítása stb.

Lényegében véve a nyelvészeti vizsgálódások teszik lehetővé, hogy a *Zóhár* – vagyis Móse de León hagyatékának keletkezési idejét meghatározhassuk. Ehhez járul még az idézett középkori kabbalisztikus iratok keletkezési idejével való összevetés: miután a *Zóhárban* idézett legkorábbi spanyol kabbalista irat eredete 1280-1310 közé tehető, ez az időpont szolgálhat nagyjából kiindulópontként. Ugyancsak nyelvészeti alapon vizsgálták Móse de León arámi dialektusának korabeli párhuzamait – a tudomány a fenti szempontok alapján ítéli a *Zóhárt* kompilációnak, azaz nem egy ember művének, hanem csak összeállításának. Ebben a „kompilációban” viszont a zsidó Szentírás-magyarázat hagyományának gazdagsága mutatkozik meg, tovább bonyolítva – tarkaságával, sokszínűségével – a rejtélyes *szövegegység* kérdését. A *Zóhár* a Biblia-értelmezések négyféle változatát alkalmazza: (1) a „pesat” (szó szerinti magyarázat), (2) „remez” (kb. enigma), (3) „dras” (allegorikus magyarázat), (4) „szód” (misztikus interpretáció). (Újabb érdekesség, hogy e szavak akrosztikonja héberül a „pardesz” = Paradicsom alakot adja!) Addig is, amíg a mindennek mértékét megszabó messiási kor eljő – amikor is a Tóra „felsőbbrendű lelke” nyilatkozik majd ki –, a szavak, metaforák, jelek titokzatos vagy nagyon is kézzel fogható „köntöse” a lélek ellenében *eltűnik* – a *Zóhár* – látszólagos formátlanságával – újra és újra a szöveg gazdagságára irányítja a figyelmet.

A *Zóhár* nem egészében, hanem részleteiben terjedt a kabbalisták körében; például a *Midrás ha-ne'lam* („A rejtett midrás”) című rész, amelyet a XVI. században Velencében élt Salamon Abi Sahula idéz egyik művében, valamint a Guadalajurában, az 1281-1283 között íródott „Énekelq éneke” kommentárból vett részletek – ugyancsak Sahulánál. (1281-83 táján Móse de León is Guadalajurában élt.) De a *Zóhár* bizonyos töredékei – bizonyíthatóan – közkézen forogtak az 1280-as évektől fogva. 1290 körül Bahja ben Áser saját Tórákomentárjaiba szó szerint veszi át a *Zóhár* megfelelő szöveghelyeit (természetesen hivatkozás nélkül); a XVI. századtól pedig felgyorsulnak az események, egyre-másra jelenik meg a *Zóhár* kinyomtatott szövege – az egész mű 1970-ig 65-ször, de egyes részei, például a *Tikkuné ha-Zóhár*, nyolcvanszor! De nemcsak a szövegkiadások szaporodtak az idők folyamán, hanem a fordítások is; a XV. századtól kezdődően pedig a keresztény teológusok, illetve misztikusok érdeklődésének homlokterébe kerül a mű. A Mediciek firenzei udvarában központi szerepet játszó Giovanni Pico della Mirandola, vagy a későbbiek során Reuchlin, viterbói Aegidius – csupa jól ismert név – lényegében véve a *Zóhár* kedvéért tanultak meg arámiul.

A XVI. században Dávid ben Júda hé-Hászid jó néhány szövegrészletet fordít héberre – saját művében; a XVI. században élt Jeruzsálemi Izsák Luria (a kabbalisztikus irodalom egyik legjelesebb szerzője) pedig – állítólag – elkészítette a teljes mű fordítását is. De a héber mellett hamarosan megjelennek a latin nyelvű ver-

ziók is – a XVII. században több ilyen ismerünk. A magyar fordítás részben annak az Ernst Müllernak a német szövegére támaszkodik, aki a XX. századi misztika neves egyéniségének, Rudolf Steinernek a hatása alatt állott, ám ez filológiai teljesítményének értékét egyáltalában nem kisebbíti. (Der Sohar, das heilige Buch der Kabbala, 1932.)

Ahogy ez általában lenni szokott, a *Zóhár* tudományos érvényű kutatásának története szorosan összefügg a fordítások létevel, illetve nemlétével. Sajnos a magyar nyelvű szakirodalom szinte teljes hiánya egyenesen oka annak, hogy ez a kis kötet – igen-igen megkésve ugyan, de – az első számba vehető mutatvány a magyar nyelvű *Zóhár*-fordítások „történetében”. Csak remélhetjük, hogy a megkéssett kezdetnek folytatása is lesz.

A kiadó

A FORDÍTÓK MEGJEGYZÉSE

Hirtelen támadt igényt kíván kielégíteni ez a kötet: a kabbala főművét, a *Zóhárt* kell bemutatnia. A *Zóhár* teljes szövege mintegy kétezer oldal terjedelmű, alapos áttanulmányozása éveket venne igénybe. Ezért úgy döntöttünk, hogy e kezdetnek szánt antológia elkészítéséhez Ernst Müller Zóhár-válogatását vesszük alapul. Ez a munka ma már klasszikusnak számít, s számtalan esetet ismerünk, amikor valamely keleti mű klasszikussá lett modern nyugati nyelvű fordítását ültették át egy másik nyugati nyelvre, az eredeti szöveg figyelembevételével. Előbb tehát áttanulmányoztuk a Zóhár szövegének számottevő részét (figyelembe véve az angol és a francia fordítást, valamint a modern héber nyelvű fordításokat és kommentárokat), egyes szakaszokat próbaként le is fordítottunk eredetiből. Ezután kiválasztottuk a Müller-féle antológiából azokat a részeket, melyek nem kívánnak alaposabb ismereteket a zsidó vallásgyakorlás területén, s ezeket ültettük át magyarra, mindig figyelembe véve az eredetit is, a német fordítást is. A Biblia-idézetek a Károlyi-fordítást követik, ha a Zóhár-szöveg által adott értelmezés úgy kívánta, Károlyi szövegét megfelelően igazítottuk.

Reméljük, hogy munkánknak lesz még folytatása: egy bővebb, kommentárokkal kísért fordítás.